జాజిమల్లి

అడివి బాపిరాజు

జాజిమల్లి

సాంఘిక నవల

అడివి బాపిరాజు

విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్

విజ్ఞాన భవన్, 4 - 1 - 435, బ్యాంక్ స్ట్రీట్, హైదరాబాద్ - 01.

అంకితము

భారత పురోభివృద్ధికి పురుషులతో
సమభాగం పంచుకొని ముందంజ వేస్తున్న

ఆంధ్ర స్త్రీకి

విషయ సూచిక

చూళిక

త్యాగరాజనగరంలో వివిధ పుష్పజాతుల పొదలు వృక్షాలు వికసించిన తోటమధ్య శ్రీమతి గీతాదేవి. అంటే పద్మావతి, వెంకట్రావుల మేడ ఉంది.

పద్మావతి బిరుదనామం గీతాదేవి!

గీతాదేవి జీవితంలో ఈనాటికీ పూవులు అన్ని రంగులతో, వివిధ సౌరభాలతో నిండార వికసిస్తున్నవి.

గాంధర్వ దేవతై, ఉత్తమాంధ్ర కర్ణాటకబాణిలో దివ్యమధురార్ద్రితమైన కంఠంతో సర్వరాష్ట్రాలవారిని సమ్మోహితుల, ఆనంద పరవశుల చేయగలిగిన పద్మావతికి, సంగీతలోలురైన ప్రజలు “గీతాదేవి” అని బిరుదును సమర్పించారు.

ఆమె కంఠంవిప్పి, రాగం ఆలపించినప్పుడు అర్ధవికాసితములు, పూర్ణావికాసితము లైన పూవులు జడులు జడులుగా కురుస్తవి. ఆమె పల్లవి ప్రస్తారంచేస్తే వివిధ సౌరభాలు సుళ్ళుదెసలు కలయజల్లుతాయి. ఆమె కీర్తన ఎత్తితే అమృతాలు వాకలు కట్టి శ్రోతల జీవితాలు ప్రవహించిపోతాయి.

ఆమే ఆ ఉదయం జాజిమల్లె పందిరికడ నిలుచుండి అరవిచ్చిన మొగ్గలుకోస్తూ పాట పాడుకుంటున్నది.

ఆమె తోటలోలేని పూవులు మదరాసులోనే లేవు. బోగైన్ విల్లాలు, దాలియాలు, గులాబులు, చేమంతులు, కార్నేషనులు, నాగలింగాలు, జాజి, సన్నజాజి, విరజాజి, చెట్టుమల్లె, బొడ్డుమల్లె, గుత్తిమల్లే, రేకమల్లె, జినియా, దయాంతస్, తోటంతా పూవుల జాతులే.

పూవుల వెండిసజ్జలోకి పూవులు కోస్తూవుండగా నరసింహమూర్తి మాష్టారు రెండేళ్ళబాలకుని ఒకణ్ణి ఎత్తుకు వచ్చాడు.

“అమ్మ.... పూలు కోత్తోన్ని"అన్నాడా బాలుడు.

“ఒరే నాన్నా! అప్పుడే తాతయ్యగారి భుజం ఎక్కావు?” అంటూ పద్మావతి పూలసజ్జ మేష్టారుకిచ్చి, బాలకుణ్ణి తా నందిపుచ్చుకొన్నది.

“పూవు-తే....” అని బాలుడు తల్లి చేతుల్లో ఎగిరి అల్లరి చేస్తున్నాడు. ఇంతట్లో బుచ్చి వెంకట్రావు కూతురు చెయ్యిపట్టుకొని తోటలోకి వచ్చాడు. బుచ్చి వెంకట్రావు పద్మావతి భర్త. “చూడు పద్మా! నీ కూతురు నాట్యం నేర్చుకుంటుందట. సంగీతంలో వాళ్ళ అమ్మకన్న గొప్పదవుతుందట. నా దగ్గిర ఒకటే కోతలు!”

“అవునమ్మా! నాపాట చాలా బాగుంటుందని నువ్వు అనలేదేమిటి?” అని అయిదేళ్ళ సాగరిక నాట్యంచేస్తూ పాట పాడడం ప్రారంభించింది.

నరసింహమూర్తి మాష్టారు తాళం వేయసాగారు. తాను తలిదండ్రులతో, నరసింహమూర్తి మాష్టారుతో ఆమధ్య చూచిన కుమారి నటసుందరి భరతనాట్యంవలెనే

అద్భుతంగా నాట్యంచేస్తూ ముగించింది. తన బాలికను చూస్తూ వుండగా పద్మావతి మనస్సులో ఆమె జీవితం యావత్తూ సినిమావలె తేలిపోతూ ప్రవహించి జరిగిపోయింది.

పువ్వులు, పూవులే ప్రోవుగా జన్మించిన సాగరిక; తనకు పరమేశ్వరుడైన భర్త పోలికలతో, మురళీ మనోహరుడైన బాలగోపాలునిలా “వ్యాసమూర్తి” తన బాలుడు; ఆ తోట, తనభర్త చిన్ననాటి గురువై, తన కుటుంబానికి సంరక్షకుడైన నరసింహమూర్తి మేష్టారు; అన్నీ కరిగిపోయి, సముద్రతీరంలో సముద్రహోరు శ్రుతిగా జీవితమూర్ఛన రచించుకొనే తన పల్లె ప్రత్యక్షం అయినది.

ప్రథమ గుచ్ఛము

౧

పువ్వులను చూస్తే ఆనందపడని బాలిక ఎవరు? పువ్వులు జన్మ చాలించి పూబోడులై పుడతాయో, పూబోడులే అవతారాలు చాలించి పూవులై పుడతారో పద్దాలు చిన్న బాలిక. వాళ్ళింటి దగ్గరవున్న నాగమల్లి చెట్టు పువ్వులు వానాకాలంలో జల్లులు జల్లులుగా రాలుతూన్నప్పుడు, తెల్లవారుతూనే లేచి, ఆ చిరిగిపోయిన తాటాకు బుట్టలో పోగుచేసి ఏవేవో అర్థంకాని, అర్థానికి అతీతమైన, చిన్న బిడ్డల వెర్రిపాటలు పాడుకుంటూ పోగుచేసేది. “అమ్మా! యీయాళ ఎన్ని పూవులు దొరికాయో! ఏంటనుకున్నావు. ఈయేళ ఈ పువ్వులన్నీ ఎట్టి జడేసుకుంటానమ్మా!” అని వాళ్ళ పూరిగుడిసెలో గంతులు వేసేది.

“మల్లెలు మల్లెలు కాడల మల్లెలు
జల్లులు జల్లులు తెల్లని మల్లెలు”

అని ఓ పాట సంపూర్ణమైన యాసతో పాడుతూ ఆ బుట్టను తన హృదయానికి అదుముకొని “ఓ లమ్మా! జడయెయ్యవంటే?” అని తల్లిని ప్రశ్నించింది.

ఇంక ఏమి పువ్వులుంటాయి ఆమె ఈ చిన్ననాటి జీవితంలో! వాళ్ళయ్య పనిచేసే దశరథరామిరెడ్డి పొలంలో సంక్రాంతి రోజులలో వికసించే బంతి పూవులూ, బొడగ బంతిపూవులూ, సీతామ్మవారి జడపూవులూ, బంగారం ముద్దలు, పొద్దుపొడుపు పూవులూ,

రకరకాల గోంగూర పూవులు చెవుల్లో పెట్టుకొనడానికి ఎంత అందంగా వుంటాయో అందుకనే వాటిని పూర్వకవులు కర్ణికా పుష్పాలనేవారు. గోంగూరపూవులలో ఎన్ని రంగులున్నాయి. ఎరుపు, నీలం, తెలుపు, పసుపు, చంద్రబింబాలులా విచ్చియున్న ఆ పువ్వుల హృదయంలో మధురరాగము. రాగవర్జిత విరాగహరితమై పుప్పొడులు ప్రసరిస్తూ పొలయించి వుంటుంది. దూరాన ఆవలి చిట్టడవిలో కొండ తంగేడు పూవులూ, మోదుగపూవులూ, వానకాలంనాటి దిరిశన పూవులూ ఆమెకు ఎంతో ఇష్టం.

ఆమెకు తల దువ్వడానికి నూనెలేదు. వాళ్ళదొర రెడ్డిగారింట్లో యిచ్చిన నువ్వులనూనె, కూర తాళింపుకోసం మాత్రం సరిపోయేది.

బిరుసైన ఉంగరాలజుట్టు తుమ్మెద రెక్కలలా నిగనిగలాడుతూ వున్నా, సంస్కారంలేక బాగా పెరగక తొలకరి చిరుమబ్బుల్ని నలుదిక్కులకూ ప్రసరిస్తూ ఉండేది. దొరబండ్లకు చక్రాల యిరుసులకు చుట్టిన నార తడపడానికి చిక్కని ఆముదం తెచ్చేవాడు తన అయ్య. అది నవ్వుకుంటూ చేతులకు రాసుకొని తలంతా పులుముకొనేది తల్లి దువ్వుకొనే కర్ర దువ్వెనతో చేతులు పడిపోయేటట్లుగా దువ్వుకొని, తల్లి దగ్గరకు పరుగెత్తి జడవేయించుకొనేది. అమ్మయ్య! అప్పుడు పెట్టుకొనేది పువ్వులు. ఆ బిడ్డ 'పద్ది' పల్లెవాళ్ళ ఎఱ్ఱ చందనం బొమ్మ!

౨

ఎంత నికృష్టమైన జీవితం పల్లెజాతివారిది? వారిని పల్లీలంటారు. వారిలో పెద్దలు కొందరు అగ్నికుల క్షత్రియులమని పిలుచుకుంటారు. ఆలాంటివాళ్ళు యజ్ఞోపవీతాలు కూడా వేసుకుంటారు. వారి గ్రామం 'కావలి'కి నాలుమైళ్ళ దూరములో ఉంది. అది గ్రామమేమిటి? అది పల్లెవాళ్ళ చిన్నపల్లె. ఆ బాలిక పూర్వీకులు అనాది కాలం నుంచీ సముద్రంలో పడవలు

కట్టుకుపోవడం సాయంత్రానికి పడవలు చేపలతో తిరిగిరావడం, ఆ చేపలు ఎండబెట్టి ఎండు చేపల క్రింద ఎగుమతి చేయడం, లేక పచ్చిచేపలుగా అమ్మేయటమో అలాంటి వ్యాపారం చేసి జీవితం సాగిస్తూండేవారు.

ప్రాణాలు ఒడ్డి, పడవడు చేపలు పట్టుకొని వచ్చినా మధ్యవర్తకుల పాళ్ళన్నీపోగా ఇంక వారికి మిగిలేది ఏముంటుంది గనుకా? అందుకని ఆమె అయ్య దశరథరామిరెడ్డి గారికి పాలేరుపని చేస్తూండేవాడు. దానా దీనా అతడి పెద్ద కుటుంబం ఆకలిగీత దాటకుండా బ్రతుకుదారిలో ప్రయాణం చేస్తూండేది.

ఆమె తాత, అవ్వ, పెద్దయ్య, అయ్య, చిన్నయ్య, వాళ్ళందరి బిడ్డలు, ఆమె అన్నదమ్ములు, అక్క సెల్లెళ్ళు మొత్తం వారి రెండు మూడు గుడిసెల్లో అందరూ కలిసి ముప్పై ఆరుగురుండేవారు. ఏటిలో వలలువేసి చేపలు పట్టినా, సముద్రంలోకి పోయి చేపలుపట్టినా, ఆ పాటు అంతా మగవాళ్ళదే. తట్టలతో కావలీ, బిట్రగుంటా పోయి అమ్ముకురావడం వంతు ఆడవాళ్ళది.

తమ బట్టలన్నీ చేపల వాసనకొట్టేవి. తమ యిండ్ల చుట్టూ చేపలవాసన. ఇల్లంతా చేపలవాసన. చివరికి వళ్ళంతా చేపలవాసనే! వారి పూర్వీకురాలైన మత్స్యగంధి చరిత్ర ఎవరు వినలేదు! ఆమె జీవితములో పరాశరుడు ప్రవేశించి ఆమెను యోజనగంధిని చేసినాడు. ఈ బాలిక పద్దాలు జీవితములో బుచ్చి వెంకులు పరాశరుడూ, శంతనుడూ కూడా!

3

పద్దాలుకు పదహారో ఏడు వచ్చింది.

సముద్రం మథించిన లావణ్యాలు సుడులు సుడులుగా ఆమెలో చేరుకుంటున్నాయి.

చింపిరిజుట్టు పొడుగై, ఉంగరాలు తిరిగి, లోతు సముద్రాల నీలాలై, సముద్రం ఆవలిగట్టు కాటుక కొండలై నిగనిగలు తేలింది.

ఆమెకు యవ్వనం వచ్చి రెండేళ్ళయింది:

ఆ పల్లెవాళ్ళలో పల్లెనాయకుడు వీరాస్వామి కొడుకు బుచ్చి వెంకన్న. అతనికి పద్దిని ఇవ్వడానికి వారిరువురి చిన్నతనంలోనే నిశ్చయం చేశారు పెద్దలు. ఉక్కు విగ్రహంలాంటి బాలుడు. సముద్రం మొసలిలాంటి శక్తిమంతుడు, నల్లమద్ది చెట్టులా కమ్మెచ్చులు తిరిగిన కండలుకట్టిన దేహంతో బార ఈతలో సముద్రములో ఎంత దూరానికైనా వెళ్ళేవాడు.

బుచ్చి వెంకులంటే పద్దికి తన ఎనిమిదో ఏటినుంచీ ప్రాణమే. ఆనాటికే వాడు ఒక్కడూ తెరచాప ఎత్తి నావ నడుపుకుపోయేవాడు! ఎంతదూరమైనా సముద్రంలోనికే. మాటలు తక్కువ. చేతకు ఎప్పుడైనా సిద్ధమే. తన పల్లెలో ఏ పని వచ్చినా, అంత చిన్నతనంలోనూ అతడు ఎన్నడూ వెనుదీయలేదు. ఆమెకు పన్నెండు వచ్చింది. అతనికి పదహారో ఏడు వచ్చింది. అప్పుడే వీళ్ళిద్దరి పెండ్లి చేయడానికి సంకల్పించారు. పెళ్ళి మూడురోజు లుందనగా బుచ్చివెంకన్న పడవ సముద్రములో మాయమైపోయింది. ఆ చుట్టుప్రక్కల పల్లెవాడలలో పల్లెనాయకులందరూ అతనికోసం ఆ తీరమంతా గాలించారు. ఆ బాలకునికోసం పల్లెవాడలన్నీ గగ్గోలు పుట్టాయి.

పద్దమ్మ దుఃఖానికి మేరలు లేవు. ఆ లేతహృదయం చితికిపోయినట్లే అయింది. వారం రోజులకి పెన్నసముద్రంలో చేరే ప్రదేశానికి తెరచాప ఎత్తుకొని కొనవూపిరితో ధైర్యం చెడకుండా వచ్చి చేరుకున్నాడు బుచ్చి వెంకన్న. ఈ సంగతంతా చెప్పి కావలిలో వున్న ఒక అయ్యావారిని అడిగితే ఆయన బుచ్చివెంకన్న రోజులు మంచివి కావనీ, రెండేళ్ళ వరకూ బుచ్చి వెంకన్నకూ, పద్దమ్మకూ పెండ్లి చేయవద్దని సలహా యిచ్చాడు.

పద్దమ్మకు పదహారోయేట బుచ్చి వెంకన్నకు ఇరవయ్యో యేట వాళ్ళిద్దరకు పల్లెపాకలలో ఎన్నడూ ఎరుగని వేడుకలతో పెళ్ళి చేశారు. కెరటమూ కెరటమూ కలసిపోయినట్లు గాలీ గాలీ ఒరుసుకుపోయినట్లు, ఏరులో ఏరు సంగమించినట్లు వారి జీవితాలు కలిసినవి. రెండు తిమింగలములులా వారు ఉప్పొంగినారు. సముద్రాల ఈదులాడినారు. రెండు కృష్ణ డేగలలా వారు మైమరపులతో ఆకాశాల తేలిపోయినారు!

ఇంతలో ప్రపంచపు బ్రతుకు మార్గాల జటలమారెమ్మ, ఠాకినీదేవి యుద్ధము అవతరించింది. జపాను యుద్ధరంగంలోకి దిగింది. భారతీయ యువకులెంతమందో కడుపుకోసం యుద్ధంలోకి జేరేరు. ఎంతమందో సరదాకోసం యూనిఫారము వేసికొన్నారు. చాలామంది ఏ సంగతీ తెలియకుండా మాయమాటలు నమ్మి సైన్యాల జట్టులలో జేరిపోయినారు. అలాగే యుద్ధములోకి వెళ్ళిపోయినాడు బుచ్చి వెంకన్న. తాను పద్మ కోసమే యుద్ధానికి వెళ్ళ నిశ్చయించాడు. వెళ్ళాడు.

చేరిన ఆరునెలల్లో కోహిమా రంగానికి వెళ్ళవలసి వచ్చింది. మరి ఆరునెలలు తిరక్కుండా యుద్ధం ఆగిపోయింది. టకటక సైనిక వేషంలో జేబునిండా డబ్బుతో సంచులనిండా చిత్ర విచిత్రమైన వస్తువులతో, సువాసన నూనెలతో, రంగు రంగుల సబ్బులతో, ఫేసుపౌడర్లతో, దిబ్బనతో లోలకులతో అనేకరకాల వెన్నెలలాంటి చీరలతో యింటికి వచ్చాడు బుచ్చి వెంకట్రావు జమాదారు.

౪

తన పల్లెలో తన వాళ్ళతో ఉండడానికి యిష్టంలేక పోయింది బుచ్చి వెంకట్రావుకు. వచ్చి కావలిలో మకాము పెట్టాడు. తాను చేపల వర్తకము ప్రారంభించాడు. పెళ్ళానికీ తనకూ చదువు చెప్పడానికి ఒక మేష్టర్ని పెట్టుకున్నాడు. పెళ్ళాన్ని పద్మావతీ అని పిలిచాడు. తాను బుచ్చి వెంకట్రావయినాడు! పద్మావతి కంఠం ఎంత మధురమైనది? ఆమె చిన్నతనంలోనే

"ఏడుకలూ పెళ్ళి ఏడుకలూ
భూమంత పందిరేసి
పువ్వుల తోరణాలు
బూరాలు ఊదారు
ఏడుకలూ పెళ్ళి ఏడుకలూ
పడవెక్కి తెడ్డేసి
నడిసముద్రాన్ని చేరి
ఆలిచిప్పల మద్దె ముత్యాల జాలరులు
ఏడుకలూ పెళ్ళి ఏడుకలూ"

అని తల్లితోపాటు చేపలు ఎండవేసేటప్పుడుగాని, అయ్య యిచ్చిన చేపల్ని బుట్టలో తీసుకొనివచ్చి అమ్మకు అందిచ్చేటప్పుడుగాని, సన్నటి రొయ్యపప్పు రంగూన్ యెగుమతి

కోసం తండ్రితోపోయి బుట్టలలో కట్టేటప్పుడుగాని, వెన్నెల రాత్రుల ఒడ్డుకు తేలుకుంటూ వచ్చి పాటపాడేటి ఉప్పునీటి కెరటాలతో కలిపిగాని ఆమె గొంతెత్తి ఎన్నో పాటలు పాడుతూ ఉండేది. ఆ పల్లెవాళ్ళ వేడుకలలో, ఉత్సవాలలో పద్దమ్మ పాడకపోతే అవన్నీ పరిమళాలులేని పువ్వులులా అయిపోయేవి. అడవి పువ్వులకు దోహదాలు కావాలా అందమైన సువాసనలను వెదజల్లడానికి! కావలిలో ఆ బాలిక గొంతు విని ప్రయివేటు మాష్టరు "ఏమండీ వెంకట్రావుగారు! మీ వాళ్ళకు సంగీతం చెప్పించండి" అని ప్రోత్సహించాడు. అప్పుడే పద్మావతి జీవితములో నరసింహమూర్తి మేష్టారు ప్రవేశించాడు.

సముద్రపు ఒడ్డున పాలసముద్రపు కెరటాలులా ఉబికి ఉన్న ఆ ఇసుక తిన్నెలలో ఆటలాడుకుంటూ, నత్తగుల్లలు ఏరుతూ, శంఖాలు ప్రోగుచేసుకుంటూ, రంగురంగుల పీతల్ని తరుముతూ కూరకు పనికివచ్చే పెద్ద పీతల జోలికి పోకుండా ఆటలాడుకునే పల్లె బాలికలకు ఆ సముద్రం అవతల ఒడ్డున ఏమున్నదో ఏమి తెలుసు? కెరటాలు ఎందుకు పుడతాయో వాళ్ళు ఆలోచిస్తారు. సముద్రపు లోయల్లో ఏ రాక్షసో నిట్టూర్పులు విడుస్తూవుంటే ఆ కెరటాలు ఏర్పడుతాయేమో? ఉతుకు ఎరుగని పేలికలైన పరికిణీ చొక్కాలు ధరించి మహారాజు కుమార్తెలా గంతులువేస్తూ ఆడుకొనే పద్దాలుకు, సూర్యోదయాలు, సూర్యాస్తమయాలు, సముద్రానికి ఇవతల ఒడ్డు అవతల ఒడ్డు సముద్రుని పోటుపాటూ, సముద్రుని పెండ్లాము నదీసుందరి రాకపోక, తోలుబొమ్మల ఆటలులా జరిగిపోయేవి.

ఎందుకు అందమైన బట్టలు కట్టుకోవాలో తెలియకపోయినా రంగురంగుల కొత్త పరికిణీలు చక్కని వల్లెవాటులను, చుక్కచుక్కల రవికెలు కావాలని చిన్నతనంనుంచీ వాంఛించేది పద్దాలు.

పెద్దవాళ్ళ యిళ్ళలో తిండికోసము ఏమి వండుకుంటారో అని పద్దాలు ఎప్పుడూ ఊహించుకోనయినా ఊహించుకోలేదు. అనుకుంటే ఇంకా చిక్కటి గంజీ, ఇంకా చిక్కటి సంకటి ఇంకా పెద్దవి చేపలు, కోడిమాంసపు కూరలు ఉంటాయి. అంతకన్నా ఏమిటో అవి ఎప్పుడైనా అనుకున్నదేమో! కాని కావలి పట్టణపు బజారులలో మిఠాయి అంగడులమీద అమ్మే ఆ నోరూరిస్తూ ఘుమఘుమలాడే అవేవో పకోడీలు, కారంపూసా, అవి తన అయ్యా పాలిపని చేసే రెడ్డిగారింట్లో తింటారు కాబోలు అని అనుకునేది.

ద్వితీయ గుచ్ఛము

౧

ఎన్నో అందాలు ఎందరి జీవితాలలోనో ప్రత్యక్షం కాకుండానే, భావమాత్రంగానైనా, దర్శనం ఇవ్వకుండానే ఈ జగత్తు నడిచిపోతూ ఉంటుంది. కాని ప్రాథమికమైన సౌందర్యభావం మానవులందరి జీవితంలోనూ వికసించి ఉండనే ఉంటుంది. జీవితాన్ని నిజంగా అర్థం చేసికోలేని కర్కశ వాదులు రెండు చేతులా ఆ కాస్త అందాన్ని కూలద్రోసుకొని ధూళి నిండిన దారులలో యాత్రసాగిస్తారు.

పల్లెటూరివారి జీవితాలలో కవిత్వమూ, సంగీతమూ నిత్యకర్మలో అంతర్భాగమై పోతాయి. అవతల ఒడ్డులేని సముద్రము, లోతు తెలియని కడలి పద్దాలుకు ఎప్పుడూ ఏవో చిరుగాలులు ప్రసరించిన యేటి అలలూ, ఆలోచనలను ఉద్భవింపజేసేవి.

పల్లెవారికి సముద్రం ఒక మహారాజ స్నేహితుడు. కాబట్టే వాళ్ళ జీవితాలలో అనంతమైన దూరాలు, లోతులు, లోతులు మించిన పారాలు! వాళ్ళు ఓడలు నిర్మించే విశ్వకర్మలూ, ఆ ఓడలు దెసల కడవలకు తేలిపోజేసే నావికులూ కాగలిగారు.

పద్దమ్మ కూడా తండ్రి తెప్పనావమీద చేపలకోసం ఉదయ దిశాంచలాలు దాటి వెళ్ళేటప్పుడు తానూ వెళ్ళింది. ఉప్పునీళ్ళలో చేపపిల్లలా ఈదగలగేది. ఎంత మునిగినా, లోతులందని నీలజలాలు, ఎంత ఈదినా దూరమందని కెరటాలు; కొండవిరిగినట్లు ఒడ్డుకు దొర్లిపడే తరంగాలు, ఆకాశాలతో గుసగుసలుపోయే కల్లోలాలు; ఏ కడనుంచి, ఏ కడకు పోతాయో తెలియని అవ్యక్తవాంఛల్ని ఎన్నో అందిస్తూ ఉండేది.

ఏడు సముద్రాలకూ పెంపుడు బిడ్డ పద్దమ్మ. ఆ సముద్రాల అమృతం అంతా పద్దమ్మలో నవనవలాడుతూ ఉండేది. ఆ జవ్వని కంఠమూ లావణ్యం దాల్చింది.

సంగీతం మేష్టారు నరసింహమూర్తి నేడు పద్మావతి అయిన పద్దాలుకు గాన విద్యా శిక్షణ ప్రారంభించాడు. కెరటాలలోని, తుఫానులలోని, ఆకాశనీలాలలోని అనంత దూరాలలోని మాధుర్యాలు వాకలు కట్టించుకొన్న ఆమె కంఠం ఆ శిక్షణకు ఎలా లొంగుతుంది? సముద్రానికి ఆనకట్టలు కట్టగలరా? లోతులకు కొలతలు వేయగలరా? నరసింహమూర్తి కష్టపడి కర్నాటక బాణి సంపాదించుకొన్న సంగీతం మేష్టారు. కావలిలో, కావలి చుట్టు ప్రక్కల గ్రామాలలో, సంగీత సభలు చేసి "పాటకుడు" అని పేరుపొందినవాడే! అయితే మాత్రం సంగీత సముద్రాలకు వారధులు కట్టడానికి అతడు శ్రీరామచంద్రుడా ఏమన్నానా!

౨

పద్మావతి ఒంటినిండా నగలు దింపాడు బుచ్చి వెంకట్రావు. ఆనాటికి అవి పదమూడు వందల ఏభై రూపాయల మూల్యం కలిగిన బంగారం నగలు. తాను పెద్ద చేపల వర్తకుడవుతున్నాడు. యుద్ధంలో దేశాలు తిరిగివచ్చిన వాడవటంచేత ఇంతో కొంత లోకజ్ఞానం సంపాదించుకున్నాడు. దేశాలు తిరిగేవారికి దుమ్ముధూళిలా అక్కర్లేదనుకొన్నా జ్ఞానం కాస్త అంటుకు తీరుతుంది. కాని ఇది ఏమిటీ అని ప్రశ్న వేసుకొనే యోగంతో బయలుదేరిన పురుషునికి అతడు ఎంత తక్కువ బుద్ధి శ్రేణిలో వాడైనా లోకజ్ఞానం బాగా

నచ్చితీరుతుంది. బుచ్చివెంకట్రావు తన జీవితానికి నిచ్చెనలు అమరించి, పైకి వెళ్ళాలి అన్న పట్టుదల కలిగిన సంకల్పజీవి. అతడు సముద్ర దూరాలు ఈదుకు వెళ్ళిన మనిషి. యుద్ధంలో రంగూనుకు వెళ్ళినప్పుడు సముద్రం ఓడమీద దాటినవాడే! ఏ రేవైనా సముద్రానికి అవతల వొడ్డు రేవు కాదు. సముద్రం వేరు. రేవులు వేరు. రేవులన్నీ సముద్రానికి సేవకులవంటివి అని బుచ్చివెంకట్రావు ఊహించుకున్నాడు.

తాను తన జీవితంలో గొప్పవాడవటం తన పద్మావతి కొరకే. తనకూ తన పద్మావతికీ ఒకేసారి చదువు కావాలి. తన జీవితం చెట్టు అయితే ఆ చెట్టంతా నిండి వికసించిన పూవులప్రోగు పద్మావతి... పూవులు లేని చెట్టుకు అందమే లేదు. చెట్టులేక పూవులు ఎట్లా వికసించగలవు?

ఇద్దరికీ ఒకడే ప్రయివేటు మాష్టరు. ఇద్దరికీ ఒకే పాఠాలు చెప్పుతున్నాడు ఆ మాష్టరు. పద్మావతి దబ్బున గ్రహిస్తుంది. దబ్బున మరచిపోతుంది. బుచ్చివెంకట్రావు ఒక పట్టాన పాఠం త్వరగా గ్రహించలేడు. గ్రహించిన పాఠం త్వరగా మరచిపోడు. కాబట్టి తన భార్యకు తానే రెండవ గురువైనాడు వెంకట్రావు. ఏ పాఠమైనా నాలుగుసార్లు త్వరగా గ్రహించి వెంటనే మరచిపోయిన తరువాత ఐదవసారి పద్మావతికి పాఠం శాశ్వతంగా వచ్చేది. ఈ విధంగా ప్రవాహాలు సుళ్ళు సుళ్ళుగా వారిద్దరి జీవితాలలోకి జ్ఞానం ప్రవహించుకు రాసాగింది. ఆ జ్ఞానంతోపాటు లోకానికి కప్పివున్న తెరలు ఒక్కొక్కటే పైకి చుట్టుకుపోసాగాయి.

పద్మావతి భర్తను తన్ను కూడా ఈ ప్రదేశాలకు ఆ ప్రదేశాలకు తిప్పి, ఉత్తమ గాయకుల పాటలు తాను వినేటట్టు చేయవలసిందని ప్రార్థించింది. వాళ్ళిద్దరు సంగీత సభలకు మద్రాసు వెళ్ళసాగారు. వారిద్దరూ రామేశ్వరంవరకు ప్రయాణం చేసినప్పుడు దర్శనం చేసికొన్న తంజావూరు, చిదంబరం, శ్రీరంగం, మధుర, రామేశ్వరం మొదలైన దివ్యక్షేత్రాలలో ప్రత్యక్షమైన దేవాలయాల రీతిగానే కర్ణాటక బాణి ఉంటుంది. రాగాలు, మూర్ఛనలు, కీర్తనలు, గతులు, తాళాలు, క్షేత్రాలై, మండపాలై ఉత్తుంగ గోపురాలై, విమానాలై పద్మావతికి గోచరించినవి. ఆమెకు ఆనందము కలిగినది. భయము వేసినది.

ఏ సుబ్బులక్ష్మో, శమ్మంగుడో, కర్ణాటక సంప్రదాయ ప్రపంచమును ఇంద్ర జాలికులులా ప్రత్యక్షం చేసేటప్పటికి పద్మావతి దిగ్భ్రమచెంది అతిలోకమైన దివ్య మాధుర్యంలో మైమరచిపోయి స్థాణువులా అయిపోయేది.

పద్మావతి: నాకీలాంటి సంగీతం ఏలా వస్తుందండీ? ఈ రాగాల పోకడలే నా గ్రహణశక్తికి మించిపోతున్నాయి. నేను ఎన్నాళ్ళు తపస్సుచేస్తే, ఆ తపస్సు ఎన్ని జన్మలు వీడని దీక్షతో ఆచరిస్తే, నాకు ఈలాంటి సంగీతం అబ్బగలదు! ఎందుకు నాకు ఈ సంగీతం చెప్పించడం. ఆ సుబ్బులక్ష్మి అమృత ప్రవాహం ముందర నా కంఠం ఉప్పునీళ్ళ కాలవలా కనపడుతుంది.

బుచ్చి వెంకట్రావు: ఓసీ వెర్రినాగమ్మా! ఒక్క రోజులో సుబ్బులక్ష్మి తనకున్న యావత్తు సంగీతశక్తితోను వూడిపడిందా? ఎన్ని సంవత్సరాలు కష్టపడిందో. నేను లక్షాధికారిని కావాలంటే ఒక్క రోజులో కాగలనా చెప్పు. పద్మ: అంత విద్య మన నరసింహమూర్తి మాష్టారు చెప్పగలరనేనా?

బుచ్చి: నరసింహమూర్తి మాష్టారు కావలి స్టేషను అనుకో, ఇంకా బిట్రగుంట, నెల్లూరు, గూడూరు జంక్షను చెన్నపట్టణం ఉన్నవి కదా?

పద్మ: ఎన్ని వుంటే ఏమండీ? నా కెట్టావస్తుంది ఆ సుబ్బులక్ష్మి కంఠం.

బుచ్చి: ఎవరందాలు వారివి; ఎవరి గొప్పలు వారివి. ఏమంటావ్! నీ కంఠంలో శ్రీ పి.సుబ్బలక్ష్మి కంఠంలో కనపడేలేదు! ఎవరికున్న గొప్ప వారిది.

పద్మ: ఐతే నన్ను పట్నం తీసికెళ్ళో లేకపోతే దక్షిణాదికి తీసుకుపోయో గొప్పవారి దగ్గర సంగీతం చెప్పించండి.

3

బుచ్చి వెంకట్రావు ఎండురొయ్యి పప్పు ఎగుమతి మద్రాసునుండే చేయ సంకల్పించాడు. తన ఆఫీసు కావలినుండి మద్రాసుకు మార్చాడు. కావలినుండి మద్రాసువరకూ ఉండే పల్లె గ్రామాలలో పల్లెవాళ్ళను తన కంపెనీకే వారి రొయ్యి పప్పు అమ్మేటట్టుగా ఏర్పాటు చేసికొన్నాడు. తన ఆఫీసు వాల్టాక్సు రోడ్డులో కుదుర్చుకొన్నాడు. తను కాపురం ఉండేందుకు రాయపేటలో ఇల్లు కుదుర్చుకొన్నాడు. బ్రహ్మాప్రళయంమీద ఊరంతా జల్లిస్తే ఆ ఇల్లు దొరికింది. భార్యకు సంగీతం చెప్పే నరసింహమూర్తి మాష్టారును కూడా తీసికొని వచ్చాడు.

పద్మావతికి చెన్నపట్నం వచ్చినప్పటి నుంచీ జీవితం ఒక అనంతమూలికలా అయిపోయింది. కావలసినన్ని జాజిపూవులు, కావలి వచ్చినప్పుడే ఆమెకు మొదటిసారి జాజిమల్లె ప్రత్యక్షమైనది.

ఒక్కొక్క వస్తువు ఒక్కొక్కరి జీవిత ప్రవాహాన్ని నూతన పథాలకు త్రిప్పుతుంది. ఒక్కొక్క పువ్వు ఒక్కొక్క బాలిక బ్రతుకునే మారుస్తుంది. పెద్దజాజిపువ్వును మదరాసులో జాజిమల్లిపూవు అంటారు. తెలుగుదేశంలో పెద్దజాజి అని మాత్రమే పిలుస్తారు. అసలు జాజికి మల్లికి ఉద్భవించిన పువ్వు అయివుంటుంది. అటు మల్లిపువ్వులోని సౌందర్యాలూ ఉన్నవి. ఇటు జాజిలోని సుకుమారతా ఉన్నది. ఏదో వివశత్వం కలిగించే మత్తువాసన నక్షత్రరూపమై, నక్షత్ర లోకాల ఆవలిదశలకు కొనిపోయే రూపసౌందర్యము, స్వచ్ఛజాజిమల్లి పూవులో నృత్యమాడుతూ ఆమెకు గోచరించినవి. ఆమె మల్లెపూవు లెరుగును; నాగమల్లి పూవులూ ఎరుగును. నాగమల్లి చెట్లు వాళ్ళ పల్లెదగ్గరనే ఉన్నవి. వర్షాకాలం రాగానే అవి చక్కగా వికసించి వాన జల్లులతోపాటు పూవులు జల్లులు జల్లులై కురుస్తవి. తెల్లవారగట్లే లేచేది పద్మాలు వాటిని ఏరుకోటానికి. చెవులలో జూకాలుగా అమరించుకొనేది. దండలు గుచ్చి మెడలో వేసుకొనేది. తన చింపిరి జుట్టులో అలంకరించుకొనేది. ఒక్కొక్క పువ్వూ ముచ్చిక తెంపి ఆ పువ్వులోని తియ్యటి పాలను తాగేది. సన్నగా బూరాలు ఊదేది.

ఆ నాగమల్లి పువ్వులు జాజిమల్లి ఎదుట సామ్రాజ్ఞి ఎదుట రాణులులా అయిపోయినవి.నాగమల్లి మల్లియపీఠానికి దారి చూపిస్తుంది. మల్లిక జాజిమల్లి సింహాసన వితర్దిక కడకు గౌరవంగా తీసికొని వెడుతుంది. కావలిపట్నంలో తాను తన భర్త కాపురం పెట్టిన మొదటి వసంతమాసంలో ఈ జాజిమల్లి పువ్వులు అమ్మకానికి వచ్చినప్పుడు, ఏమిటి యీ కొత్తరకం పూవులు ఇంత అందంగా వున్నాయేమిటి అనుకొన్నది. జీవితం అడుగు భాగాలలో దాగుకొనివున్న ఎన్నో కాంక్షలనూ, ఆశయాలనూ ఈ జాజిమల్లి పూవుల వాసన రేకెత్తించినది. ఎక్కి ఎక్కి పైకి ఎక్కి ఏదో ఒక మహానది ప్రవహించి క్రిందికి దిగే పర్వత సానువుల చరియల అనుసరిస్తూ, ఎక్కుతూ, కొండలు దాటుతూ, ఆ నదీబాలిక ఉద్భవించే పరమరహస్య ప్రదేశాలకే ఆ జాజిమల్లి వాసనలు తీసికొనిపోతున్నట్లుగా ఆమె మనసులో పొంగులు కలిగించేది..

చెన్నపట్నంలో అన్నీ జాజిమల్లిపూలే! అరటిదొప్పలలో దొంతరలు; దండల చుట్టలు,

తక్కెడలో తూకాలు! జాజిమల్లియతో సంగమిస్తూన్న కనకాంబరాలు, మరువం కురువేరులున్న కదంబ మాలలు! మదరాసు జాతి కుసుమ వైభవ సమృద్ధమైన మహానగరం.

ఎన్ని కాంక్షలు ఆ నగరంలో ఉద్భవించాయో! తీరని కలలు, గాఢవాంఛలు, ఉత్కృష్టమైన ఆశయాలు జాతీ కుసుమ పరిమళ సంఘాతాలై మదరాసు నగరంలో ఎన్ని బ్రతుకులలోనో పుట్టి పెరిగి, మహాఝుంఝులై గాలివానలై పోతున్నాయో!

౪

నరసింహమూర్తి సంగీతం మేష్టారు వాళ్ళింటిలోనే మకాం. నెమ్మదిగా సంగీతం మేష్టారు వంట బ్రాహ్మణుడూ అయ్యాడు; పద్మావతికి పితృదేవుడూ, గురువూ అయ్యాడు. పద్మావతి కనుముక్కు తీరుగల, అందమైన ముఖముకల పడుచు. ఆమెలో నాగరికత స్థానం ఏర్పరచుకొన్నప్పటినుంచీ ఆమెకున్న నీలోత్పలకాంతి ఉజ్వల శ్యామలకాంతి కావొచ్చింది! శరీరం సామ్యాంగ పరిపుష్టమై కాకతీయశిల్ప బాలికా సౌందర్యం మూర్తించుకొన్నది.

సంగీతం మేష్టారు నరసింహమూర్తికి పల్లెపడుచు పద్మాలు ఏవో పరమరహస్యాల పాలసముద్ర తరంగాలలో నుండి అవతరించిన లక్ష్మిలా గోచరమయ్యేది. పల్లెవారికి ఈ అందాలు ఎక్కడనుంచి వచ్చాయి? కాశీరాజుకు మత్స్య గ్రంధి చేపగర్భంలో దొరికినట్లు యీ పద్మావతి కూడా ఏ సముద్రపు అలలకో కొట్టుకు వచ్చిన వరుణదేవుని కొమరిత ఏమో? నల్లవారున్నారు. వారు తెల్లచీర కట్టుకుంటే చీర నల్లబడిపోతుందేమో అన్నట్టుంటారు. కాని పద్మాలు నలుపు రంగు ఆకాశనీలంలా, సముద్రంలోతుల గరుడపచ్చల నీలంలా, నరసింహమూర్తికి దర్శనం అయ్యేది. జూకామల్లి పూవుల నీలంలో వున్న ఆర్ద్రత ఆమె శరీరచ్ఛాయలో వికసించి వున్నదని నరసింహమూర్తి అనుకున్నాడు.

నరసింహమూర్తి: ఏమమ్మా పద్మావతీ! ఏదో ప్రైవేటు మాష్టరును పెట్టి మీ ఆయన నీకు ఏదో వానాకాలం చదువు చెప్పించాడు. నిజంగా సంగీత రహస్యాలే అర్థం కావాలంటే చదువు కూడా బాగా వచ్చి తీరాలి అమ్మాయి.

పద్మావతి : ఇక్కడ కూడా ప్రయివేటు మాష్టారును పెట్టించుకోవచ్చు కాదుటండీ!

నర : ప్రయివేటు మాష్టరు చదువు ఆటా పాటల చదువు. ఏదయినా స్కూలులో చేరి చదువుకోవాలి. ఆ చదువునకు ప్రయివేటు మాష్టరు చదువు బలమిస్తుంది. పద్మ: ఇంత పెద్దదాన్ని ఇప్పుడు స్కూలు ఏమిటండీ మాష్టారూ?

నర: ఆంధ్ర మహిళా సభలో చేరరాదూ. వాళ్ళు బెనారసు యూనివర్సిటీ ప్రవేశపరీక్షకు పంపిస్తారు. రెండేళ్లలో టింగురంగా అని ఇంటర్‌మీడియట్‌లో చేరవచ్చును.

పద్మ: ఇవాళ మా వారిని అడుగుతానుండండి. ఒక్కప్పుడు నాకు ఈ చదువెందుకు బాబూ అనిపిస్తుంది. ఈ పట్టణవాసం, ఈ మోటారుకార్లు ఈ గడబిడల్లో ఏమి ఆనందం ఉంటుందీ! మా పల్లెలో ఆ సముద్రం వొడ్డునే ఆ ఏటి కాడనే ఎంతో ఆనందంగా ఉండేది.

నర: ఇక్కడమాత్రం సముద్రం లేదటమ్మా.

పద్మ: ఇక్కడ సముద్రం సముద్రంలా అనిపించదండీ.

నర: అక్కడ కెరటాలు ఇక్కడా వున్నాయి. అక్కడ ఇసుక ఇక్కడా వుంది.

పద్మ: ఎట్టా అయినా ఆ సముద్రం వేరు. ఈ సముద్రం వేరు. ఇన్ని లక్షల జనంలో సముద్రం మన సముద్రంలా కనిపించదు. ఎవరి సముద్రమో చూడడానికి వచ్చినట్లుగా వుంటుంది. మాష్టారూ ఈ సముద్రంలో చేపలు దొరుకుతాయా.

నర: అదేమిటమ్మా! పొద్దున్నే తెప్పలు కట్టుకొని మీవాళ్ళెంతమందో తెల్లారగట్టే సముద్రంలోకి వెళ్ళిపోతారు. పది పన్నెండు గంటలకు తిరిగివస్తారు. తెప్పలనిండా కావలసినన్ని చేపలు పట్టుకువస్తారు.

పద్మ: అవి విదేశీ చేపలేమో!

నర: మంచిదానవే!

పద్మావతి ఆంధ్ర మహిళా సంస్థలో చేరింది. బుచ్చి వెంకట్రావు తాను అగ్నికుల క్షత్రియులమని చెప్పాడు. ఆంధ్రమహిళాసభ విద్యాలయంలో చేరినప్పటినుండి పద్మావతికి దీక్ష ఎక్కువైంది. రాత్రింబవళ్ళు చదువే. మహిళాసభ విద్యాలయంలో వున్న బి.ఏ. పాసయిన ఉపాధ్యాయినిని ఒకరిని ఆమెకు ప్రయివేటు మాష్టరుగా కుదిర్చాడు బుచ్చి వెంకట్రావు.

మద్రాసు వచ్చినప్పటినుంచీ బుచ్చి వెంకట్రావు వ్యాపారం వృద్ధి అయింది. వచ్చిన ఆరునెలలో అతనికి ఎనిమిదివేలు లాభం వచ్చింది. భర్తను ఆంధ్ర మహిళా సభకు దగ్గిరగా యిల్లు అద్దెకు పుచ్చుకోమని పద్మ పోరు పెట్టింది. సలివన్సే గార్డెన్స్‌లో చిన్న మేడ నూరురూపాయలు అద్దెకు కుదుర్చుకొన్నాడు బుచ్చి వెంకట్రావు. అందుకు వేయి రూపాయలు అడ్వాన్సు యిచ్చాడు.

చదువు వస్తున్న భార్య బుచ్చి వెంకట్రావుకు నిత్యనూతన విద్యామూర్తిలా, సౌందర్యదేవతలా కనిపించేది. చదువుకున్న బాలికలతో సహవాసాలు అలవరచుకొన్న పద్మావతికి ఏదో ఒక నూతన ప్రపంచం సన్నిహితం కాసాగినది. చదువులు, దేశాలు, దుస్తుల విధానాలు, వివిధ భాషలు, రాజకీయాలు, అలంకరణలు, ఆనందాలు, శుచి, శుభ్రతలు పద్మావతికి అర్థంకాసాగినవి.

ఆమె ఇల్లు అలంకరించటం నేర్చుకొన్నది. తాను కడిగిన ముత్యంలా ఎప్పుడూ నిర్మలంగా వుండటం నేర్చుకొన్నది. వివిధ సువాసనలు తమ తమ వ్యక్తిత్వాలతో ఆమె జీవితంలోనికి వచ్చి చేరినవి. తాను అర్థం చేసుకొన్న ప్రతి సంస్కృతినీ ఆ బాలిక తన భర్త జీవితంలో కూడా ప్రవేశపెట్టాలనీ ప్రయత్నం చేయసాగింది. బుచ్చి వెంకట్రావు ఆమెకు దాసానుదాసుడైన శిష్యుడైనాడు. వారిద్దరికీ ఈ దైనందిన సంస్కృతి విద్యాశిక్షణ ఎంతో ఆనందం కలిగించే వ్యావృత్తి అయినది.

ఇల్లు అలంకరించుకొనే పాఠం ఉపాధ్యాయిని చెప్పేది. చెప్పిన పాఠమెల్లా ఆచరణలో పెట్టాలని పద్మావతికి కుతూహలం. భర్తతో మారాం పెట్టేది. రోజుకు ఒక కొత్తరకం భావం బుచ్చి వెంకట్రావును ఉక్కిరిబిక్కిరి చేసేది. ఇవాళ కిటికీలన్నిటికి పచ్చరంగు, ఎర్రరంగులు కలిగిన పువ్వులు. రేపు నీలంమీద తెల్లచారలు కలిగిన తెరలు, ఇవాళ పేము కుర్చీలు, రేపు రోజువుడ్డు సోఫాకుర్చీలు “నీకేమైనా మతిపోయిందా?” అంటాడు బుచ్చి వెంకట్రావు.

నరసింహమూర్తి మాష్టారు పద్మావతి భావాలన్నీ వింటూ ఎంతో ముచ్చట పడిపోయేవాడు. ఎంతో కాలం సంగీతంలో ప్రయివేటు మాష్టరుగా వుండి నూరు

రూపాయలు నెల్లూరులో సంపాదించుకుంటూ కుటుంబం పోషించుకుంటూ ఉండేవాడు. నేడు అరవైరెండు ఏళ్ళు వచ్చాయి. భార్య పోయింది. బిడ్డలు లేరు. స్వచ్ఛమైన వెలనాటి బ్రాహ్మణ కుటుంబానికి చెందినవాడు. పెద్దవాడవటంచేత నెమ్మదిగా పాఠాలు తగ్గిపోయినాయి. నెల్లూరు వదలి స్వగ్రామమయిన కావలి చేరుకొన్నాడు. కావలి చేరుకొన్న కొద్దిదినాలకే బుచ్చి వెంకట్రావు 50 రూపాయలిచ్చి నరసింహమూర్తిగారిని భార్యకు సంగీతపు మాష్టారుగా ఏర్పాటు చేసినాడు. నేడు యీ కుటుంబంతో తాను మదరాసు వచ్చాడు. తానింత వండుకొని వాళ్ళిద్దరికి వడ్డించుకు తినమని ఇవతల పెట్టేసేవాడు. పద్మావతే అతనికి కూతురైంది. బుచ్చి వెంకట్రావు అల్లుడైనాడు. వీళ్ళిద్దరి దినదినాభివృద్ధి అతనికి నిత్య సంతోషకారణమైనది.

తృతీయ గుచ్ఛము

౧

ఏమిటీ సంగీతం. ఎందుకూ ఈ సంగీతం అని పద్మావతి అనుకొన్నది. ఎవరైనా మధురంగా పాట ఒకటి పాడుతుంటే విన్న వారికి మైమరపు కలగాలి! ఏ రాగాలాపనలోనో, కంఠంలో ఏ గమకము వికసింపజేయటంలోనో, ప్రాణాలు కరిగిపోయి దొనదొన ఆనందరూపమై బాష్పాలు ప్రవహించి వస్తాయి అనుకుంటూ ఆమె రాగం ప్రస్తారము చేస్తూనే వుంది. ఆమె తన కంఠం పూర్ణంగా వికసితంచేసి మూడు స్థాయిలలో పాడుకుంటూ తన గాన సౌందర్యానికి తానే మైమరచిపోయేది. ఆమెకు లోకమంతా సంగీతమయమా అని ప్రశ్న ఉదయించేది. చప్పుడు చేయవు అని అనుకొనే కదలికలలో కూడా ఏవో అస్పష్టరాగాలు ధ్వనిస్తూనే ఉంటవి. నిట్టూర్పులో పున్నాగవరాళి ఉన్నదా? సాయంకాలపు మలయమారుతంలో మలయమారుతమే వున్నది.

సంగీతంతో సాహచర్యంవల్ల, గాంధర్వ పీఠాన్ని ఆర్జించడంవల్ల పద్మావతికి పగటికలలు ఎక్కువ కాసాగాయి. వాస్తవిక ప్రపంచముకన్న భావనాలోకం ఆమెకు ఎక్కువ నిజం కాసాగినది. వాస్తవిక ప్రపంచంలో అన్నీ అపశ్రుతులే. ఒక అపశ్రుతిని శ్రుతిగా దిద్దుకొనేటప్పటికి ఇంకొక కొత్త అపశ్రుతి దాపరిస్తుంది. జీవితం నిత్య శోభనమయం చేసుకోవాలంటే నిత్య జాగరూకత అవసరంకదా?

పద్మావతికి పెళ్ళినాటి భర్త వేరు. ఈనాటి భర్త వేరు. ఆనాడు తాను పద్దాలు. తన భర్త బుచ్చి వెంకులు. ఇద్దరూ కలిసి తిరుపతి కొండ మెట్లు ఎక్కుతూవుంటే ఆమెకు తాను ఒక పర్వతం ముందర ఎక్కినట్లయిపోయింది. తన భర్తను ఇంకా చేపల వాసన పొదివి కొన్నట్లే వున్నది.

నిద్రపోతూ గురక కొడతాడు. అతనికి లలితంగా ప్రణయ వాక్యాలు పలకటం చేతకాదు. లాలించలేదు. అనునయించలేడు.

నిజమే! డబ్బు గడిస్తున్నాడు. ఏ సిల్కు ఆర్టుపాలెస్‌లోనో, ఏ భాలుసామి అయ్యర్ షాపులోనో చక్కని బెంగుళూరు చీరలు, బెనారస్ పట్టుచీరలు, ఖద్దరు సిల్కు అద్దకం చీరలు, వెంకటగిరి ఒరయారు, కోయంబత్తూరు, పుల్లపాడు నూలు నేత చీరలు బుచ్చి వెంకట్రావు కొనుక్కువచ్చి భార్యకు బహుమతులు ఇస్తూ వుండేవాడు. సెకండుహ్యాండ్ హిల్‌మన్‌మింక్స్ కారు కొన్నాడు. భార్యను సినిమాలకు తీసుకొని వెళ్ళేవాడు. బీచికి వాహ్యాళికి తీసుకువెళ్ళి భార్యతో పాటు సముద్రపు వొడ్డున కూర్చునేవాడు.

ఆమెలో అసంతృప్తి, తొలకరివర్షం చినుకులు భూదేవి హృదయంలోకి ప్రసరించి వచ్చినట్లు ప్రవేశించింది. ఈ జీవితంలో తనకేమి లోటున్నది? భర్త తనకున్న కోరికలనన్నిటిని నెరవేరుస్తున్నాడాయెను. బాగా సంపాదిస్తున్నాడు. బాగా ఖర్చు చేస్తున్నాడు. తన జీవితం యేదో ఓ వున్నత పథాలకు యెక్కి వెళ్ళేందుకు అతడు మెట్లు నిర్మిస్తున్నాడు, కాని డాక్టరు మూలం కనుక్కోలేని రోగికి కారణం తెలియలేని చిన్న రోగంలా, ఆమె జీవితంలో అసంతృప్తి ప్రవేశించింది. మృగశిరా కార్తి రాగానే ఆకాశంలో చిన్న చిన్న కారుమేఘాలు మూలమూలలగా ప్రయాణించి వచ్చినట్లు ఆమె హృదయం మారుమూలలా అసంతృప్తి చొచ్చుకు వచ్చింది.

ఆమెలోని స్త్రీత్వము నూతనపరిణామం పొందుతున్నది. ఆమె చదివిన చదువులలో

జీవితానికి నూతనార్థాలు పొడసూపినవి. రాత్రిళ్ళు తన ప్రక్క నిద్దరపోయే భర్త ఆమెకు ఎవరో క్రొత్తవానిలా గోచరింప ప్రారంభించినాడు. ఇన్నాళ్ళు ఇరువురి జీవితాలు ఒకటిగానే ప్రవహించి వచ్చినవి. ఆమెకు అతడు జీవిత సర్వస్వము. ఒకనాడు తన జీవితానికి పరమేశ్వరుడై తన ప్రపంచానికి చక్రవర్తియై తన ఆలోచనలు, హృదయము, ఆశయాలు, నిండియున్న తన ప్రాణసర్వస్వము, అణువు అణువున నిబిడించియున్న యీ పురుషుడు, ఈ రోజులలో ఎందుకు తనకు క్రొత్తవాడవుతున్నాడో?

౨

ఒకనాడు పద్మావతీ బుచ్చి వెంకట్రావూ ఎన్నూరు వైపుకు కారుమీదపోయి వస్తున్నారు. అతనికి ఎన్నూరులో ఏవో కొన్ని చేపల విషయం కనుక్కోవలసి వచ్చింది. ఈనాడు ఆ ఎండిపోయిన ఉప్పుచేపల వాసన పద్మావతి భరించలేకపోయింది. ఆమెకు తల తిరిగి వాంతి వెళ్ళిపోయింది.

బుచ్చి వెంకట్రావు కంగారుపడిపోయి మంచినీళ్ళు ముఖం మీద చల్లి యెత్తుకు తీసుకొని వచ్చి కారులో పడుకోపెట్టి, ఇంటికి తీసుకొని వచ్చినాడు. డాక్టరు వచ్చి మందు ఇచ్చినాడు. కొంచెం సేపటికి ఆమెకు బలము వచ్చి మామూలు మనిషి అయినది.

తన జీవితం ముందుకు సాగివచ్చిన వేగంతో తన భర్త జీవితం ముందుకు సాగిరాలేదు. అతని రూపమే కర్కశమై ఆమెకు కనుపించినది. అతని చుట్టూ ప్రసరించియున్న గంధమే నేడామెకు భరింపరాని దవుచున్నది. అతని మాటలలో అపశ్రుతులూ, అపస్వరాలు స్వచ్ఛజలాలతో ప్రవహించివచ్చే శైవాలినీలో రాళ్ళు దొర్లుకు వస్తున్నట్లనుకొని, పద్మ భరింపలేనని భావించింది.

ఆమె అతనితో ఏకశయ్యాగతురాలు కాలేకపోయినది. ఆ భావమే ఆమెకు నానాటికి దుర్భరమైపోయింది. ఏదేని వంకతో ఆమె తనకు వేరే పడక ఏర్పాటు చేసికొన్నది.

“అదికాదు బావా! వంట్లో అంత బాగుండడంలేదు.”

“ఏమిటి జబ్బు! డాక్టరుగారు చెప్పినమందు పుచ్చుకోవు. ఎప్పుడూ ఏదో ఆలోచిస్తూవుంటావు. నవ్వులతో ఎప్పుడూ కలకలలాడే నీ ముఖము వానలు కురవని పొలంలా బిగుసుకుపోయి ఉంటున్నది. నిజంగానే వంట్లో బాగుండటము లేదా? నీకు చీరలు కావాలా, నగలు కావాలా? పద్మా నీవు ఏదో మారిపోతున్నావు”

“నా వంట్లో బాగుండటములేదు బావా, తిండి తిన్నగా సహించటములేదు. వళ్ళు అంతా నొప్పులుగా ఉంటున్నది. రాత్రిళ్ళు నిద్రపట్టదు.”

“రా వెంటనే డాక్టరుగారి దగ్గరకు వెళుదాము. ఇలాంటివి అశ్రద్ధ చేస్తే కొంపలు ముంచుకువస్తాయి. అప్పుడు ఏమి అనుకున్నా ఏం లాభంలేదు.”

“నా వంట్లో కొంచెము నలతేతప్ప డాక్టరుని చూడవలసినంత అవసరములేదు. నువ్వు వట్టి కంగారు మనిషివి.” ఏమైనా బుచ్చి వెంకట్రావు హృదయంలో ఏదో భయం ప్రవేశించింది. ఎప్పుడూ నిర్మలమైన హృదయంతో చంటిబిడ్డలా ఆడుకొనే తన పద్మావతి ఏమిటి ఇలా అయిపోతున్నది? నిజంగా దాని వంట్లో పెద్ద జబ్బు ప్రవేశించిందేమో! ఏలాగా? డాక్టరు దగ్గిరకురాదు; కనుక దిట్టమైన డాక్టరును ఒకరిని ఇంటికే తీసుకొని వచ్చి పద్దాలుని పరీక్ష చేయించడం మంచిది.

ఆ మర్నాడు ఉదయం డాక్టరు లక్ష్మి అనే ప్రసిద్ధి వహించిన వైద్యురాలిని బుచ్చి వెంకట్రావు తీసుకొని వచ్చినాడు. ఆమె పద్మావతిని పూర్తిగా పరీక్ష చేసినది. జ్వరం రావటం లేదాయెను. ఒళ్ళు నొప్పులు మామూలేగాని, ఎచ్చటా ఎక్కువగా నొప్పిగాని పోటుగానీ లేదాయెను. మొదట డాక్టరు లక్ష్మి బుచ్చి వెంకట్రావు మాటలు విని ఆమె గర్భవతేమోనని అనుకున్నది. అదీలేదు. ఇంక ఏమిటి?

పద్మావతికి వంట్లో ఏ విధమైన జబ్బూ లేదని నరములు నీరసించి యుండవచ్చునని మానసికమైన వ్యధ ఏదో ఆమెకు తెలియకుండానే ఉద్భవించి యుండవచ్చునని డాక్టరు లక్ష్మి బుచ్చి వెంకట్రావును వేరే తీసుకొని వెళ్ళి చెప్పినది. అతణ్ణి ఆమెను సర్వదా సంతోషము కలిగేటట్లు చూడమని ఆమె నొక్కి చెప్పినది.

పద్మావతిని చూచి డాక్టరు లక్ష్మి, "పద్మావతమ్మ గారూ, శరీర సంబంధమైన జబ్బు ఏదీలేదు. కాని కొంచెం నరాలు నీరసించాయి. సరదాగా ఉంటూ ఉండండి. ప్రస్తుతం సంగీతం నేర్చుకోవడం ఆపి, నాలుగురోజులపాటు కాలక్షేపం చేయండి. రెండు మందుల పేర్లు మీ ఆయనకు వ్రాసి ఇచ్చాను. అవి పుచ్చుకునే విధానమూ వ్రాసి యిచ్చాను. ఒక్కొక్కటి రెండేసిబుడ్లు చాలు. మీవంటి సంగీత పాఠకులు ఎంతో ఆనందముగా గడపవచ్చునుకదా! సాయంత్రమపుడు మా ఇంటికి రండి. కొంత సేపు రోజూ కులాసాగా కాలక్షేపం చేయవచ్చును." అని సలహా ఇచ్చింది.

పద్మావతి మందులు పుచ్చుకుంటున్నది. కాని ఆవిడ జబ్బేమీ నెమ్మదించినట్లు లేదు. రాత్రిళ్ళు నిద్రలేక కూర్చోవడం సాగించింది. ఒక్కొక్కప్పుడు ఊరికే ఎక్కి ఎక్కి ఏడవడం, కొంచెం పని సరిగా జరగలేదనుకున్నా విపరీతమైన కోపం రావడం, చేతిలో ఏముంటే ఆ వస్తువుని నేలకేసి గట్టిగా బద్దలకొట్టడం, చీరలు, రవికెలు చింపుకోవడం. గబ గబా తల బాదుకోవడం ఆవహించాయి.

బుచ్చి వెంకట్రావు భయపడి దయ్యము పట్టుకుందేమోనని అనుమానపడి, కావలి తనవాళ్ళకు టెలిగ్రాము ఇచ్చాడు. అత్తగారు, మామగారు, తన తల్లిదండ్రులు, ఇంకా ఇద్దరు ముగ్గురు చుట్టాలు చెన్నపట్నం చక్కావచ్చారు.

చింతాద్రి పేట నుంచి దయ్యాల మంత్రగాడిని తీసుకువచ్చారు. పద్మావతికి మరీ మతిపోయింది.

"ఏమిటండీ మీ గొడవంతానూ! మీకన్నా మతిలేదు. నాకన్నా మతిలేదు. నాకు దయ్యం పట్టడమేమిటి? ఎందుకు బాధపడుతున్నానో నాకు తెలియదు. మనసంతా పాడైపోయింది. ఇలా దయ్యాలనీ, దేవతలనీ, కుళ్ళుచేపలలో పొర్లాడే మనవాళ్ళ పిచ్చి భావాలన్నీ ఇంకా మిమ్ములను పట్టుకుని వేళ్ళాడుతూనే వున్నాయి. ఇవన్నీ ఇంతటితో ఆపుచేయండి. లేకపోతే నేను నిజంగా ఏ సముద్రంలోనో పడిపోతాను" అని పద్మావతి భర్తతో కేకలువేస్తూ ఒకరకంగా ఏడుస్తూ చెప్పింది.

ఆంధ్ర మహిళా సభ కార్యదర్శిని పద్మావతికి "నాలుగు రోజుల పాటు మహిళా సభలోనే మకాము పెట్టండి పద్మావతిగారూ! పిల్లలతో, ఈ మాష్టర్లతో కాస్త కాలక్షేపం జరిగి మీ మనస్సు నెమ్మదిస్తుంది" అని సలహా యిచ్చింది. ఆ సలహా బుచ్చి వెంకట్రావుకు నచ్చింది, వాళ్ళ చుట్టాలందరు బాగుందన్నారు. పద్మావతి వచ్చి మహిళాసభ హాస్టలులో చేరింది. ఇదివరకల్లా విద్యార్థినిగా వుండనే వుంది.

ఆంధ్ర మహిళాసభలో చేరిన దగ్గరనుండి పద్మావతి నెమ్మది నెమ్మదిగా శాంతించి ఆమె హృదయంలో ఏమూలనో దాగుకొనివున్న భయాలు మంచువలె మాయంకాసాగాయి. ఆ భయాలకు కారణమైన పరిస్థితులు ఆంధ్ర మహిళాసభలో లేవుకదా?

తాను తన భర్తతో ఏకశయ్యాగతురాలు కానక్కరలేదు. హాయిగా ఏ విధముగా పురుషుని సంపర్కములేని ఒక నిశ్చలత్వము ఆమెకు ఆంధ్ర మహిళా సభలో దొరికినది. తోడుగా చదువుకునే బాలికలుగాని ఇతరులుగాని అతి తెలివితేటలుగా మాట్లాడుతారని కాదు; ఆధ్యాత్మిక చింతన చేసినవారు అక్కడ వున్నారనే కాదు; ఇన్నాళ్ళనుంచీ ఏ చిత్తవృత్తి తనలో వృద్ధిపొంది తనకు శాంతము దూరము చేసిందో ఆ చిత్తవృత్తికి కారణాలైన పరిసరాలనుంచి ఆమె విడివడి రావడమే పద్మావతికి శాంతం చేకూర్చింది.

సాయంత్రం వాళ్ళందరు సభకు ముందున్న తోటలో చేరి కథలు చెప్పుకుంటూ వుంటే తాను “ఊ” కొట్టేది, తనకు తెలిసిన కథలు చెప్పేది. వాళ్ళతో ఉయ్యాలలూగేది. కారమ్సుబోర్డులో పందేలు వేసేది. డాక్టరు లక్ష్మి బుచ్చి వెంకట్రావుతోను పద్మావతితో కూడా వాళ్ళిద్దరూ కొన్నాళ్ళపాటు విడిగా వుండటమే మంచిదని సలహా ఇచ్చింది.

బుచ్చి వెంకట్రావు ధనవంతుడు. ధనం తేనెవంటిది. తేనె ఈగలను ఆకర్షిస్తుంది. ధనం ఒక రకమైన ఈగజాతి మనుష్యులని ఆకర్షిస్తుంది. వెంకట్రావుకు స్నేహితులకు కొదవేమిటి? మనుష్యులలో ధనము సంపాదించేవాళ్ళు మూడు జాతులుగా తయారవుతారు. ధనం ఇంకా కావాలనుకునేవారు. వాళ్ళు ధనం పోగుచేయడంలో ఆనందం. ధనం పెంచడంలో పరమార్థం ధనం పెరగడమే. రెండో రకం వాళ్ళు తాము సంపాదించిన ధనం, తాము సంతృప్తిగా అనుభవించాలని కోరుకుంటారు. మూడోరకంవారు తాము సంపాదిస్తూన్నట్లు లోకానికి తెలియాలి. తమ ఐశ్వర్యము చూచి లోకం దిగ్రమ చెంది అసూయపడిపోవాలి. అది వారి కానందం.

బుచ్చి వెంకట్రావు యీ మూడు రకాలుగా కూడా ఆనందపడేవాడు. భార్య చక్కని నగలతో, అందమైన చీరలతో దేవలోకంనుంచి తిలోత్తమలా దిగివచ్చినట్లు కనబడుతూ తనతోపాటు సినిమాలకు రావడం, బీచికి రావడం ఎంతో ఆనందంగా వుండేది. ఏ మాత్రమూ బొద్దుకాకుండా చిన్ననాటి అంగసౌష్ఠవమూ పరిపూర్ణత పొందిన శరీర సౌందర్యము కలిగి, లావణ్యమును అమృతధునీ సంగమమొంది, పద్మావతీ నేడు ఎల్లోరాలోని ముప్పది నాలుగవ గుహలోని శచీదేవి విగ్రహంలా వున్నది. అలాంటి భార్య ఈనాటి కాతనికి దూరమైనది. ఆమెకు స్వకీయమైన పరిమళము ఆమె తన ప్రక్క నిదురపోవునప్పుడు. మేలుకొని తన్ను లతలా చుట్టివున్నప్పుడు. తనతో సమంగా నడిచి వచ్చేటప్పుడు తన అంకాసనం అలంకరించి ఉన్నప్పుడు తన్ను పొదివికొని పోయినప్పుడు. ఆ సురభిళము తన జీవితంలో ఒక భాగమైనదది. ఆ సుగంధము నేడు తనకు దూరమైపోయింది.

ఏమి జరిగినది? ఎందుకు తనకామె ఇలా దూరమైపోయినది? ఆనందపూర్ణమైన తమ దాంపత్య పూర్ణిమను నేడు ఏ రాహుగ్రహము మ్రింగివేసినది? పుష్పానికి పరిమళంలా తన చిన్నారి భార్యకు సంగీతము, నేడా సంగీతము ఆమెను ఎచ్చటికో లాక్కొనిపోతోందా? చిన్ననాటి నుంచీ ఆ బాలిక తనకు వేయి తిమింగిలాల బలం సమకూర్చేదికదా? ఆమె చూపుల రక్షణలో సముద్రపు మొసళ్ళన్నా భయపడక, అతివేగంగల ప్రవాహాలన్నా భయపడక ఎన్నిసార్లు తాను సముద్రంలో ఉరకలేదు! -

తనకు చదువువస్తూ కవిత్వము అర్థమయ్యే ఈ రోజుల్లో ఆమె తనకు వేయికాంతులతో దర్శనమిచ్చే ఈనాడు, ఆమె పెదవులలో ఉద్భవించిన కాంతులలో నూరవపాలు ఎరుపులలో నుండి పగడాలు పుట్టివుంటాయి అని అనుకున్నాడు. ఆమె నవ్వితే తళతళలాడే పళ్ళ తళుకులలో నూరవపాలు ధగధగలోంచి ముత్యాలు పుట్టాయి అనుకున్నాడు. దట్టంగా, నల్లగా, ఒత్తుగా, పట్టులావున్న ఆమె జుట్టు చీకటిలోనుండి నూరవపాలు నిగనిగలు సముద్రపు లోతులై వుంటాయని బుచ్చి వెంకట్రావు సరిపోల్చుకునేవాడు.

పద్మావతి ఎందుకు వెళ్ళినట్లు? తానేదోషము చేసినాడు? ఆమె మనస్సు చెడిపోలేదుకదా? ఆమె ఎడబాటు నానాటికి అతనికి భరించరానిదై పోయినది. సినిమాలకు వెళ్ళేవాడు. కథలు అర్థమయ్యేవి కావు. అప్పటికింకా మద్రాసు నగరంలో ప్రొహిబిషన్ రాలేదు. బుచ్చి వెంకట్రావు బసోటోకో, కాన్మెరాకో పోయి కొంచెం ఘాటైనవి ద్రాక్షసారాయి, బీరులు, విస్కీలు, బ్రాందీలు వగైరాలు మొదట సోడాలో కలిపి, ఆ తరువాత ఏమీ కలుపకుండా సేవించడం ప్రారంభించాడు. తన పనియందు శ్రద్ధ తగ్గిపోయినది. జాగ్రత్త తక్కువయ్యేటప్పటికి అతని కంపెనీ వ్యవహారాలు చిక్కులు పడసాగినవి.

అతని పురుషత్వము స్త్రీ స్పర్శను సర్వకాలము కోరే గాఢవాంఛతో నిండినది. స్త్రీ శరీర సంచలిత సౌరభాలు ఆఘ్రాణించక ఒక్క నిమేషమైన అతడు మనలేకపోయినాడు. ఇంతవరకూ అతని ప్రపంచము అతని భార్యే, నేడు ఆ ప్రపంచము శూన్యమై పోయింది.

౪

పద్మకు కలలో ఎన్నిసార్లో భర్త కనబడేవాడు. ఆ కలలు ఒక్కొక్కప్పుడు, హృదయ బాధాపూర్ణమైన సంఘటనలతోనూ, ఒక్కొక్కప్పుడు ఉత్సాహసమ్మిశ్రితానుభవ యుక్తంగానూ ఉండేవి.

ఎలా వచ్చింది తనకీ బాధాపూర్ణమైన పరిణామం? ఎందుకు? ఏ మార్గాల తన జీవితం ప్రవహించబోతున్నది? ఎంతవరకు? ఏదికోరి? దైవమనుకొన్న భర్తను వదలిపెట్టుకోగలిగిందే! తన చిన్ననాటినించీ తనతో ఆడుకొన్నవాడు, లోకం అందిచ్చే చేతులు పట్టుకొని, తనతోపాటు అతడున్నూ పైపథాలకు నడచి వచ్చాడు కదా? ఏ జీవితం జీవిస్తే ఆ జీవితాన్ని సమగ్రంగా అందిపుచ్చుకొని, దృఢమైన నడకలు వేయగల ధీమా గల్గిన మనిషి! అతనికి చేపల పేర్లన్నీ తెలుసు, వాటి గుణగణాలు తెలుసు. వాటి జీవిత విశేషాలన్నీ తెలుసు. సముద్రపు మొసలి (షార్క్) కాని, టేకిచేపగాని, తూరగాని, ఎదుట వచ్చినప్పుడుగాని, పడవని ఎదుర్కొన్నప్పుడుగాని వాని బారినుండి ఎలా తప్పించుకోవాలో, కూడా వుండే శూలబల్లెంతో వాటిని ఎలా హతమార్చాలో అతనికి పూర్తిగా తెలుసు.

తన్ను పడవలో తీసుకువెళ్ళేవాడు! అతడు తెడ్డువేస్తే తాను తోలవేసేది. అతడు తెరచాప ఎత్తి చుక్కాని కోలవేస్తూ వుంటే తాను డామాను దగ్గర కూర్చొని.

“ఏ దిక్కు పోతాదో
ఈ కడలి మన పడవ
ఆ తీరమేలేని
ఆకాశమే నీరు ||ఏ దిక్కు||

పై కెగసి వాగులో

పల పాల తుంపర
నీ రాల బయలులో
దారడిగి దారంది ||ఏ దిక్కు||

తెరచాప రెక్కలతో
తెల్ల పులుగై పడవ
మన వలపు రేవునకు
మనల నిరువుర చేర్చు ||ఏ దిక్కు||"

అని పాడుతూ ఉంటే తన బావ తన్ను చిరునవ్వులతో చూస్తూ తానూ ఒక పాట ఎత్తుకునేవాడు.

"వాగువాగులు కలిసి సాగు దారుల యెంట
వాగు వడిలో తేలి వడివడిగ మన పడవ
నా ముందు నీ నవ్వు నా ఎనకనా నువ్వు
ఈ పడవ తెరలెత్తు మన బ్రతుకు దవుదవ్వు.

చతుర్థ గుచ్ఛము

౧

ఏమీ తెలియనివాళ్ళ జీవితమే ఆనందమయము. సముద్రంలో ఏరు కలిసేచోట, బెస్తలపల్లెలో ఏటిలో పోటూ పాటులూ, సముద్రం కెరటాలూ, ఆటలాడుకునే యిసుక వొడ్డుల్లోనే, తాను బుచ్చి వెంకులుగా వున్న నాటి జీవితమే ఏ దిగులూ లేకుండా, ఏ పొగులూ తగలకుండా జరిగిపోయింది. వేసవిలో సాయంకాలం సముద్రదూరాలనుంచి వచ్చే చల్లగాలిలా హాయిగా వుండేది. చేవపారిన కొబ్బరిమానుల్ని ఏటిలో ఈ దరినో ఆ దరినో, నిట్రాళ్ళుగా పాతి, పోటులో వలలుగట్టి, పాటులో చేపలను పోగుచేసుకొనే ఆనందం, బంగారు నాణాలను ప్రోగుచేసుకొనేటప్పుడేనా దొరకదు కదా! ఈ ఆలోచనలు బుచ్చి వెంకట్రావు హృదయంలో మేఘాలై కమ్ముకు వచ్చాయి. పద్దాలు ఎంత ఒడుపుగా చేపలను పట్టుకొనేది. ఔను తను గడగాలం వేసి, కాచుకుని వుంటే, గంటలు గంటలు ఇంత చిన్న చేపైనా తన గేలం ముల్లుకు తగిలేదా ఏమన్నానా? ఇంతట్లో పద్దాలు పరుగు పరుగున వచ్చి "బావా! ఎన్ని చేప లట్టినావు? ఏంది! ఒక్క సేపయినా గాలానికి తగల్లేదేం? సూసుకో నే మంత్రంబెట్టి ఎన్ని సేపల్లాగేస్తానో! హామ్. మాంకాళీ హూం మాంకాళీ ఓ యీ శెడుసేపా పడవే" అంటూ గేలంగెడ చేత్తో పుచ్చుకొని తన అందమైన చేతులతో యిటూ అటూ కదిపేటప్పటికి జర్రని గేలం తాడు బిగువెక్కేది. "ఓ చేప పడింది. తాడుకి కట్టిన బెండు మునిగిపోయింది. "తే! యిలాతే! నువ్వు లాగవే"వని తాననేవాడు: "ఓ లాగేయి, అబ్బో దిట్టమైన చేపే! నన్నే లాగేస్తున్నది" అన్నాడు. ఇద్దరూ పట్టి నెమ్మదిగా వెనక్కి నడుస్తూ ఒక సరివిచెట్టు వూతపట్టుకుని ఒక మూరన్నర "పంజరం" చేపని యివతలకు లాగారు! ఎంత తెలివితో పద్దాలు ఆ చేపను ఒడిసిపట్టుకొందీ! తామిద్దరూ కలిసి ఎన్నిమార్లు చందువా చేపలూ, సొరలూ, సముద్రపు పెద్దరొయ్యలూ, పండుగొప్పులూ, సావిడాయిలూ, నెత్తళ్ళూ అతినేర్పుతో పట్టుకొని ఆనందపడలేదు! -

ఆ తీయతీయని దినాలు వెళ్ళిపోయాయి. తమ జీవితంలోంచి చేపల వాసన పోయింది. కొత్తగా వచ్చిన శాండల్ వుడ్ సబ్బు వాసనా, పేరీస్ సెంటుల పరిమళాలూ శ్రుతులు కలియక, తెచ్చుకోలు మాయై, ఎరువులు సొమ్ములైనట్లు కదా!

ప్రపంచ జ్ఞానంవల్ల ఇదివరకు ఎరగని విషయాలు, జీవితంలో క్రొత్తగా ప్రవేశిస్తాయి. ఈ చెన్నపట్నం బ్రతుకు ఎప్పుడూ ఆగని గందరగోళంతో, తగ్గని వేగంతో, అంతులేని కాంక్షలతో నిండి వుంది. కోరి అంతు తెలియరాని దుఃఖాలు తెచ్చిపెట్టుకున్నాడు తాను.

అతని ఆరోగ్యం చింది, జలజల కండల పొంకాలు విరిగి ఉంది. అతని బలం సముద్రం కెరటాలులా ఉప్పొంగుతూ ఉంటుంది. అతని స్త్రీవాంఛ ఉత్తమ మానవనైజ ధర్మపూర్ణము. ఎన్నడూ అది అతిగా ఉండలేదు. ఉత్తమంగా ఆరోగ్యవంతమై ఉండేది. నేడాతని సహధర్మచారిణి తన్ను ఒంటిగా వదిలి వెళ్ళిపోయింది. తన బ్రతుకు చుక్కాని పోయిన నావలా అయింది. ఈ వాగుల్లో, వేగమైన ప్రవాహాల లాగుడులో, తన నావ మునిగిపోవునో, ముక్క లవునో! అతడు తన మనసులోని బాధను చంపుకోడానికై తన కులస్థులు నివసించే చేరీలలోనికి వెళ్ళేవాడు. ఎంత దుర్భరమైన జీవితం జీవిస్తున్నారు. వాళ్ళు గట్టిగా కాళ్ళు చాపుకుంటే మనిషి పట్టనంత చిన్న స్థలాల్లో కట్టుకొన్న గుడిసెలలో కాపురాలు - పరిసరాలు ఎన్నో కల్మషాలు కూడుకున్న ప్రదేశాలు. ఇంత పెద్ద చెన్న పట్టణంలో జీవిస్తూ ఒక్కరైనా సినిమాకు వెళ్ళి చూడగలుగుతారా? ఆఖరికి చీనాబజారులో, రోడ్డు ప్రక్కన పెట్టుకొని అమ్మే వస్తువుల్లో ఒక్క అణా సరుకైనా కొనుక్కొని ఆనందించగలరా! ఒకనాడైనా వారు కాఫీ

హోటలెరుగుదురా! సంగీతం కచ్చేరులంటే ఏమిటో వారికి తెలుసా? ఎందరి జీవితాలలో నాట్యాలు నిండిపోయి ఉన్నాయి! కాని ఒక్క నాట్య ప్రదర్శనానికై యీ చుట్టాలు, యీ ప్రజలు, యీ బెస్తలు, యీ చేపలు పట్టుకునేవాళ్ళు వెళ్ళగలరా? సముద్రపు ఒడ్డున చిన్న పీతలులా బ్రతుకులే ఏనాటికీ వాళ్ళకి రాసివున్నాయా అనుకున్నాడు.

ఎక్కడ చూచినా వలలు - చేపలు వుంచుకునే బుట్టలు! గేలాలు! కుళ్ళిపోయిన చేపల వాసన!!

ఏనాటికైనా యీ చేరీలు, తీర్చిన వీధులలో, తోటల మధ్య ఉన్న సొగసైన యిళ్ళతో, శుభ్రమైన బట్టలు కట్టుకొని ఆడుకొనే పిల్లలతో పొందికగా అలంకరించుకొని కళ్ళల్లో కాంతులు వెలుగుతూవుండగా ఆరోగ్య దేవతలులా నడిచిపోయే స్త్రీలతో కలకలలాడి పోగలవా! తెచ్చిన చేపలు ఉంచేందుకు, వాటిని బుట్టలు కట్టేందుకు, తర్వాత ఎగుమతి చేయడానికి వేరే ఒకటి ఫ్యాక్టరీలాంటి కర్మాగారం వుండవచ్చు గాక! అలాంటి సంస్థను శుభ్రంగా, శాస్త్రయుక్తంగా వుంచవలసి వుంటుంది. కర్మాగారానికీ, ఆ కర్మకూ జనకులైన బెస్తల జీవితానికి ఇతర సంబంధమేమీ వుండకూడదు. వస్త్రాల ఫ్యాక్టరీలో పనిచేసేవారి యిళ్ళలో దూది పడివుంటుందా?

అతడు గాలివానంత నిట్టూర్పు విడిచాడు.

౨

ఆంధ్ర మహిళాసభ విద్యార్థిను లందరు కలిసి వారి ఉపాధ్యాయినుల ఒద్దికలో ప్రత్యేకం బస్సు ఒకటి కాంట్రాక్టు తీసుకొని, మహాబలిపురం వెళ్ళారు. బాలికలందరూ కలకలలాడుతూ ఆ ప్రదేశమంతా నిండిపోయారు. బొమ్మలు చూస్తున్నారు కొందరు. ఒక్కొక్క శిలతోటే నిర్మాణం చేసిన చిన్న ఆలయాలైన శిలా రథాలకడకు పరుగిడిపోయారు కొందరు. కొందరు సముద్రతీరం దగ్గర వున్న దేవాలయానికి పరుగెత్తారు. భీముని పొయ్యి చూశారు. అర్జునుని తపస్సు ఆశ్చర్యం పొందుతూ గమనించారు. వేణుగోపాలుని వెన్నముద్ద చూశారు.

వాళ్ళకి శిల్పరహస్యాలు అర్థమయ్యాయి అని కాదు. పల్లవ శిల్ప విశిష్టత తెలిసిందనికాదు! శిల్ప సౌందర్యమే వారిని హత్తుకొన్నది. ఆ ప్రదేశముయొక్క మంత్రశక్తి వారందరిని ఆవహించింది. ఏ యుగాలనాటి అనుభూతులో, ఏ మహాశిల్పుల దివ్యస్వప్నాలో ఆ ప్రదేశం నిండా నిండి, ఆ క్షేత్రానికి వచ్చిపోయే యాత్రికుల హృదయాలను స్పృశిస్తాయి. పద్మావతి దేశాలు తిరిగింది. కంచిలో కామాక్షీ, ఏకామ్రేశ్వరుడూ, వరదరాజూ; తంజావూరులో బృహదీశ్వరుడూ, పెరియనాయకీ, చిదంబరంలో నటరాజూ, శివకామసుందరీ; శ్రీరంగంలో రంగనాయకుడూ, లక్ష్మిదేవి; మధురలో మీనాక్షి, సుందరేశ్వరుడూ; రామేశ్వరంలో రామలింగస్వామి, పర్వతవర్ధనీ ప్రత్యక్షమయ్యారు. ఆ పవిత్ర క్షేత్రాలలో భక్తుల ఆనందం ఆమె హృదయానికి పులకరింపులు కలుగజేసింది.

ఇంక ఈ శిల్పక్షేత్రాలేమిటి? పూజలుపోయినా శిల్ప సౌందర్యం ఉంటే. ఆ విగ్రహాలు మనుష్యులకు కళానందం కలిగిస్తాయని మహిళా సభలో కొందరు కళా విద్యార్థినులు అంటూ వుంటారు. దేశం అంతా ఇట్లాంటి క్షేత్రాలెన్నో ఉన్నాయట. ఎల్లోరా, అజంతా, నాగార్జునకొండ, హంపీ, లేపాక్షి, అనుమకొండ, ఒరంగల్లు, సాంచీ మొదలయిన క్షేత్రాలెన్నో ఉన్నాయట. ప్రసిద్ధికెక్కిన దేవతల గుళ్ళల్లో కూడా ఎన్నో ఉత్కృష్టమైన శిల్పాలు ఉన్నాయట. శిల్ప క్షేత్రాలలో ఈ మహాబలిపురం ఒకటి అన్నారు. ఈ విగ్రహాలన్నీ అదో అందం కలిగి ఉన్నట్టు ఆమెకు తోచింది. శిల్పం అన్నా, చిత్రలేఖనం అన్నా తన ఉద్దేశాలు

ఇదివరకు వేరు. దేశం అంతా గాంధీ విగ్రహాలు వెలిశాయి. అవే శిల్పాలనుకొంది. మదరాసులో కొందరి తోటల్లో, సిమెంటు చేసిన సింహం, కుస్తీపట్టేవాడు, బంట్రోతు మొదలైన విగ్రహాలే నిజమైన శిల్పం అనుకొన్నది పద్మావతి. చిత్రలేఖనాలు అంటే బజారులో దొరికే అచ్చుబొమ్మలనే ఆమె ఉద్దేశం.

దారిలో తిరుక్కలికుండ్రంలో ఆగి ఆ పక్షి తీర్థం చూశారు వారంతా. తామంతా సర్దాగా కొండ ఎక్కారు. దారిలో అల్లర్లు చేశారు. ఆడుకున్నారు. పాడుకొన్నారు. కొండమీదికి వెళ్ళిన వెనక పూజారి పక్షులను పిలవడం అవి రావడం; ప్రసాదం ఆరగించడం, మళ్ళీ దేని దిశకు అవి వెళ్ళిపోవడం ఆ దృశ్యాలు పద్మావతి కెంతో ఆనందం కలిగించాయి. ఒక పక్షి కాశీ నుండి వస్తుందట - ఇంకొక పక్షి రామేశ్వరాన్నుంచి వస్తుందట.

ఆ పక్షులు మొదట ఏ అనంత నీలాల్లో నుండో ప్రత్యక్షమయ్యాయి. ఆకాశంలో గాలిపడగల్లా తేలుకొని వచ్చాయి. తన మనస్సు తిరిగిపోయినట్లే ఆ రెండు పక్షులు వాలుతూ గిరగిరా తిరిగినవి. తేలుకొని డేలుకొని వచ్చి పక్షులు పూజారికడ వాలినవి.

కొందరు ఉపాధ్యాయినులు ఇదంతా హుళక్కిఅన్నారు - "ఆ పక్షులు ఆ చుట్టు ప్రక్కలనే కొండలలో ఉంటాయి. సరిగ్గా, భోజనం వేళకు అవి వచ్చి వాల్తాయి!" అంది సైన్సు ఉపాధ్యాయిని.

"అయితే ఈ చుట్టుప్రక్కల వున్న అన్ని గరుడ పక్షులూ ఎందుకు రాకూడదండీ!" అని పద్మావతి ప్రశ్నించింది.

"వాటికి భయం!"

"వీటికెందుకు లేకపోయింది?"

"వీటిని పెంచి ఈలా అలవాటు చేసి ఉంటారు!"

"ఈ పక్షులు ఎంత పూర్వకాలంనాటివో?"

"ఒక జత ముసలివైపోగానే ఇంకో జతను తయారుచేస్తారు." ఈ సంభాషణ అంతా వింటూవున్న ఇంకో ఉపాధ్యాయిని వీరిద్దరి దగ్గరకూ వచ్చి కూచుంటూ, "ఒక మహా భావాన్ని ఎంత ముక్కలు చేశావమ్మా మాలతీ?" అని అన్నది.

"ముక్కలు చేయడమేమిటి ఇందిరగారూ? భావం ముక్కలు అవడమేమిటి?"

"అవును, భావం ముక్కలవడమేమిటి? భావం రబ్బరు ముక్కలు కాదులే! గాజు సామాను ముక్కలౌతుంది. ఎంత శాస్త్రజ్ఞురాలివి. కలలు విచ్ఛిన్నం కావూ? ఆశయాలు భగ్నం కావూ? ఆశలు ముక్కలు కావూ? ఆ విధంగానే భావాలు ముక్కలవుతాయి."

మాలతి: నువ్వు కవయిత్రివి. కథలు రాస్తావు. మధురమైన కంఠంతో పాటలు పాడుతావు. వీణతీగలు మీటి మంత్రాలు పన్నీరు జల్లుతావు.

పద్మావతి: మాటలతో కవిత్వం ప్రదర్శిస్తున్నారే టీచరుగారు!

ఇందిర : అలాంటిది ఆ అమ్మాయి భావం ముక్కలవడమంటుందేమిటి పద్మా!

పద్మా: ఏం భావం ముక్కలయింది ఇందిరక్కగారూ!

ఇందిర: ఈ విచిత్ర సన్నివేశము అనేక శతాబ్దాలనుండీ జరుగుతూ ఉన్నదని, చరిత్రలు చెప్పుతూన్నవి. ఈ పూజారి పూర్వీకులు ఈ పూజారివలెనే పక్షులను పిలిచారు. పక్షుల పూర్వీకులు యీ పక్షులవలెనే సరిగా వేళకు యింత అందంగానూ వచ్చి తమ కర్పించిన ప్రసాదము ఆరగించి, రివ్వున నీలాల లోతులోనికి ఎగిరిపోయి తెల్లని మేఘాలలో కలిసిపోతున్నాయి.

మాలతి: ఎంత తియ్యగా చెప్పుతున్నావు అక్కా! కోతులను తయారుచేసి మన యింటికి వచ్చి ఆటలాడించే చెంచు, జంగాల ముసలమ్మల కన్న ఈ పూజారులు ఎక్కువేమిటి.

ఇందిర: ఇక్కడ ఈ దృశ్యంలో వుండే భావము చాలా ఉత్తమమైనది కదా! కోతులాట ఒక బిచ్చకత్తె అడుక్కునేందుకు వుపయోగించేందుకు మాత్రమే.

మాలతి: ఆ కోతిని హనుమంతుడని ఆడించుతుందిగా! అదీ గొప్ప భావమే.

ఇందిర: ఎంత చక్కగా పోల్చావు! ఈ కొండ శిఖరాలమీద పచ్చని వృక్షాలు నిండిన యీ చరియలలో మేఘాలు మన కడకు వచ్చి మేలమాడే పవిత్ర ప్రదేశాలలో ఒక దివ్యలోకము ప్రత్యక్షమౌతుంది. ఆ లోకంలో శ్రుతి కలిసిపోయి, మహావిచిత్ర సన్నివేశము మానవజీవితాలను మహోన్నతపథాలకు కొనిపోతుంది. హిమాలయాలలో నిత్యజన్మయై దిగివచ్చి భారతదేశంలో నిత్యప్రవాహయై నిత్యసముద్రసంగమయైన గంగానదీ భావం భారతీయ జీవితానికి ఎట్లు నిత్యనూతనోత్తేజము చేకూరుస్తుందో, అలాగే యీ తిరుక్కళికుండ్ర సన్నివేశమున్నూ!

పద్మా: ఇందిరక్కయ్యగారు చెప్పిన మాటలు నాకేవో పులకరాలు కలుగజేస్తున్నవి. నేను గ్రహించుకోలేని ఆలోచనలు జాజిమల్లి సువాసనలుగా నన్ను అలుముకుపోతున్నవి.

3

నరసింహమూర్తి మేష్టారు నానాటికి చిక్కులెక్కువ పడిపోతున్న బుచ్చి వెంకట్రావు పద్మావతుల జీవిత సూత్రాలు గమనిస్తూ గాఢ విషాదంలో పడిపోయాడు. వాళ్ళ బ్రతుకులే ఒక సంగీతమైతే అపశ్రుతుల్లా అపస్వరాలులా, తప్పుడు తాళాలు ఏవేవో వచ్చి పడినవి. అతి వేగమైన ఒక ప్రవాహంలోపడి తాను కొట్టుకొచ్చాడు. తగిన శిష్యురాలై తనకు పేరు ప్రతిష్ఠ తెచ్చిపెట్టుతుంది అనుకున్న పద్మావతి తన దగ్గరకు రావడమే మానేసింది. పోనీ, సంగీతాభ్యాసం కోసం ఎవరైనా ఒక పెద్ద సంగీత విద్వాంసుడి దగ్గరకు వెళ్ళుతున్నదా అంటే, ఆ వెళ్ళడమూ మానుకుంది. ఆడవాళ్ళ మనోభావాలెవరికర్థమౌతాయి? అసలే సంగీతం మానివేస్తుందేమో, అని లోలోన అతడు భయపడినాడు.

తాను వట్టి వంట బ్రాహ్మణుడై పోయినాడు. వీరిరువురి కోసమూ తాను పాడుకునే సంగీతమూ కూడా అభ్యాసము చేసుకోవడము లేదు. సంగీతము భగవతార్చన అని అనుకున్న తాను చేపల వాసన కొట్టే ఒక బెస్తల దాంపత్యం, తన్నంత ఇంద్రజాలంలో ముంచివేయడం ఒక విచిత్రమే. ఆమె తనకు ఒక కూతురుకన్న యెక్కువైనది. ఉత్తమ విద్య విషయంలో కులం తేడాలు వుండనే వుండవు. అసలు కులం తేడాలేమిటి? ఏ విధంగానూ గోడలు కట్టని మూడు ముఖ్యమైన కులాలు వేదకాలంలో వుండేవంటారు. వారిలో ఒకరికొకరికి సంబంధ బాంధవ్యాలు, భోజన ప్రతి భోజనాలు ఉండేవి కాదా! రాను రాను

జనసమృద్ధి ఎక్కువై, భావసంఘర్షణలు వృద్ధియై అనేక కులాలు ఉద్భవించాయి! ఏమిటి తనకీ ఆలోచనలు! ఏది ఎట్లాయైనా వీరిద్దరు తన బిడ్డలు! వీళ్ళు వృద్ధిలోనికి రావడం అతను కన్నులారా చూశాడు. ఆ వృద్ధిలో తాను పాలుపంచుకొన్నాడు. వాళ్ళిద్దరినీ తల్లిలా పెంచాడు. చూస్తూ చూస్తూ ఉండగా ఏదో పెనుభూతం వాళ్ళ జీవితాన్ని ఆవహిస్తున్నట్లు అతనికి భయం ముంచుకువచ్చింది.

ఏమిటీ పెనుభూతం? ఎవరిలోటు? అంత ప్రేమించుకున్నారే! ఒకరినొకరు విడవకుండా ఉండేవారే! విడిచి బ్రతుకలేక పోయేవారే! ఒకరికోసం ఒకరు రూపాలు దాల్చినట్లుగా, ఈడుజోడై తన కన్నుల యెదుట తిరుగుతూ ఉండే వారే! ఏమిటి ఈనాటి ఈ పరిస్థితి! నరసింహమూర్తి మేష్టారు దినదినమూ ఆంధ్ర మహిళా సభకు వచ్చి పద్మావతిని చూచిపోతూ ఉండేవాడు. సాయంకాలము కాగానే పిల్లలందరు సభలో ఉన్న తోటలో ఆడుకొంటూ ఉండేవారు. కొందరు కేరంబోర్డ్సు ఆడేవారు. ఊయల ఊగేవారు కొందరు. బల్ల బంతి ఆట ఆడేవారు కొందరూ. బల్ల ఊపు ఆట ఆడేవారు మరి కొందరు. ఇలా కలకల ఆటల్లో పొంగి బాలికల మధ్య ఎక్కడో పద్మావతి ఒక్కతే కూచుని ఆలోచించుకుంటూ ఉండేది!

ఆమె కేమీ ఆలోచనలు తెగేవికావు. ఇంతట్లో నరసింహమూర్తి మేష్టారుగారు వచ్చారనగానే ఆమెకు కొంత ఊరట కలిగేది. వెంటనే అధికారి అక్కగారిని సెలవు వేడి, ఆ బాలిక నరసింహమూర్తితో సముద్రం ఒడ్డుకు వాహ్యాళికి బయలుదేరింది. పన్నెండో నెంబరు బస్సు ఎక్కి ట్రిప్లికేనులో దిగి, సముద్రం ఒడ్డుకు పోయేవారు వారిద్దరూ!

ఓనాడు వారు అక్కడ కూచుండగా నరసింహమూర్తి సతీర్థుని శిష్యుడైన ఒక యువకుడు వీరిద్దరూ కూచున్న కడకు వచ్చాడు. ఆ యువకుడు నరసింహమూర్తికి కొన్నాళ్ళు శిష్యరికం చేసినాడు.

యువకుడు. “నమస్కారం నరసింహమూర్తి మేష్టారూ! మద్రాసు ఎప్పుడు వచ్చారు? ఇక్కడ పనేమిటి? ఎంతకాలం ఉంటారిక్కడ?” అని ప్రశ్నల వర్షం కురిపించాడు. నరసింహమూర్తి ఒక్క నిమిషం అతణ్ణి ఆనవాలు పట్టలేక పోయినాడు. “ఓహో! నువ్వటోయ్ రాధాకృష్ణా! నీ వేషం చూచి నిన్నానవాలు పట్టలేకపోయినాను సుమా! ఏం చేస్తున్నా విక్కడ? ఎన్నాళ్ళనుండి ఉన్నావు?” అని ఆనందంతో లేచి, అతన్ని కొంచెం దూరంగా తీసుకువెళ్ళి ఆ ఇసుకలో అతన్ని కూచోబెట్టి తానూ కూచున్నాడు. వారి మాటలు పద్మావతికి వినబడుతున్నాయి.

ఆ యువకుడు రాగానే పద్మావతి అతన్ని కొంచెం ఆశ్చర్యంగానే చూచింది. పట్టుపయిజామా, పట్టులాల్చీ. చేతికి కొంచెం ఖరీదుగల రిస్టువాచీ, మెళ్ళో సన్నని బంగారపు గొలుసూ ఆ గొలుసును వేలాడుతూ ఏదో ఓ చిన్న పతకమూ! కళ్ళకు ఫ్రేములేని అద్దాలజోడు! కాళ్ళకు జరీ పూవులు కుట్టిన మొఖమల్ చడావులున్నాయ్! ఈ యువకుడు చాలా గమ్మత్తుగా ఉన్నాడు. గిరజాలులా జుట్టు చిత్రంగా సముద్రపుగాలికి ఎగురుతూ ఉంది. అతడూ నరసింహమూర్తి మేష్టారు మాట్లాడే మాటలు వింటూ, ఆ యువకుని గమనిస్తూ ఆమె కూచుని ఉన్నది.

“నేను ఇక్కడ ఓ సినిమా కంపెనీలో సంగీత దర్శకునిగా ఉన్నాను. భరతనాట్యం కూడా బాగా నేర్చుకున్నాను. గొంతు చాలా తియ్యగా సైగల్ కంఠంలా వుండడంచేత కథానాయకునికి నా కంఠం ఇస్తూ వుంటాను.'

"ఆశ్చర్యమే! ఎంత సంపాదిస్తున్నావు?"

"ఏదోలెండి. నెలకు రెండు మూడువేలు! సంగీత దర్శకునిగా ఒక్కొక్క చిత్రానికి పదివేలు చొప్పున ఇస్తారు. కంఠం ఇచ్చినందుకు పాటకు వేయి రూపాయలు. డాన్సు డైరెక్టరుగా ఉంటే అయిదారువేలు. ఒక్కొక్కసారి రెండు మూడు కంపెనీలలో పనిచేస్తూ వుంటాను."

"ఏమిటీ! బాగానే ఉందోయ్ నీ పని. నాకూ సినిమాలలో పని యిప్పించ కూడదటయ్యా ?"

"దానికేముందండి మేష్టారు! అదిగో అందమైన చిన్న కారు చూశారా! బేబీఫియట్టంటారు దాన్ని. అది నా స్వంత కారు. మా కుటుంబానికి ఒక హిల్‌మాన్‌మిన్క్సు" కొన్నాను. దానికి డ్రైవరున్నాడు."

"చాలా బాగా ఉంది. ఫస్టుక్లాసు! ప్రజ్ఞ అంటే నీదీ ప్రజ్ఞ!"

"మా ఇంటికోసారి రండి మేష్టారు!"

"తప్పకుండానోయ్"

"అచ్చా! అయితే అడగవచ్చునో అడగకూడదో! మరి, ఆ అమ్మాయి ఎవరు? మీ బ్రహ్మచర్యానికి స్వస్తి చెప్పారేమిటి? ఎవరా సినిమాతార! సినిమాలో చేర్పించడానికి తీసుకువచ్చారా? అయితే మనం చాలా సహాయం చేయగలం."

"ఛా! ఛా! ఆ అమ్మాయి నా బిడ్డవంటిది. వంటి దేమిటి, నా పెంపుడు బిడ్డే! నా దగ్గిర సంగీతం నేర్చుకుంటూంది. మా వూరే. కావలి. వాళ్ళు బెస్తలులే! అయినా భాగ్యవంతులు. ఆవిడ భర్త ఈ ఊళ్ళోనే పెద్ద వ్యాపారం చేస్తున్నారులే!" "అలాగా! క్షమించాలి మీరు. కాని కాస్త నలుపైనా ఏమి అందంగా ఉందండీ ఆ అమ్మాయి! పేరు మోసిన మా సినిమా తారలు చాలామందికన్న నయం. సంగీతం బాగుంటుందా అండీ మేష్టారు!

"బాగుండడమేమిటోయ్! తిలోత్తమ కంఠమే. తారలందరికన్నా చాలా బాగా పాడుతుంది."

"నాకోమాటు వినిపించేటట్లు చేయరూ"

"చూద్దాములే!"

"ఆ అమ్మాయిలో ఏదో అద్భుతమైన ఆకర్షణ ఉంది మేష్టారు! ఆ అమ్మాయి భర్త ఒప్పుకుంటే ఆవిణ్ణి మొదటి రకం తారగా తయారు చేయగలను. ఈ మధ్య మన కంఠం మీరు వినలేదు. మొన్ననే రికార్డు ఇచ్చిన ఈ పాట వినండి!"

పంచమ గుచ్ఛము

౧

ఇంతేనా? నా సంగతి విన. నా
వంతైనా ప్రియురాలి మనసు కరగదు
పంతమో, చింతయో
కంతుడురటే నా ఎడద గాసిపెట్టి, దూసిపెట్టి
చింతాకులంత చిందర చేసినా
డింతేనా?

అతని కంఠం చాలా మధురంగా ఉంది. ఆ పాట ఏదో కొత్త రకం బెంగాలీ వరసలా వుంది. ఆ కొద్ది మాటలూ మూడు నిమిషాలు పాడాడు రాధాకృష్ణ.

ఆ యువకుడు ఆ పాట ఎంత లోగొంతుకతో పాడినా చుట్టుప్రక్కలవారికి కొంతమందికి వినిపించింది గాబోలు నెమ్మది నెమ్మదిగా పదిమంది ఆ ప్రాంతాలకు చేరినారు.

"ఆడే రాధాకృష్ణడా?"

"అదు! ఎన్న రొంబా నైసా యిరుకు అంద కంఠం!"

"రాధాకృష్ణ ఏమి బాగా పాడతాడయ్యా!"

"ఆ అమ్మాయి కొత్త సినిమా స్టారులా వుంది."

"మాంచి చురుగ్గా, షోగ్గా ఉంది."

ఈ మాటలు అస్పష్టంగా వున్నా, పద్మావతీ చెవిలో పడ్డాయి. ఆమె మోము కెంపువారింది. ఆమె గుండెలు కొట్టుకున్నాయి. ఆమెకు కోపమూ వచ్చింది. సంతోషమూ వచ్చింది. ఆమె నెమ్మదిగా లేచి, తలవంచుకొని, బీచి రోడ్డువైపుకు నడవడం ప్రారంభించింది. అది గమనించి నరసింహమూర్తి "వస్తున్నాను వుండు అమ్మాయి!" అని కేకవేసి రాధాకృష్ణవైపు తిరిగి, "మళ్ళీ కలుసుకుంటాను. నీ అడ్రస్సు మురుగప్ప వీధి, పదోనెంబరు ఇల్లుకాదూ, త్యాగరాయ నగరంలో! తప్పకుండా వస్తాను. ఎప్పుడు నీకు సావకాశం?" అని ప్రశ్నించాడు.

"నాకా మాష్టారూ! ఎల్లుండి షూటింగు లేమీ లేవు. రేపు సాయంకాలం అయిదు తర్వాత మా ఇంటికి రండి. ఉండండి! ఉండండి! మిమ్మల్ని ఆ అమ్మాయినీ నా కారుమీద దిగబెట్టనా?" అని రాధాకృష్ణ అడిగాడు.

"వద్దులే, ఆ అమ్మాయికి ఇష్టం ఉండదు."

ఎంత చక్కగా వుంది అతని కంఠం! ఎంత తెచ్చిపెట్టుకుంటే వస్తుంది సంస్కారము? ఈ ప్రశ్నలు పద్మావతి హృదయంలో దారిపొడుగునా వున్నాయి. బస్సులో ఆమె నరసింహమూర్తి మేష్టారుగారితో మాట్లాడలేదు. ఏలాగో ఆంధ్రమహిళ కడ దిగింది. ఆమెను దించి నడిచి ట్రాం కడకు వెళ్ళి రాయపేట చేరుకున్నాడు నరసింహమూర్తి మేష్టారు. ఆ

రాత్రంతా పద్మావతికి నిద్రరాలేదు. పక్కమీద ఇటూ అటూ దొర్లింది. లేచి ఎలక్ట్రిక్కు దీపం వెలిగిద్దామా అంటే తన గదిలోని ఇతర బాలికలు లేస్తారు.

నెమ్మదిగా పక్కమీదనుండి లేచి, పై డాబామీదకు వెళ్ళింది. సభాభవనాల మధ్య వున్న పూలతోటలో నుండి పూలవాసన పైకి ప్రసరించి వస్తున్నది. ఆకాశాన అక్కడక్కడ మబ్బులు ప్రయాణం చేస్తున్నాయి. చంద్రుడు అస్తమించడం చేత నక్షత్రాలు తళతళలాడుతూ ఆకాశం అంతా చిత్రమైన ముగ్గుల పట్టులలా నిండి వున్నాయి. .

ఆ తారకలను చూస్తూ వాటి విచిత్రరూపాలూ, చిత్రమైన కాంతులు గమనిస్తూ వున్న పద్మ ఈ తారలనే పేరు సినిమా స్త్రీల కెందుకు వచ్చింది అని ఆశ్చర్యం పొందింది. ఈలా వారు మినుకు మినుకుమంటారా? ఇంత ఎత్తున వుంటారా అందుబాటులో లేకుండా! చూపులకు చిన్నగా ఉన్నట్టు కనబడి నిజంగా బ్రహ్మాండాలంత వారా వారు! చల్లని రాత్రిలో మినుకుమనే ఈ చుక్కలు సూర్యునికన్న ఎక్కువ వేడిమికల మహా సూర్యగోళాలని టీచరుగారు చెప్పింది. అలానే సినిమాతారలు పైకి ఒక రూపూ, లోపల ఒక రూపూ కలవారనా తాత్పర్యం!

ఆమె చిరునవ్వు నవ్వుకుంది. ఎందుకు వచ్చిందో ఆ పోలికా ఆ పేరు. తాను సినిమా తార అయితే అద్భుతం అన్నాడేమి ఆ సంగీత దర్శకుడు. తనలో ఏమి వుంది? తనలో ఏదో ఆకర్షణ వుందిట! ఏమిటో ఆ ఆకర్షణ? తెల్లని బంగారం ఛాయతో మిలమిలలాడే బాలికలు ఎంతోమందో తనతో చదువుకుంటున్నారు. మదరాసులో ఆ బంగారు విగ్రహాలు జలజలలాడే చీరలు ధరించి చిత్రమైన ఫేషనుల బ్లౌజులు తొడిగి, కొందరు పంజాబీ కుడతాలు తొడిగి, విచిత్రమైన నగలు ధరించి ఎంత అందంగా వుంటారు. తాను వారి ముందు కోతిలా వుంటుందేమో!

ఆ అబ్బాయి ఎంత అందంగా పాడాడు.

ఆ రాత్రి ఆ చుక్కల వెలుగులో కలిసిపోయేటట్లు తానూ తన మధురమైన కంఠంతో ఆ పాటే పాడింది. తన కంఠం కృష్ణవేణి కంఠంలా వుంటుందా? భానుమతి గొంతు, వరలక్ష్మి గొంతులకు సరిపోల్చడానికి వీలుందా? ఆ సంగీత దర్శకుడు తన కంఠం వింటే ఏమంటాడో? ఏమంటాడు?

ఆ సంగీత దర్శకుడు రాధాకృష్ణకూ ఆ రాత్రి నిద్రపట్టలేదు. ఏదో 'సెక్సు' ఆకర్షణ వుంది ఆ బాలికలో! ఎంత జిగిగా వుంది ఆమె అంగసౌష్ఠవం! ఆమె నరసింహమూర్తి మేష్టారు శిష్యురాలా? అంటే సంగీతములో నిధి అన్నమాట. నిజంగా ఆ యువతి సినిమాలో చేరవలసిందే! ఏమి ఠీవిగా నడిచింది! బెస్తలా? అయితే దాశరాజు కూతురు యోజన గంధిలా వుంది. మత్స్యగంధి మాత్రం కాదు. ఏదో చక్కని సువాసనద్రవ్యం ఉపయోగించింది. ఆమె మూర్తి శిల్పంవలెనే వుంది. ఈనాడు తానో మొదటి రకం సినిమా తారను లోకానికి ఇస్తాడుగాక. పుల్లయ్యగారివంటి దర్శకులే కాదు సినిమా ప్రపంచానికి కొత్తతారను ఇచ్చేది! 'వాహిని' వారి వంటి సంస్థేకాదు పాతతారలను నూతన కాంతితో వికసింపచేసేది! ఒక సంగీత దర్శకుడు తెలుగు సుబ్బలక్ష్మిని ప్రపంచానికి ప్రత్యక్షం చేస్తాడు గాక. మరునాడు నరసింహమూర్తి రాధాకృష్ణ ఇంటికి వెళ్ళినాడు.

౨

రాధాకృష్ణ మేడ చిన్నదైనా చాలా అందంగా ఉంది. ఆ మేడ తాను కట్టించుకున్నానని

రాధాకృష్ణ చెప్పినాడు. వంట యిల్లు, భోజనశాల ఆ రెండు ఇళ్ళనూ కలిపి వరండా ఉంది. వరండాకు ఈవలావల దొడ్డి, ఆ దొడ్డికి గోడలు ఉన్నాయి.

అసలు మేడకు దూరంగా తూర్పున ఇంకొక చిన్న మేడ కట్టించుకున్నాడు రాధాకృష్ణ. ఆ మేడకు పైన ఒక పడకగదీ, ప్రక్క గదీ - క్రింద అలాగే పడకగదీ, ప్రక్కగదీ ఉన్నాయి. పెద్దగది అతని సంగీతం గది. క్రింద గది అతని గాంధర్వమేళం గది. రెండు ఫిడేళ్ళు, రెండు వేణువులు, రెండు వీణలు, ఒక క్లారియొనెట్, ఒక పియానో, ఒక జలతరంగము, ఒక తబలా తరంగము, ఒక మృదంగము, ఒక తబలా, ఒక సారంగి, ఒక దిల్‌రుబా, ఒక మాండోలిన్, రెండు వీణలు, ఒక సితార్ - ఇవీ అతని మేళవాద్యాలు. ఆ వాద్యాలు వాయించేవారికి అతడేం జీతమిస్తాడు. ఆ మేళంకోసం తన జీతం కాకుండా ఇంకో వేయి రూపాయలు అతణ్ణి సంగీత దర్శకునిగా పెట్టుకున్న సినిమా కంపెనీవారు జీతం ఇచ్చుకోవలసి వస్తుంది. అతని పై గదిలో “హిజ్ మాష్టర్సు వాయిస్” కాబినెట్ గ్రామఫోను ఉంది. ఒక గోడ్రెజ్ ఇనప బీరువానిండా ఉత్తరాది దక్షిణాదివారల రికార్డులు ఉన్నాయి. ఇంకో బీరువా నిండా హిందీ, తెలుగు, తమిళ, బెంగాలీ, మరాటీ, గుజరాతీ రికార్డులున్నాయి.

మూడవ బీరువా నిండా ప్రసిద్ధికెక్కిన పాశ్చాత్య సంగీత మేళాల రికార్డులు, ప్రసిద్ధ పాశ్చాత్య గాయకుల రికార్డులూ ఉన్నాయి. -

ఫ్రాన్సునుండి వచ్చిన "ఆర్గను” ఒకటి ఒక మూలను ఉంది, అతడు అన్ని వాద్యాలూ వాయించగలడు.

అన్ని గదులూ చక్కగా అలంకరించుకొన్నాడు. క్రింద ప్రక్కగది తనతో పని ఉండి వచ్చిన పెద్దమనుష్యులు కూర్చుండే గది. పైన ప్రక్కగది తన పడకగది.

ఇవన్నీ నరసింహమూర్తి మేష్టారుకు చూపించాడు.

“ఎంతవాడ వయ్యావోయ్! అంతా అంతా డబ్బే సినిమాలో” అన్నాడు నరసింహమూర్తి మేష్టారు.

“అవునండీ మీ అమ్మాయి పేరేమిటి!”

“పద్మావతి!”

“ఆ అమ్మాయి కంఠం చాలా బాగుంటుందనుకుంటాను.”

“బాగుండడమేమిటోయ్, కిన్నెరకంఠం? నువ్వు విని తీరాలి.”

“ఎప్పుడు తీసుకువస్తారు?”

“ఏదో సెలవురోజున; కాని, ఆ అమ్మాయి భర్త యీ ఊళ్ళోనే ఉన్నాడు. పెద్ద చేపల వర్తకుడు. అతని ఆజ్ఞ లేకుండా ఆ అమ్మాయిని ఎక్కడికీ కదిలించడానికి వీలులేదు.”

“ఏమిటీ? భర్త ఒకడున్నాడు, పైగా ఆ భర్త ఈ ఊళ్ళోనే ఉన్నాడూ? అతని ఆజ్ఞ కూడా కావాలీ! అయితే మీరు ఆ అమ్మాయిని బీచికి ఎట్లా తీసుకువెళ్ళారు!"

“అది ఆ భర్త ఆజ్ఞవల్లనే!" “సరేలెండి! ఆ భర్తనే అడగండి, అతన్ని కూడా వెంటబెట్టుకురండి. నాకు కావలసినవి మధురమైన కంఠాలు. కనక ప్రథమంగా ఆ బాలిక

వాణి వినాలి. ఏమంటారు?"

"సరే సరే! ప్రయత్నిస్తాను."

అక్కడ పద్మావతికి మరునాడు రాత్రి కూడా నిద్రపట్టలేదు. ఆ యువకుడు ఎంత అద్భుతంగా పాడాడు! ఎవరాయన? సంగీత దర్శకుడా? సినిమాలో పాడతాడా? అనుకున్నది. ఆ పాటంత అందంగా తానూ లోగొంతులో పాడుకున్నది. ఆ పాటవిన్న సహాధ్యాయినులైన కొందరు బాలికలు సుడిగాలులులా వచ్చి, ఆమె చుట్టూ చేరినారు. "ఆ పాట ఇంకోమాటు పాడు పద్మా!" అని కొందరు. "ఏది ఏదీ కాస్త కంఠమెత్తండి!" అని కొందరు ఆ బాలికను వేధించసాగినారు.

ఆంధ్రమహిళలలో ఆమె సంగీతమంటే బాలికలందరూ ప్రాణాలిస్తారు. రోజూ చదువులయ్యాక పడుకునే ముందర హాస్టలు భవనంపై మేడమీద ఉపాధ్యాయినులు, బాలికలు చేరి పద్మావతిని పాడమంటూ ప్రార్థిస్తూ ఉంటారు. ఆ బాలిక తన మధుర గాంధర్వం వెన్నెలలోనో, తారకల కాంతిలోనో మేళనం చేస్తూ వుంటుంది.

ఈ దినం ఆ బాలిక లెంతమంది బ్రతిమాలినా పద్మ మళ్ళీ పాడడానికి వప్పుకొనలేదు. ఏదో కంఠంలో మంట వచ్చిందంది. విసుగుచెంది ఒక్కొక్క బాలికా వెళ్ళిపోయింది. పద్మావతికి ఏదో బాధ వచ్చింది. తన భర్త అంతచక్కని గాయకుడు ఎందుకు కాలేకపోయాడు అనుకున్నది. ఇంతట్లో అతని మూర్తి తన మనస్సులో ప్రత్యక్షమైంది. ఎంత నాగరికతను అతడు దగ్గిరకు తీసుకున్నా, అది అతనిపైన కప్పిన పట్టు పచ్చడంలా ఉంది కాని, అతడు ఫేషన్‌తో కలకలలాడిపోయాడు. అతని కంఠం ఉరుములా వుంటుంది. అతని దేహం నల్లరాతితో చెక్కిన విగ్రహంలా వుంటుంది. అతడు బుష్‌కోట్లు ధరించినా, పట్టులాల్చీలు తొడుక్కున్నా అతడూ అతని దుస్తులూ ఏ మాత్రమూ శ్రుతి కలియలేదు.

ఈ సంగీత దర్శకుడు ఎంత అద్భుతంగా పాడాడు! తమ తోటలోని పూలన్నీ ఒక్కసారి పరిమళాలు వెదజల్లినట్లయినదికదా! అది మనుష్యుని కంఠం కాదు. దేవతల కంఠం.

ఆమె మంచంమీద వాలిపోయి వెక్కి వెక్కి ఏడ్చింది. ఆ సమయంలో అందరు బాలికలూ నిద్రపోయేదీ, చదువు కొనేది గమనించడానికి వరండాలో తిరుగుతున్న వసతి గృహాధికారిణి, కిటికీలో నుండి చూచి, పద్మావతి ఏదో బాధపడుతున్నట్లు గ్రహించింది. తలుపుతీసి ఉండటంచేత, ఆమె చల్లగా పద్మావతి గదిలోకి వచ్చి, ఆ బాలిక ప్రక్కనే మంచంమీద కూచుని, పద్మమీద చేయివైచి, "పద్మా! ఏమిటిది? ఈ పాటికి నిద్రపోతుంటావు అనుకున్నాను. వంట్లో బాగా లేదా?" అని ప్రశ్నించింది. ఆ అధికారిణి పేరు శ్రీమతి కరుణామయి. హాస్టలులోని బాలికలందరూ ఆమె బిడ్డలు. తన తీయని కంఠంతో మెల్లగా మాట్లాడుతూ, బాలికల మనస్సులు గ్రహించి వారిని కంటికి రెప్పల్లా కాపాడుకుంటూ ఉంటుంది. శ్రీమతి గారంటే బాలికలందరూ ప్రాణాలర్పిస్తారు. ఆమెతో తమ సంతోషాలూ, ఆశయాలూ, కష్టాలూ చెప్పుకుంటారు. ఎవరికైనా ఏ కాస్త జ్వరము వచ్చినా ఆవిడ వారి ప్రక్కను వుండాలని గోలపెడ్తారు.

శ్రీమతి అంత తీయగా తన్ను ప్రశ్నించగానే ఆమెకు మరీ దుఃఖం ఎక్కువైంది. గబుక్కున పద్మ తలను శ్రీమతి ఒళ్ళోపెట్టి వెక్కి వెక్కి ఏడ్చింది. ఎందుకా బాల అలా ఏడుస్తున్నదో శ్రీమతి కేమి తెలుస్తుంది. కాని పద్మకు నరాల జబ్బు వచ్చి ఆరోగ్యం చాలా చెడిపోవడంచేత భర్త ఆమెను ఆంధ్రమహిళా సభ విద్యాలయంలో చేర్పించారు. ఆ జబ్బు ఇంకా పోలేదు అని అనుకుంది. చదువూ వస్తుంది, ఆమె ఆరోగ్యమూ పూర్తిగా

కోలుకుంటుంది అని కదా ఆమెను తమ విద్యాలయంలో చేర్పించి హాస్టల్లో ప్రవేశపెట్టించి నాడాయన. కాని నరాల జబ్బు తగ్గినా ఎన్నాళ్ళకోగాని పూర్తిగా వదలదు. అందుకని పద్మ ఏడుస్తున్నదనుకుని శ్రీమతి నెమ్మదిగా ఆ బాలికను అనునయించ ప్రారంభించింది.

"ఏమి పద్మా! యీ స్వాతంత్ర్య మహాయుగ ప్రారంభంలో భారతీయాంగనలు తమ మహోత్తమ కర్తవ్యం నిర్వర్తించడానికి సిద్ధంగా ఉండవద్దూ?"

పద్మావతి మౌనం.

"మనం ధైర్యం వహించి, బాధ్యతలు గుర్తించి, నిజమైన శాంతి దేవతలమై, మగవారికే దారి చూపించవలసి వున్నదిగదా!"

పద్మావతి తల వూపింది.

"అనేకమంది బాలికలు ఎంత చదువుకున్నా జ్ఞాన విదగ్ధ మూర్ఖత్వం వదలలేక వారి దగ్గర వీరిమీదా, వీరిదగ్గర వారిమీదా నేరాలు చెపుతూ, తగాదాలు పెంచుకుంటారు. ముప్పై ముళ్ళు ఇముడుతాయి. మూడు కొప్పులు ఇమడవు అన్న సామెత మూడువందల రెట్లు నిజం చేస్తున్నారు. అందుకు కారణం తమ సహజమైన స్త్రీత్వం దగ్ధం చేసుకొని మగవారి సుగుణాలు అలవాటు చేసుకొనలేక మగరాయళ్ళలా సంచరిస్తూ వుంటారు."

"మగవారు మాత్రం ఉత్తమంగా సంచరిస్తున్నారా పిన్నిగారూ?"

"ఆనాటికీ ఈనాటికీ మగవాళ్ళలో మార్పు ఏమీ రాలేదు తల్లీ. పని వేడి తగ్గగానే వారికి భామ వేడి కావాలి. ఉత్తమమైన ఉద్యమంలో చటుక్కున చేరుతారు. తీవ్రంగా పట్టుదలతో పనిచేస్తారు. జయమో అపజయమో తేలగానే చప్పబడిపోతారు!"

"గాలిపోయిన రబ్బరు బుడగలా!"

"అదీ! సరసమైన పోలిక తెచ్చావు. విజయమే సంభవిస్తే వాళ్ళ ఆత్మబలిభావం ఎగిరిపోయి, స్వలాభాపేక్షా, స్వకులపరాయణత్వమూ స్వీయయశోకామత్వమూ ఉద్భవిస్తాయి. ముప్ఫైమంది, మూడువందల ముఠాలవుతారు. దేశాన్ని గంగలో దింపుతారు."

"మన ఆంధ్రదేశ వ్యవహారాలన్నీ అల్లానే వున్నాయి కాదండీ అక్కా. "

"నిజం చెప్పావు. ఇంక మనమూ అలానే సిద్ధం అయితే?"

"ఆడవాళ్ళు దేవతల బిడ్డలాండి! వారికి అధికారం చేతికివస్తే మీ రన్నట్లు గర్వాలు ఆకాశం అంటుతాయేమో! అప్ప చెల్లెళ్ళకన్న ఎక్కువగా స్నేహంగా వున్న స్త్రీలు ఒకరికొకరు భరించలేనంత విరోధం వహిస్తారు." "అందులోనూ నిజం వుంది. అయినా ఆడవాళ్ళు కూడా ఎక్కువగా జాతీయ జీవనంలో పాలుపంచుకోవాలి."

ఆ విధంగా పద్మావతిని ఊరడింపచేసి శ్రీమతి వెళ్ళిపోయింది.

పద్మావతికి ఏదో వర్ణనాతీతమైన శాంతి కలిగి దిండుపైన తల వాల్చింది. ఆ మరునిమిషంలో నిద్రాదేవి ఆమెను తల ఒడిలోకి గాఢంగా ఒరిగించుకొన్నది.

సంగీత దర్శకుడు రాధాకృష్ణ స్వయంగా తన గురువుగారైన నరసింహమూర్తి మేష్టారిని వెంకట్రావుగారింటికి చేర్చాడు. వారు ఇంటికి వెళ్ళేటప్పటికి బుచ్చి వెంకట్రావు హాలులో ఎలక్ట్రిక్ దీపం వెలుతురున పేపరు చదువుకొంటున్నాడు.

"మేష్టారూ రావడం ఆలస్యం చేశారే! పద్మ కులాసాగా వుందికదా?" అని బుచ్చి వెంకట్రావు నరసింహమూర్తి మేష్టారును పలకరిస్తూ, అతనితో వచ్చిన రాధాకృష్ణ వైపు తేరిపార చూచాడు. ఆ చూపులో "ఎవరయ్యా యీ అతి పట్నంవాసం వాడు!" అన్న ప్రశ్న స్పష్టంగా మూర్తించింది.

"ఏమీలేదు. ఈయన రాధాకృష్ణ! చాలా పేరు పొందిన సంగీత దర్శకుడు. నాతోపాటు మా గురువుగారి దగ్గర సంగీతం నేర్చుకొన్న వెంకటరత్నం శిష్యుడు. నా దగ్గిరా కొంతకాలం శిష్యరికం చేశాడు. ఈతనిది బాపట్లలే! చటుక్కున సముద్రం ఒడ్డున కలుసుకున్నాం" అని నరసింహమూర్తి మేష్టారు తొందరగా జవాబు చెప్పినాడు.

"అలాగా. చాలా సంతోషం!" అంటూ లేచి బుచ్చి వెంకట్రావు రాధాకృష్ణ చేతిని స్పృశించి కరచాలనం చేశాడు.

రాధాకృష్ణ చేయి నెప్పెట్టింది. ఆరి ఉద్దండపిడుగా, చేయి కాస్తయితే ముక్కలయి వుండును. ఎంత బండగా ఉన్నాడు! అందుకనే ఆ నీలికలువ పూవులాంటి ఆ అందమైన బాలిక అంత బాధపడుతున్నట్లు కనబడింది. అని అనుకున్నాడు రాధాకృష్ణ.

బుచ్చి: కూర్చోండి రాధాకృష్ణగారూ! మిమ్ములను కలుసుకోవడం చాలా ఆనందంగా వుంది. మా ఆవిడ చాలా గొప్ప సంగీత పాఠకురాలు అంటారు మా నరసింహమూర్తి మేషారు. మీరు వినాలి. మీ అభిప్రాయం చెప్పాలి.

నర: అదేనయ్యా వస్తూ అనుకున్నాము. రాధాకృష్ణ సంగీతం నువ్వు వినితీరాలి. ఏమయ్యో

రాధాకృష్ణా! మా బుచ్చి వెంకట్రావుకు సంగీతం అంటే ప్రాణం.

రాధా: అవును! ఆయన్ని చూడగానే గ్రహించవచ్చును. ఆయన కళాహృదయం ఈ హాలు చూడగానే గ్రహించవచ్చును.

నర: ఈ రోజుల్లో డబ్బున్న ఒక్క పెద్దమనిషి ఒక్క కళాపూర్ణమైన బొమ్మనుకొని తన ఇల్లు అలంకరించుకొన్న పాపాన పోతున్నాడటండీ?

రాధా: ఈ రోజులలో లలితకళలు నేర్చుకోవడం ముష్టి ఎత్తుకోడానికే! జమీందారులు వారింక శతాబ్దాల నుంచి వచ్చిన సంస్కృతి ప్రీతిచేత కళావేత్తలను పోషిస్తూ వచ్చారు. ఇప్పుడేముంది? జమీందారీలు లాగేశారు. స్వతంత్ర సంస్థానాలు ఎగిరి పోయాయి. ఎక్కడినుంచి వస్తారింక అపరభోజులూ, కృష్ణదేవరాయలూను!

బుచ్చి: జమీలూ అవీ పోవలసిందే అనుకోండి. కాని లక్షలు ధనం ఆర్జించే ధనస్వాములకు ఏం పొయ్యేకాలం వచ్చింది చెప్పండి?

నర: ఈ దేశంలో ప్రభుత్వం కులతత్వ ప్రభుత్వం! తక్కిన దేశోద్ధారక ప్రణాళికలన్నీ కులతత్వ రాక్షసి కడుపులో ప్రాణాయస్వాహా అయిపోతున్నాయి.

రాధా: ధనస్వాములకు కళలెందుకండీ. సంగీతం పాడే బాలిక మీద ఎక్కువ మోజు. అందుకనే సినిమాలు. సినీమాలు అని కంపెనీ పెడుతూ ఉంటారు. అలా పెట్టడం మా బోటివారికి లాభమే అనుకోండి. లేకపోతే ఎంతమందో చిత్రకారులూ, గాయకులూ మాడిపోవలసిందే కదా!

బుచ్చి: నేను ఇంతవరకూ కొంచెం కళావేత్తలు అనుకున్నవారి సలహాతో ఒక డజను మంచిబొమ్మలు కొన్నాను రాధాకృష్ణగారూ! రండి చూద్దురుగాని.

రాధా: మొత్తం ఏమాత్రం అయివుంటుందండీ!

బుచ్చి: పదిహేనువందలు ఖర్చయ్యాయి. కాని అంత విద్య సంపాదించుకొని, అలా అందంగా బొమ్మలువేస్తే నూరు నూటయాభై వారిని ఏం పోషిస్తాయి చెప్పండి?

రాధా: చూడండి, మా సినిమావారు లక్షలు సంపాదిస్తారు. ఒక్కబొమ్మ కొన్న డైరెక్టరుగాని, తారగాని, తారకుడు గాని ఉన్నారా? ఒక్క రామబ్రహ్మంగారు తప్పబుట్టాడు మహానుభావుడు.

నర: ఏమనుకుంటే ఏం లాభం? ప్రభుత్వం ప్రజారాజ్యం అంటారు. ప్రజలకు కళ కావాలికదా. ఆ కళను ప్రదర్శనశాలలుగా ఏర్పాటు చెయ్యాలి ప్రభుత్వం. ఈ ప్రజా ప్రభుత్వాలకు మాటలు జాస్తీ, చేతలు నాస్తి.

బుచ్చి: ఎప్పుడండీ మీ సంగీతం మేము వినడం?

రాధా: నా కారు పంపిస్తాను.

నర: మా కారుమీదే వస్తాములే! నీకు ఎప్పుడు వీలో, అప్పుడే వస్తాము. మా అమ్మాయినీ తీసుకువస్తాము.

రాధా: రేపు రాత్రి ఎనిమిది గంటలకు రండి. మా ఇంట్లోనే మీ భోజనాలు. మళ్ళీ కాదనకండి. మాకు కులం తేడాలు లేవండోయ్ బుచ్చి వెంకట్రావుగారూ.

బుచ్చి: నాకు ఆ విషయంలో ఎవరినీ, ఏమీ ఇబ్బంది పరచకూడదని నియమం.

రాధా: మా ఆవిడ ఒక నాయరమ్మాయి. సంగీతానికీ, నాట్యానికీ నాకు శిష్యురాలయింది. ఆ తర్వాత భార్య అయింది. కాని మన బ్రాహ్మణులకన్నా ఆచారాలే. మాంసం చూడలేదు, చేపవాసనే గిట్టదు. కోడిగుడ్డు కూడా పడదు.

బుచ్చి: మాకూ ఈ మాష్టారు పుణ్యమా అని చప్పటి భోజనమే అలవాటయింది.

రాధా: కాబట్టి తప్పకుండా రేపు రావాలి. మీ ఫోను నెంబరివ్వండి. ఫోనులో జ్ఞాపకంచేస్తాను. సెలవు. నమస్కారం మేష్టారూ.

రాధాకృష్ణ సెలవు పుచ్చుకుని వెళ్ళిపోయాడు.

రాధాకృష్ణ ఇంటిలో బుచ్చి వెంకట్రావూ, పద్మావతీ, నరసింహమూర్తి, రాధాకృష్ణ భార్య సుశీల చేరారు. నాయరు వంటలో పండితుడు, మధురమైన మలబారు శాకాహార భోజనమూ, పిండివంటలు వడ్డించగా భోజనాలు పూర్తి చేసి, తాంబూలాలు వేసుకుంటూ లోని హాలులో కూచున్నారు. రేడియో చక్కని సంగీతం పాడుతున్నది.

పద్మా: ఇప్పుడు వచ్చే సంగీతం అంతా వట్టి కాఫీ హోటలు సంగీతం మేష్టారూ!

నర : అవునమ్మా అవును. ఎవరికి కావాలి ఉత్తమమైన కర్ణాట బాణి?

రాధా : ఉత్తమమైన ఉత్తరాది బాణి కూడా ఉత్తరాది వారికే అక్కరలేక పోతోంది.

సుశీ : నాకు మాత్రం ఈనాటి సంగీతం చాలా అందంగా ఉంటుంది.

బుచ్చి: కొన్ని కొన్ని ఉత్తరాది సినిమా పాటలు సురయా పాడినవీ, కన్నన్‌బాల పాడినవీ లతామంగేష్కర్, షేంషెడ్‌బీగం పాడినవీ చాలా ఇష్టం నాకు. అలానే సైగల్, పంకజమల్లిక్, వసంతదేశాయీలు నాకు ఇష్టం.

అక్కడనుంచి అందరూ రాధాకృష్ణ గాంధర్వ మందిరానికి పోయారు. అక్కడ రాధాకృష్ణ మేళం వారు అంతా సిద్ధంగా వున్నారు.

రాధాకృష్ణ తన భార్యనూ, ముగ్గురు అతిథులనూ అక్కడున్న సోఫాలపై కూచోపెట్టి, తానువెళ్ళి తన మేళ వాయిద్యాల వారి మధ్య తన దర్శకాసనంపై అధివసించాడు.

అక్కడనుంచి అతడు గంభీరమైన తన కంఠమెత్తి నాలుగు పాటలు పాడాడు. ఆ తర్వాత సుశీల వెళ్ళి రాధాకృష్ణ ప్రక్కన కూచుని రెండు మలయాళపు పాటలూ ఒక తెలుగుపాటా పాడింది. ఆ

నరసింహమూర్తి మేష్టారు ఆనందంతో చప్పట్లు కొట్టి “చాలా ఆనందంగా ఉందయ్యా, ఇంక మా అమ్మాయి పద్మావతి పాట వినాలి నువ్వు. అమ్మా! ఏదీ ఒక్క పాట వినిపించూ. రాధాకృష్ణా! ఒక్క పిడేలూ, మృదంగమూ మాత్రమే మేళం. నా ఫిడేలు తెచ్చుకున్నాలే! దానితో నేనే వాయిస్తాను” అన్నాడు.

“పాడు పద్మా! భయమేమిటి? అంతా మనవాళ్ళే!” అని బుచ్చి వెంకట్రావు భార్యను కోరాడు.

పద్మావతి శ్రుతి చూచుకుని తన గురువు అందివ్వగా నెమ్మదిగా రాగం ప్రారంభించింది. రెండు మూడుసార్లు భయంచేత శ్రుతి తప్పింది. కాని వెంటనే అందుకుంది. నెమ్మది నెమ్మదిగా తనకు ఇష్టమైన ఆ తోడిరాగం సాగించింది. ఆ రాగంలో తన వర్ణంలోనికి ప్రసరించింది. ఆ వెంటనే త్యాగరాజకృతి అందుకుంది. ఆ కృతికి సరిపడిన స్వరకల్పనా వికాసంతో ఆ పాట పూర్తి చేసింది. అంతా పదిహేను నిమిషాలు పట్టింది.

ఆ పాట పాడినంతసేపూ అందరూ మంత్రముగ్ధులై విన్నారు. రాధాకృష్ణకు ఆ పాట వింటూ ఉంటే తాను ఒకనాడు సందర్శించిన ఉదకమండలం ప్రకృతి దృశ్యం ప్రత్యక్షం అయింది. ఒత్తుగా వివిధములైన ఆకుపచ్చని రంగుల చెట్లు నిండివున్న కొండచరియలు

చిన్న చిన్న సెలయేళ్ళు, చెరువులు, లేళ్ళగుంపులు, పూవులు, నెమళ్ళు, పక్షులు, మేఘాలు ఒక మహాశ్రుతిలో స్వరాలై దర్శన మిచ్చినట్లు అతనికి తోచింది. ఆ కంఠం అంత అమృతమయమని అతడు కలలోనైనా అనుకోలేదు. ఆ బాలికా, ఆమె గానమూ, చంద్రమూర్తీ, చంద్రికా అయి అతనికి ఎదుట లోచనగోచరమైనట్లయినది.

ఆమె వెంటనే రాగమాలికతో "కస్తూరి తిలకం" అన్న శ్లోకం పాడింది. శ్రీకృష్ణభగవానుడు నీలమేఘ శ్యామల కాంతిపూర్ణుడై, కోటి సౌందర్య - రాజిత హాసాంచిత వదనుడై, సదస్యులందరికీ గాంధర్వరూపంలో ప్రత్యక్షమైనట్లనిపించింది. క్షేత్రయ్య పదం ఆ వెంటనే ఎత్తుకొన్నది.

నరసింహమూర్తి ఆనందం వర్ణనాతీతం, అతడా ఆనందంతో అచేతనుడౌతూ తన ఫిడేలును వాయించడం మానుతూ ఉండేవాడు.

మేళంవారు ఆ పరమసౌందర్య గాంధర్వం వింటూ శిల్పాలే అయిపోయినారు. ఏమి భాణి! ఇది మానవమాత్రుల భాణియా అని బుచ్చి వెంకట్రావు, ఆమెను తప్ప సర్వమూ మరచిపోయాడు. సుశీలాదేవి కన్నురెప్ప వేయని అనిమిషత్వంతో పద్మావతిని చూస్తూ ఆమె గాంధర్వంలో మేళవించి పోయింది. ఇవన్నీ ఒక గంట పట్టాయి.

పద్మావతి పాట చాలించి అక్కడే తన తల వంచుకొని కన్నుల నీరు కారిపోగా వెక్కి వెక్కి ఏడవడం ప్రారంభించింది. అది గమనించగానే సుశీలాదేవి ఒకగంతున ఆ బాలిక కడకు పరుగిడి ఆమెను పొదివి పట్టుకొని, లేవదీసి తన గదిలోనికి తీసుకుపోయింది. అక్కడ ఆమెను ఒక సోఫాపై కూర్చుండబెట్టి తానామె ప్రక్కన కూర్చుండి, "అంత సిగ్గయితే ఎలా అమ్మా!" అని తెలుగులోనే మాట్లాడుతూ, నీ సంగీతందా నేను వర్ణించ శక్తి చాలదే. జన్మకోసారి కూడా ఇందమాదిరి పరమసౌందర్య స్వరూపమైన సంగీతం దొరుకునో ఏమో!" అని అన్నది.

ఇంతట్లో నాయరును పిలిపించి "కోకోచేసి, వెంటనే తీసుకురమ్మని." ఆజ్ఞ ఇచ్చి, ఈలోగా తాను మలబారు నుంచి తెచ్చిన మంచి ఔషధం రెండు మాత్రలు మింగించి, మంచినీళ్ళు త్రాగిపించింది.

సుశీల పద్మావతిని గదిలోకి తీసుకువెడుతూ ఉంటేనే పద్మావతి తేరుకుంది. మందు బాగా పనిచేసింది. కోకో పద్మావతిని పూర్తిగా మామూలు మనిషిని చేసింది.

సుశీలాదేవి పద్మావతిని తన స్నానాల గదిలోకి తీసుకుపోయి, మొగం కడుక్కోమని, తుడుచుకొనే తువాలు ఇచ్చింది. ఆమెకు తలసర్ది, పౌడరు అవీ వ్రాసి, బొట్టుంచి, తన పూలబుట్టలోంచి జాజిమల్లియ దండను తీసి ఆమె తలలో అమరించింది.

పద్మావతి జాజిమల్లియ దండను చూచింది. ఆమె మనస్సు తేటబారింది. ఆ దండతో తన తలను అలంకరించిన సుశీలను పద్మావతి సిగ్గుతో పలకరిస్తూ ఇంగ్లీషులో "వదినా! ఈనాటినుంచి మనమిద్దరం ప్రాణ స్నేహితులం సుమా!" అంది.

షష్ఠమ గుచ్ఛము

౧

సంగీత దర్శకుడైన రాధాకృష్ణ ఇంట్లో, పద్మావతి సంగీత ప్రదర్శనమైన కొద్దిరోజులకు, ఒక సాయంకాలం, పద్మావతి స్నేహితురాండ్రతో చీనాబజారుకు వెళ్ళింది. ఫేసుపౌడరూ, తిలకాలూ, సబ్బులూ అలాంటివన్నీ కొనుక్కుందామని వారి ఉద్దేశం. హాస్టలుకు కావలసిన సరుకులు కొత్వాల్ సావిడిలో కొనడానికి వసతి గృహాధికారిణి శ్రీమతి కరుణామయిగారు వస్తూ వుంటే వారితో ఈ బాలికలందరూ వచ్చినారు. అచ్చట ఒక కొట్టులోనికి ఎగబడి ఏవో రంగు రంగుల చీరలూ, రవికల గుడ్డలూ బేరం చేస్తున్నారు. అక్కడికి రాధాకృష్ణా అతని భార్య సుశీలాదేవి చక్కావచ్చారు.

"నమస్కారం పద్మావతీదేవిగారూ! చీరలు కొంటున్నారా ఏమిటి?" అంటూ సుశీల, పద్మావతీ తక్కిన బాలికలూ ఉన్నచోటికి వచ్చింది.

"నమస్కారం సుశీలాదేవిగారూ! అదిగో రాధాకృష్ణగారూ కూడా వచ్చారు. నమస్కారం రాధాకృష్ణగారూ! వీరందరూ మా సభా పాఠశాలలో చదువుకుంటున్నారు. వీరు కరుణామయిగారు, మా హాస్టలు అధికారిణి! అక్కగారూ, వీరు రాధాకృష్ణగారు. వీరు వారి భార్య సుశీలాదేవి గారు! ఈమె మళయాళీలు. రాధాకృష్ణగారు తెలుగువారు. ఎంతో ప్రసిద్ధి పొందిన సంగీత దర్శకులు" అని తొందర తొందరగా మాట్లాడింది.

పద్మావతి మోము ప్రఫుల్లమవడమూ, ఆమె కళ్ళలో కాంతి శ్రీమతి చూసింది. శ్రీమతి కరుణామయికి ఏమి బుద్ధి పుట్టిందో కాని సుశీలను చూచి, "ఏమండీ సుశీలాదేవిగారూ, మీరు తెలుగు బాగా మాట్లాడుతున్నారే! కొంచెం మళయాళీయాస ఉందనుకోండి! మీరు తప్పక మా ఆంధ్ర మహిళాసభలో మెంబరు కాకూడదా?" అని అడిగింది.

సుశీల : తప్పక చేరుతానండి. రేపో ఎల్లుండో వీలు చేసుకుని వస్తాను.

కరుణా : మీరు మీ భర్తగారిచేత మా సభలో పదిహేను రోజుల తర్వాత జరిగే సభలో సంగీతం పాడించాలని ప్రార్థిస్తున్నాను.

రాధా : మా గృహలక్ష్మిగారిని ప్రార్థించనక్కరలేదు. కరుణామయిదేవిగారూ! మీరు ఎప్పుడు వచ్చి పాడమంటే అప్పుడు వచ్చి పాడడానికి సిద్ధం.

పద్మావతి : తప్పక రండి రాధాకృష్ణగారూ! ఆ సందర్భంలో సుశీలాదేవిగారూ కూడా పాడతారు.

సు : పద్మావతీదేవిగారూ పాడతారు.

క : చాలా బాగా ఉంది. ఆ సభ దివ్యంగా రక్తి కడుతుంది.

పద్మా : అమ్మో! నేను పాడడమే!

సు : నేను పాడితేదా చాలా బాగా ఉండునా ఏమీ ఏమమ్మా నీవుదా చెబుతావు. నువ్వు పాడతానంటేనే నేను పాడటానికి మాట ఇస్తును. క : మా పద్మావతి తప్పక

వప్పుకుంటుంది లెండి.

రాధా : పద్మావతీదేవిగారి గురువుగారు నాకూ కొంతకాలం గురువుగారు సుమండీ! మా గురువుగారు నరసింహమూర్తిగారు ఫిడేలు వాయిస్తారు లెండి.

పద్మా : మా మేష్టారి అనుమతి పుచ్చుకోవద్దా రాధాకృష్ణగారూ!

రాధా : ఆయన అతి సంతోషపడతారు.

ఇంతట్లో చీరల బేరం సాగింది. సుశీల మంచిచీర ఒకటి తీసి "ఇది కొనుక్కో పద్మావతి వదినా! నీకు ఇది బాగా ఒప్పుతుంది!" అన్నది.

ఆ చీర కరుణామయికి నచ్చలేదు. అది అతి నవీన విధానంగా ముందు కుచ్చులకు వచ్చేభాగం ఎంతో పెద్ద లతలతో తక్కిన చీర రంగును భేదంగా ఉన్న రంగుతో ఉంది. చీర అతి పల్చన. అలాంటి చీరలు కొందరు సినీమా తారలూ, పెద్ద ఉద్యోగస్తుల తనయులూ కడుతున్నారు. అయినా పద్మావతి అలాంటి చీర కట్టుకుంటే, ఆమె మనస్సు ఏ ఏ రీతుల ప్రవహిస్తుందో అని కరుణామయి అనుకున్నది. ఒక్కొక్కరకం మనః ప్రవృత్తికలవారు ఒక్కొక్కరకం చీరనూ రంగునూ ఎన్నుకోడం ఉంది. ఒక్కొక్కప్పుడు ఒక్కొక్క చీరా, ఒక విచిత్రమైన లతలూ, నేతా, రంగులూ కలిగిన బ్లౌజు, స్త్రీలలో ఒక్కొక్క మార్పు కలుగజేస్తుంది. అని కరుణామయి అనుకున్నది. ఆ చీర కొనవద్దని చెప్పుదామని రెండుమార్లు అనుకున్నది. నాలుక చివరివరకూ మాట వచ్చింది. తాను మాటంటే పద్మావతి అది రాజాజ్ఞగా పరిపాలిస్తుంది. నిజమే! కాని లోన ఎంతో బాధపడుతుంది. ఎవరి జ్ఞానం వారే సంపాదించుకోవాలిగదా అని నిశ్చయానికి వచ్చి కరుణామయి మాట్లాడక వూరుకుంది. పద్మావతి ఆ చీర కొనుక్కుంది.

తక్కిన బాలికలకు చీరలూ, రవికగుడ్డలూ ఏరుతూ, కరుణామయీ, బాలికలూ ఆ పనిలో నిమగ్నులయ్యారు. సుశీలా, రాధాకృష్ణా, పద్మావతీ షాపులోనుండి వీధిలోనికి వచ్చి అక్కడ వున్న వారి కారులో కూర్చున్నారు. సుశీల తన కారు నడుపుకుంటుంది.

"నువ్వే కారు నడుపుతావా ఏమిటి వదినా? " పద్మావతి సుశీలను అడిగింది.

"అవును. ఇది నా కారు. మీ అన్నగారికి వేరే కారు ఉంది. నా కారు ఇంకోరు నడిపేందుకు అవుసరం లేదు." అని సుశీల పకపక నవ్వుతూ జవాబు చెప్పింది.

రాధాకృష్ణ చూపులు ఇంతవరకూ పద్మావతి పైనే ఉన్నాయి. అతడు సిగరెట్టుమీద సిగరెట్టు వూదేస్తూనే వున్నాడు. ఆ అమ్మాయి దేహవిన్యాసము అతణ్ణి విపరీతంగా ఆకర్షించింది. శిల్పశాస్త్ర రీత్యా ఇంత మనోహరమైన శరీరం ఈ లోకంలో ఉండదు అని అతడనుకొన్నాడు. ఆ రూపానికి తగినట్లు మోము, ఆ మోము సౌందర్యంలో ఆర్యజాతి వారి రేఖలు వుండకపోవచ్చుగాక. ఆ చామన ఛాయ ఎంత ఒప్పింది? ఆ దేహం ఎంత స్నిగ్ధంగా ఉన్నదో. స్వచ్ఛమైన రంగు, ధనమూ, సంపదా రాగానే రంగు కూడా వచ్చింది. వీళ్ళు మాంసాదులు తినడం మానివేశారట. దానివల్ల మానసికంగా కూడా మార్పులు వస్తాయి కాబోలు!

ఆ బాలిక కళ్ళు విశాలంగా సోగలై, వెన్నెలకాంతులు పొదువుకొని ఉన్నాయి. చామనఛాయ కలవారిలో ఇంత అందం వుంటుందని అతడిదివరకు ఊహించుకోలేదు. అలా అతని ఆలోచనలు ప్రవహించిపోతున్నవి.

ఆర్ద్రత కలిగిన అతని చూపులు తనపై పూర్తిగా ప్రసరించిపోవడం పద్మావతి గ్రహించింది. అతని హృదయంలో తన్ను గురించిన ఏవో ఆలోచనలు గుబాళించు కొంటున్నాయని ఆమె ఊహించుకుంది. ఇంత పేరు పొందినవాడు, ఇంత గాయకుడు తానంటె సమ్మోహపడడం తనకెంతో గొప్ప అనుకుంది. ఆమెకు ఏదో పట్టరాని ఆనందం కలిగింది. “మీరూ మా వదినా పాడేటట్లయితే నేనూ పాడతానండీ రాధాకృష్ణగారూ!” అని చటుక్కున పద్మావతి అన్నది.

రాధాకృష్ణ చకితుడై “ఆఁ ఏమిటీ? చాలా బాగుంటుంది. ఆ రోజు మనవాళ్ళందరికి దివ్యమైన సంగీతపు పిండి వంటలతో విందు చేద్దాము” అన్నాడు.. ఇంతట్లో కరుణామయి తక్కిన బాలికలూ పైకి వచ్చారు. పద్మావతి వారందరితో కలసి ఆంధ్ర మహిళా సభకు వెళ్ళిపోయింది.

౨

బుచ్చి వెంకట్రావు, రాధాకృష్ణ ఇంటిలో జరిగిన సంగీత ప్రదర్శనం వెనక పదిరోజులకు ఒక సాయంకాలం తన కారుమీద ఒంటిగా రాధాకృష్ణ మేడకు వచ్చినాడు. అతనికి ఇన్నాళ్ళూ మంచి స్నేహాలు దొరకలేదు. వ్యాపార సంబంధం కలిగినవారు పదిమందితో అతనికి పరిచయం కలిగిన మాట నిజమే. కాని అది పరిచయంగానే ఉండిపోయింది.

అతనికి అతి సన్నిహిత మిత్రుడు నరసింహమూర్తి మేష్టారే! ఇంతవరకూ భార్యా, తనూ సర్వతోముఖంగా జ్ఞానవంతు లవ్వాలన్న దీక్షే అతనికి స్నేహాలు అవసరం లేకుండా చేసింది. ఇప్పుడు భార్య దూరమైపోయింది. మదరాసులో నరసింహమూర్తి మేష్టారు నానాటికి తనకు తాబేదారయ్యాడు. స్నేహం చాకిరిగా మారిపోయింది.

ఇంక అతనికి తన వ్యాపారం తప్ప ఇంకో వృత్తి లేకపోయింది. సాయంకాలం ఏమీ తోచేదికాదు. బీచికి వెళ్ళటం మొదటి దినాల్లో కొంత కాలక్షేపం అయింది. సినిమాలు కొంత కాలక్షేపం తీర్చేవి. చివరికి రెండూ విసుగు పుట్టించాయి. కొన్ని దినాలు అలా కారు వేసుకొని మద్రాసంతా తిరిగేవాడు. అతడు వెళ్ళని పేటలేదు. తిరగని సందులేదు. అదీ విసుగు పుట్టింది.

అలాంటి బుచ్చివెంకట్రావుకు రాధాకృష్ణ మంచి స్నేహితుడు కావచ్చును అనిపించింది. ఆ ఆలోచనతో రాధాకృష్ణ ఇంటికి వచ్చాడు.

రాధాకృష్ణ ఇంటిలో లేదు. “ఏదో సినిమా చిత్రంలో ఒక పాట రికార్డు చేస్తూండడం వల్ల వారు వెళ్ళినారు” అని సుశీలాదేవి ఆయనతో చెప్పి. “రండి! కాస్త కాఫీ తాగుదురు గాని!” అని లోని హాలులోనికి ఆహ్వానించింది.

బుచ్చి వెంకట్రావు బలసంపద కళ్ళు తనివోవ సుశీల చూస్తూ అతడు కూచున్న సోఫాకు ఎదురుగా వున్న సోఫాలో కూచుంది.

“మీరు యుద్ధానికి వెళ్ళివచ్చారా వెంకట్రావుగారూ?”

“వెళ్ళివచ్చాను. కాని అది నాకు ఉపకారమే చేసిందో, అపకారమే చేసిందో?”
“అదేమిటి అలా అంటారు?”

“అవునండి! యుద్ధానికి వెళ్ళకముందు నేను వట్టి పల్లెటూరి పల్లెవాడిని.

యుద్ధంనుంచి వచ్చాను. ఏదో పిచ్చి పిచ్చి ఆలోచనలు పుట్టాయి. చేపల వర్తకం పెట్టాను. రంగూనుకు, అలాంటి ఇతర దేశాలకూ రొయ్యపప్పు ఎగుమతీ. ఆ మూలాన బాగా లాభం వచ్చింది. వస్తూ వున్నది. ఇంక నాకు మా ఆవిడకూ జ్ఞానసముపార్జన తృష్ణ ఉద్భవించింది. నాగరికతా, చదువూ కావాలి. ఆవిడకు: సంగీతమూను, మేము నాగరికులమయ్యాము. కాని తృప్తి, ఆనందమూ మాత్రం మాయమయ్యాయి సుశీలాదేవిగారూ!"

బుచ్చి వెంకట్రావు మాట్లాడుతున్నంతసేపూ సుశీల అతనివైపు రెప్పవాల్చకుండా చూస్తుంది. ఎంత విచిత్రంగా వుంది బుచ్చి వెంకట్రావు కథ. పద్మావతిలోనూ ఏదో అసంతృప్తి వుంది. ఈతనిలోనూ ఏదో అనూహ్యమైన ఆవేదన బయలుదేరింది. తన జీవితమూ విచిత్రమైనదే, తనకు ఈ వివాహం కాకముందే పురుష సంబంధం వున్నది. స్కూల్ ఫైనల్ పరీక్ష అయి తిరువాన్కూరులో సంగీతమూ, నాట్యమూ కొంత నేర్చుకొన్నది. ఒక మలయా సినిమా చిత్రంలో వేషం వేయడానికి (ఏదో చిన్న నాట్య వేషమే అనుకోండి) తను మద్రాసు వచ్చింది. అంతట్లో తను, రాధాకృష్ణ దగ్గిర శిష్యురాలయింది. అతనితో నాట్య భాగస్వామిని అయింది. అతడు బ్రాహ్మణుడు, తను నాయరు బాలిక, అయినా తనకు అతడు సరియైన పురుషుడని తోచింది. అతని వల్ల తనకూ పేరు వచ్చింది. అతడు సంగీత దర్శకుడుగా, నాట్యదర్శకుడుగా ఉన్న ప్రతి చిత్రంలో తనకూ నాట్య వేషమో లేక రెండవ నాయిక వేషమో వస్తోన్నది. అతడు తన పేర ఒక ఇల్లు కొన్నాడు. కొంత డబ్బు బ్యాంకిలో వేస్తున్నాడు. తన జీవితం హుషారుగా ప్రవహించి పోయింది. ఇంతట్లో అతని పేరు హెచ్చిపోసాగిందిది. అనేక కంపెనీల వారు ఇతర నాట్యకత్తెలు కావాలనేవారు. ఇంక రాధాకృష్ణ దూరమైపోతాడని ఊహించింది. వివాహ ప్రసక్తి తెచ్చింది.

"బుచ్చి వెంకట్రావుగారు! తృప్తి, ఆనందమూ అనేవి మనలో ఉన్నవి అంటారా, పైనుంచిదా వచ్చేవంటారా?"

"మనలోనే ఉన్నాయనుకోండి, కాని పైన మనకు సంధానమయ్యే పరిస్థితులనుబట్టి కదా మనకు ఆనందమూ, తృప్తి కలగడము!"

"అవునుదా! నిజమే కాని, మనకు ఏలాంటి పరిస్థితి సంఘటించినా, దానివల్ల మన మనః ప్రవృత్తి ఎందుకుదా మారాలి?"

"నిగ్రహం కలవారికి మారదనుకోండి. కాని ఎందుకు మనం ఈ పనులన్నీ చేస్తున్నామో తెలియని వారికి నిగ్రహం కలుగదు. జ్ఞానం వృద్ధి అయినకొద్దీ, మనస్సుకు నిలకడ తక్కువౌతుంది."

"సంపూర్ణ జ్ఞానం కలవారికి!"

"సంపూర్ణత అనేది జ్ఞానానికి వుందా!"

"కాబట్టి, జ్ఞానం సంపాదించడానికి అంతులేదు. జ్ఞానం సంపాదించే వారందరికీ అసంతృప్తి అన్న మాటేనని సెప్పండిమీ!" "ఈ విషయాలన్నీ ఆలోచించడానికి నాకు శక్తి ఎక్కడ ఉందండి!"

"కాబట్టి ఏమీ ఆలోచించకుండా ఉండరాదా అండి."

"అది ఎల్లా సాధ్యం! నేను యోగినా? ఉప్పు, పులుసూ, కారం తినేవాడిని."

"అయితే ఆ ఆలోచనలవల్ల వచ్చే బాధలను, ఆవేదనలను భరించడం నేర్చుకోవలసిదా, ఉంటుంది. అసంతృప్తి వల్ల వచ్చే హృదయ బాధ భరించవలసిదా ఉన్నది."

"అందుకోసమే సర్వకాలమూ ప్రయత్నం చేస్తున్నాను!"

ఇంతట్లో నాయరు ఏవేవో ఫలహారాలు, "టీ కెటిల్" పాల "జగ్గూ", పంచదారభరిణా, చెంచాలూ, అన్నీ పట్టుకు వచ్చి, ఆ లోని హాలులో ఒక మూలగా ఉన్న టీ బల్లపైన వుంచాడు. సుశీల "రండి మీ వెంకట్రావుగారూ!" అని పిలిచి అతణ్ణి టీ బల్ల కడనున్న కుర్చీలో ఒకదానిలో కూచోమని కోరింది. వారిద్దరూ కూచుని ఉపహారం సేవింప సాగించారు.

"ఏమండీ వెంకట్రావుగారూ! మీకు తోచనప్పుడల్లా మా ఇంటికి రండి. మీరు ఎప్పుడు పడితే అప్పుడే రావచ్చును. అరవ సినిమా చిత్రాలలో, మళయాళ చిత్రాలలో, నా కంఠము కొందరు సినిమా తారలకు ఇస్తున్నాను. అందుకై పాటలు రికార్డింగుకు మాత్రందా వెడుతూ ఉంటాను. నాట్యకత్తెగా సినిమా చిత్రాలలో నటిస్తాను. గనుక, ఆ సమయాలలో తీరుబడి ఉండదు. మీరు ముందు ఫోనుచేసి, మా ఇద్దరిలో ఎవరన్నా ఉన్నారో లేరో కనుక్కొని, ఎవరున్నా తప్పకుండా రండిమీ. మీ ఆవిణ్ణిదా తీసుకువస్తూ ఉండండి"

"మా ఆవిడ ఆంధ్ర మహిళాసభ విద్యాలయంలో విద్యార్థిని. ఆవిడ ఆసభ విద్యాలయం, వసతి గృహాల క్రమశిక్షణకు బద్ధురాలు కదా! కాబట్టి ఎప్పుడు ఆవిణ్ణి వీలుగా తీసుకురావచ్చునో అప్పుడల్లా తీసుకువస్తాను."

"మీ రెప్పుడు ఇంటి దగ్గిరనా ఉందురు?"

3

"ఇల్లూ, ఆఫీసూ ఒక్కటేగనుక ఎప్పుడుపడితే అప్పుడే వుంటాను."

"అయితే చూస్తిరా? నేనుగాని, నేనూ మా ఆయనగాని, మా ఆయన ఒక్కరేగాని మీ ఇంటికి తరుచుగా వస్తూ వుంటుమే."

"అంతకన్న భాగ్యమేముందండీ!"

అంతకంతకు బుచ్చి వెంకట్రావుకు సుశీలతోనూ, రాధాకృష్ణతోనూ స్నేహం ఎక్కువయినది. ఈతడు వీరింటికి రావడమూ, వీరు బుచ్చి వెంకట్రావు ఇంటికి వెళ్ళడమూ, అందరూ కలిసి సినీమాకు వెళ్ళడమూ, వెంకట్రావుకు కాలం జరగడం లేదన్న ఆవేదన పోయింది.

అతనికి, సుశీలకూ స్నేహం ఎక్కువైంది. సుశీల అతణ్ణి ఒక్కణ్ణే కలుసుకునేది. అతణ్ణి కారుమీద ఈ ఊరు ఆ ఊరు ప్రయాణం చేయించేది. రాధాకృష్ణ "సుశీల మీ చెల్లెలనుకోండి, మీ రామెస్నేహంలో ప్రపంచజ్ఞానం పూర్తిగా అలవలరచుకొంటారు బావగారూ!" అనేవాడు. సుశీల బుచ్చి వెంకట్రావుకోసం రాగానే అతని భుజాల మీద చేయివేస్తుంది. ప్రక్కనే కూచుంటుంది. అతని ఛాతీ మంచి విశాలమైనదని తడుముతుంది. దండలు ఉక్కుతో చేసివుంటాయని నొక్కుతుంది. తనకు బలమైన వాళ్ళను చూస్తే ఆనందమంటుంది.

సుశీల కలుపుగోరుతనమూ, ఆమె లేనిపోని పిచ్చి పిచ్చి ఊహలు పెట్టుకోకుండా

తనతో సాయిలా ఫాయిలాగా ఉండడమూ అతనికి చాలా ఆనందం కలిగింది. అతని హృదయంలో ఏవో బరువులు కరిగిపోయినట్టయినది.

మధ్య మధ్య ఆంధ్రమహిళాసభ పాఠశాల ప్రధానోపాధ్యాయిని అనుమతితోనూ, వసతిగృహాధికారిణి అనుమతితోనూ పద్మావతిని రాధాకృష్ణగారింటికి బుచ్చి వెంకట్రావు తీసుకువచ్చేవాడు. ఆ సమయంలో రాధాకృష్ణ ఆనందానికి మేరలేకపోయేది. పద్మావతీ అతడూ సంగీతం అని కూచునేవారు. రాగాలు, తాళాలు సినిమాలలో ఆనాడు ఎక్కువగా వాడుకలోకి వచ్చిన పాటలు, అవి విపరీతంగా ప్రజామోదం పొందటానికి హేతువులు, గట్టి సంగీతం ఎందుకు ప్రజలకు భరింపరానిదవుతుంది - ఈ విషయాలు ఆమెకు చెప్పేవాడు రాధాకృష్ణ, ఆమెకు ఉత్తరాది, మహారాష్ట్ర సినీమాల పాటలు గ్రామ ఫోనులో వినిపించేవాడు. తానిచ్చిన వరసలు ఉత్తరాది వరసలకన్నా దక్షిణాది వరసలకన్నా ఎందుకు బాగుంటాయో చెపుతూ, తన వరసలూ ఆయా పాటల వరసలూ పాడి వినిపించి ఆమెకు తెలియజేసేవాడు.

ఆ మేడలో సుశీలా వెంకట్రావు ఒక వైపునకూ పద్మావతీ రాధాకృష్ణ లోకవైపునకూ తేలుకు వెళ్ళేవారు. పద్మావతిని ఏదో వంకతో రాధాకృష్ణ స్పృశించేవాడు. ఆమె దేహం తన శరీరానికి తగులుతూ ఉండేటట్లు సోఫాలో కూచునేవాడు. నడుస్తూ ఉన్నప్పుడు, ఆమె నడుం చుట్టూ చేయి వేసేవాడు.

మొదట పద్మావతి భయపడింది. ఈ విధానం అతి నవీనం కాబోలు. ఇందులో తప్పులేదని సమాధాన పెట్టుకున్నది. అంతకంతకు రోజులు గడచిన కొద్దీ ఆ బాలికకు రాధాకృష్ణ స్నేహం అతి అవసరమైనది. సంగీతం విషయాలు నేర్చుకొనడం ముఖ్యమే! అంతకన్న ముఖ్యం రాధాకృష్ణ మాటలే! అతడు మాట్లాడేవన్నీ ఆమెకు తెలియవు. అతడు ఏవేవో చెప్పేవాడు. అతడు ప్రపంచంలోని అన్ని విషయాలు తెలిసికోలేదు. అతని చదువూ అంత పెద్దదికాదు. రోజూ వచ్చే దినపత్రికలు వార్తలిస్తాయి. కొన్ని ఉపన్యాసాలు ముద్రిస్తాయి. అవి విజ్ఞాన విషయాలేమి చెప్పగలవు? స్నేహితులైన సినీమావారు మాట్లాడుకునే మాటలూ, చప్పచప్పని ఆరణాల మాస, పక్షపత్రికలు ఏమంత జ్ఞానం ఈయగలవు?

అయినా ఇప్పుడిప్పుడే ప్రపంచజ్ఞాన వాతావరణంలో హృదయపుష్పపుటాలు విప్పుతూన్న పద్మావతికి అతడు ఏ విషయం చెప్పినా అవన్నీ అద్భుతంగా ఉండేవి. ఇంతకూ అతడు అదృష్టవంతుడూ, చాలా తెలివైన సంగీతదర్శకుడూ!

ఇటు పద్మావతికి ఏ రీతిగా ఏదో సంతృప్తి హృదయం నిండిపోయిందో, ఆ రీతిగా సుశీలాదేవి స్నేహంవల్ల బుచ్చి వెంకట్రావుకు వర్ణింపరాని తృప్తి కలిగింది. అతని హృదయంలోనూ సుశీలాదేవి విషయంలో స్త్రీ పురుష సంబంధ విషయకమైన భావాలు కలుగలేదు. అలాంటి భావాలేమైనా పద్మావతీ వెంకట్రావుల హృదయ మూలాల స్పందనం అయివుండెనో ఏమో! కాని వారిద్దరి ఆవేదనలూ తగ్గిపోయాయి.

పద్మావతి ఇప్పుడు విద్యాలయంలో తృప్తిగా చదువుకుంటున్నది. తోటి బాలికలతో ఎక్కువ చనువును సంపాదించుకుంటున్నది. వారితో కలిసి తిరగడం ఆమెకు ఎక్కువ ఇష్టమైనది. అంతకంతకు శ్రీమతి కరుణామయిగారితో ఆమె స్నేహం వృద్ధి పొందింది.

కరుణామయికి పద్మావతి అంటే చెప్పలేని దయ కలిగింది. ఆమె ఎక్కువ శ్రద్ధ వహించి తానే ఎన్నో విషయాలు ఆమెకు బోధించేది. పద్మావతి సభలలో నిర్భయంగా సంగీతం

పాడేట్లు చేసి, ఆమె సభా పిరికితనం మాయంచేసింది.

ఇంతలో దసరా ఉత్సవాలు వచ్చినవి. ఆ ఉత్సవాలలో ఒక రోజున రాధాకృష్ణ, సుశీల, పద్మావతిగార్ల సంగీతపు కచ్చేరీ జరిగింది. ఆ రోజున పద్మావతి అపర మీరాబాయిలా ప్రకాశించింది. సంగీతంలో సుబ్బులక్ష్మికి దీటనుపించుకుంది. పాడినపాటలలో ఒకటి మాత్రమే త్యాగయ్య కృతి. తక్కినవన్నీ ఈనాటి కవులలో ప్రసిద్ధికెక్కినవారి పాటలు, కృష్ణశాస్త్రిగారి ఊర్వశీ గీతమొక్కటీ, మురళీ గీతమొక్కటీ పాడింది.

"మోయింపకోయ్ మురళి మోయింపకోయ్!" అన్న పల్లవిలో రాధాదేవిలో ప్రతిభక్తునిలో, మురళీకృష్ణ దివ్యభావంవల్ల ఉద్భవించే పరమ మనోహరానందం రాగంలో అవరోహణంలో చూపించింది - "తీయ తేనియ బరువు మోయలేదీ బ్రతుకు" అని అనుపల్లవి ఎత్తుకొని, ఆ ఆనంద వివశత్వం, ప్రియా ప్రణయగాఢోత్కంఠితయైన రాధ ఆ విశ్వసౌందర్యంలో లయమూ కావాలి. లయము కాకుండా తన దివ్యపురుషునితో సాలోక్య, సారూప్య సామీప్యానందమూ పొందాలి.

ఆ పాట శ్రోతల హృదయాలు కరిగించినది. ఆనందంతో అనేకమంది స్త్రీల కన్నులనీరు జలజల ప్రవహించాయి.

సప్తమ గుచ్ఛము

౧

"పద్మావతీదేవిగారికి గాయకులమైన మేమంతా 'గీతాదేవి' అని బిరుదు ఇస్తున్నాము." అని రాధాకృష్ణ ఆ సంగీతసభ అనంతరం, పద్మావతి సంగీతాన్ని మెచ్చుకుంటూ ఉపన్యాసం ఇచ్చి ముగించాడు. సభ అంతా కరతాళ ధ్వనులు నిండిపోయాయి.

అక్కడనుండి 'గీతాదేవి' సంగీత కచ్చేరీలు మద్రాసులో ఎన్నో జరిగాయి. కొన్ని ఆంధ్ర విద్యా సంస్థల పోషణార్థం ధనం వసూలు చేయడానికి గీతాదేవి సంగీత సభలు ఏర్పాటయ్యాయి. ఒక్కొక్క గానకచ్చేరీకి పదివేలు, పదిహేనువేల రూపాయలు రాబడి రాసాగింది. ఆంధ్ర తుఫాను నిధికీ, తమిళదేశం వరదలనిధికీ, ప్రభుత్వంవారు ఆ బాలికను కచ్చేరీలకు ప్రార్థించి ఒప్పించుకొన్నారు.

'గీతాదేవి' ప్రసిద్ధనామమయినది. గ్రామఫోను కంపెనీలవారు ఆమె పాటలు రికార్డు తీయ ఏర్పాట్లు చేసుకొన్నారు. ఒక ప్రసిద్ధ ఆంధ్ర సినిమా కంపెనీవారు ఆమెను తమ చిత్రంలో ఉపనాయికగా రమ్మనమని పిలిచారు. ఆమె రానని చెపితే, ఆమె కంఠం నాయికకు గాంధర్వ కంఠంగా బుక్ చేసుకున్నారు.

వీటి అన్నింటికీ కారణం రాధాకృష్ణ. రాధాకృష్ణ పద్మావతీ చరణచారణ చక్రవర్తి అయిపోయినాడు. ఒక్కరోజు పద్మావతిని చూడకపోతే అతనికి తోచదు. తాను ఆంధ్ర మహిళాసభకు సుశీలను పంపి పద్మావతిని తీసుకు రమ్మంటాడు. 'గీతాదేవి'కి చదువు సాగటంలేదు. పద్మావతికి మతిలేదు.

మహిళాసభ విద్యా సంస్థాధ్యక్షురాలు పద్మావతిని తన గదిలోనికి పిలిపించుకుంది. "ఏమమ్మా పద్మావతీ! నువ్వు సంగీతంలో అతి ప్రసిద్ధురాలివైపోయినావు, నువ్వు మా సభలో ఉండటం కీర్తే! కాని విజయం పొందదలచుకొన్న పరీక్షమాట ఏమిటి? ఇంతవరకూ చదువులో బాగా వచ్చావు. కాని, ఈ సంగీతం గొడవవల్ల కాబోలు మొన్న అర్ధసంవత్సరం పరీక్షలో చాలా తక్కువ మార్కులు వచ్చాయి. పరీక్షలు ఇంక నాలుగు నెలలే ఉన్నాయి. ఇప్పటినుండి గట్టిగా చదవకపోతే నువ్వు పరీక్షలకు వెళ్ళి లాభం వుండదు. నీకు సంగీతంలో పేరు రావడం, నీవల్ల లోకానికంతకూ ఉపకారం జరగడం మాకందరికీ ఎంతో ఆనందంగానే వుంది. అయితే మరి చదువుమాట?" ,

"అవునండీ. అదే నేనూ ఆలోచిస్తున్నాను. ఇంతా కష్టపడి చదివి, పరీక్షకు వెళ్ళకపోతే ఏమిలాభం? ఈ ఏడు పరీక్షకు వెళ్ళకపోతే ఇంక జన్మలో పరీక్షకు వెళ్ళలేను."

"కాదుమరీ! కనుక బాగా ఆలోచించుకో. పరీక్షకు వెళ్ళడం మానివేస్తే నువ్వు హాస్టలునుంచి వెళ్ళిపోవాలి. నిరుడు పరీక్షలో నెగ్గని ఇద్దరు బాలికలు ఈ నాలుగు నెలలు ఇక్కడే వుండి చదవాలని, వస్తామని వ్రాసారు. వారిని నీ గదిలో ప్రవేశపెట్టగలను."

"నేను పరీక్షకు వెళ్ళితీరుతానండి!" "అయితే సంగీతం? పేరు? సభలూ? రికార్డులూ? సినిమా?"

"ప్రస్తుతం అన్నీ మానేస్తాను!"

"రేపు రాధాకృష్ణగారు వచ్చి బలవంతం చేస్తారు. సుశీలగారు వచ్చి బ్రతిమాలుతారు!"

"అవన్నీ లెక్కచేయనండీ! పరీక్షకని సంకల్పంతో కదా ఇక్కడ చేరింది! అవి పూర్తిచేసుకుని తీరుతాను."

"ఇంక నేను చేసే ఏర్పాట్లు విను. నీ భర్తగాని, నరసింహమూర్తి మేష్టారుగాని సాయంకాలం వచ్చి మాట్లాడవచ్చును. సుశీలగారూ, రాధాకృష్ణగారు వస్తే నీకు తీరుబడి లేదన్న మాట! సంగీత బేరాలు ఏవీ ఒప్పుకోడానికి వీలు లేదు. ఏవైనా సరే! ఎంత గొప్పవాళ్ళయినా సరే! సాయంకాలం షికారు బందు! ఇవి ఇష్టమైతే పరీక్షకు దరఖాస్తు పెట్టిస్తాను. లేదంటావూ నువ్వు మీ ఇంటికెళ్ళవలసిందే!"

ఈ మాటలు ఖచ్చితంగా అధ్యక్షురాలు అంటూ వుంటే పద్మావతి ముఖం వెలవెలపోయింది. అది చూచి, "నేనింత నిష్కర్షగా అంటూ వుంటే మనస్సులో బాధపడకు తల్లీ! నీకోసమే చెప్పాను. ఏ విషయమూ వేళాకోళంగా చూడకూడదు. తర్వాత నీ ఇష్టము" అని అన్నది. పద్మావతి ఆలోచించుకుంటూ వెళ్ళిపోయింది.

౨

నరసింహమూర్తి మాష్టారుకు ఏదో ఆవేదన పట్టుకుంది. పద్మావతి విషయం చూస్తూవుంటే అతనికి మతిపోయింది. ఈనాడు ఆమె జీవితం తనకందని వేగంతో ప్రవహిస్తోంది. ఆ మహోఝంఝామారుతంలో తానో మూలకు కొట్టుకొనిపోయినాడు. అతణ్ణి గమనించేవారే లేరు. రాధాకృష్ణ "ఓహో!" అంటాడు. "మేష్టారూ! ఎప్పుడు వచ్చారండోయ్!" అంటాడు. "సుశీల లోపల ఉందండీ!" అంటాడు; ఆ తర్వాత ఆ ముక్కలూ అనడం మానివేశాడు.

రాధాకృష్ణ గానమేళంలో, మొదట అతడు ఫిడేలు వాయించేవాడు. ఆ రోజుల్లో "మేష్టారూ! ఈ పాట ఈ రకంగా ప్రారంభిద్దాము" అనేవాడు. "గురువుగారూ, ఇప్పుడు ఆ ఫ్లూటు ఈ సంగతులు వేస్తే బాగుంటుంది కాదండీ!" అనేవాడు. నేడు అలాంటి సలహాలు అడగడు. ఆయన రాకపోయినా రాధాకృష్ణ మేళం సాగిపోతూనే వుంది. రమ్మనమనీ అడగడం తగ్గించాడు.

అప్పుడంత గౌరవం చేసిన రాధాకృష్ణ నేడింత ఉదాసీనం వహించాడేమిటి?

నరసింహమూర్తి మేష్టారి హృదయం కృంగిపోయింది. అటు బుచ్చి వెంకట్రావూ తనకు దూరమైపోయాడు. ఇటు పద్మావతీ చదువులో పడిపోయింది.

బుచ్చి వెంకట్రావు సుశీలాద్వితీయుడై లోకం అంతా తిరుగుతున్నాడు. ఇప్పుడంత త్రాగడానికి వీలులేదు. పట్టణంలో ప్రొహిబిషను వచ్చింది. రహస్యంగా ఏలాంటి బుడ్లయినా దొరుకుతాయి. కాని అతనికి ధైర్యం లేకపోయింది. త్రాగుడు అతనికి జీవితంలో భాగం కాలేదు. పైగా త్రాగుడు కన్న నిషాకలిగిన సుశీల స్నేహం దొరికింది. ఆ స్నేహంలో

బుచ్చి వెంట్రావుకు పద్మావతి అవసరం లేదు. నరసింహమూర్తి మేష్టారూ అవసరంలేదు అనిపించింది.

రాధాకృష్ణకు సుశీల అంటే నమ్మకమే! మలబారు నాయర్లమ్మాయి. సంగీతమూ నాట్యమూ తిరువాంకూరులో నేర్చుకుని, మద్రాసులో భరతనాట్యంలో అందెవేసిన చేయి

కావాలని ఆ మహానగరం వచ్చింది. మదరాసులో కామాక్షీశ్వర పిళ్ళైదగ్గిర తంజావూరి విధాననాట్యం నేర్చుకునే రోజుల్లో రాధాకృష్ణ కామాక్షీశ్వర పిళ్ళై ఇంటికి వచ్చినాడు. కామాక్షీశ్వరపిళ్ళైకు అతడు శిష్యుడు.

రాధాకృష్ణ తనగతి ఏమిటి అని పదేళ్ళ క్రిందట తటపటాయించే రోజుల్లో కొంతకాలం కూచిపూడి వెళ్ళి, నాట్యం నేర్చుకున్నాడు. కొన్నాళ్ళు వేదాంతం లక్ష్మినారాయణగారికి శిష్యుడయ్యాడు. అతడు ఆడవేషంవేసి నాట్యం చేస్తే ఆడవాళ్ళ నాట్యంకన్న, అతని నాట్యం బాగుంటుందంటున్నారు. "వేషము స్థానం నరసింహారావుగారి చిన్ననాటి ఆడవేషం అంత బాగుంటుంది." అని ఒక నాట్యకళా విమర్శకుడు వ్రాసినాడట. ఆ వెనుక తంజావూరి విధానంకోసం అతడు మదరాసు వచ్చి కామాక్షీశ్వరపిళ్ళైకు శిష్యుడయ్యాడు. అక్కడ తోటి శిష్యురాలైన సుశీలతో ఈతనికి పరిచయం గాఢమైనది.

సుశీలకు ఆమె ఇంటిదగ్గర కూచిపూడి నాట్యం నేర్పినాడు. ఆమెకు ఆంధ్ర సంగీతం నేర్పినాడు. వారిద్దరి స్నేహమూ ప్రేమగా మారింది. రాధాకృష్ణ సంగీత దర్శకత్వంలోకి ఉరికాడు. వివిధ వాద్య కుశలులైన వారిని చేర్చి, సంగీత మేళం ఏర్పాటు చేశాడు. ఎందులోనన్నా చొచ్చుకుపోయే జాతి గనుక అతడు మేళ విధానములో ప్రథమశ్రేణిలోకి వెళ్ళినాడు. వెంటవెంటనే ఒక సినిమా కంపెనీ అతన్ని సంగీత దర్శకుడుగా నియమించింది. వారు తీసే బొమ్మలో పాటలు దివ్యంగా, జనానురంజకంగా తయారై దేశమంతా మారుమ్రోగిపోయినవి. సుశీలాదేవి నాట్యమూ ప్రసిద్ధి వహించింది. రాధాకృష్ణ సుశీలలు రిజిష్టరు వివాహం చేసుకున్నారు. వారి వివాహానికి సినిమా ప్రపంచం, రసజ్ఞలోకం బంధుమిత్ర సమేతమై హాజరైంది. -

బుచ్చి వెంకట్రావుకు సుశీలకు స్నేహం లతలా అల్లుకుపోయి వారిద్దరూ విడవకుండా ఉండడమూ నరసింహమూర్తి మేష్టారుకు భయం వేసింది. వీళ్ళిద్దరూ ఎంతవరకు వెళ్ళినారో ఈ అతి స్నేహంలోంచి ఏ విషాద పరిణామం ఉద్భవిస్తుందో? రాధాకృష్ణ ఉద్దేశ్యమేమిటి? రాధాకృష్ణ మనస్తత్వం ఎలాంటిది? అతనికి ఇతర స్త్రీలతో సంబంధాలున్నాయా?

ఏమిటీ సినిమా ప్రపంచం! నీతి నియమాలకూ ఈ ప్రపంచానికి ఎక్కడా చుట్టరికమే లేదా? సినిమాలోకం సుడిగాలి లోకం. అతి అనేది తప్ప ఇంకోటి కనపడదు. ఆ వాతావరణంలో స్త్రీ పురుష సంబంధాలకు ఒక దారీ మార్గమూ లేదు. ఇక హద్దూపద్దూ లేదు. ఈ సినిమా వాతావరణం ఇతరమైన జీవిత పథాలకు కూడా ప్రసరించి దైనందిన నిత్య జీవితాన్ని కూడా కల్మషం చేస్తున్నది. నరసింహమూర్తి మేష్టారు గడగడ వణికిపోయాడు.

ఈ ప్రళయంలో ఒంటివాడైపోయినాడు నరసింహమూర్తి మేష్టారు. అవతల బుచ్చి వెంకట్రావు ఇంటినిండా సినిమా తారలు, తారకులు నిండిపోసాగినారు. చిట్టిచిట్టి దర్శకులూ, మేరు పర్వతం దర్శకులూ కాఫీ వేళకూ, సినిమా వేళకూ, షికారు వేళకూ సిద్ధం. బుచ్చి వెంకట్రావుతో "మనం ఇలాంటి ఆదర్శరూపమైన చిత్రం తీయాలండీ వెంకట్రావుగారూ!" "మీరే నాయకులు, సుశీలాదేవి నాయిక. ఇంక చిత్రం పట్ట పగ్గాలుంటాయా?" ఇవి నిత్య సంభాషణలు.

ఇంక తనూ! "మేష్టారూ! కాస్త కాఫీ తయారు చేయండి." "ఏం మాష్టారూ కొంచెం వుండ్‌లాండ్సుకు ఫోనుచేసి, ఇన్ని ఫలహారాలు అవీ తెప్పించండి!" "ఇదిగో నిద్రా? మేష్టారూ, ఏమిటయ్యా వెళ్ళి నా కారుమీద సుశీలాదేవిని తీసుకురండి!" ఇలా మాష్టారు బుచ్చి వెంకట్రావుకు పెద్ద బంట్రోతైనాడు.

అన్నీ ఓపిగ్గా చేస్తున్నాడు! పెద్దవాడు! అయినా పూర్వకాలపు ఘటం కనుక కాస్త జబ్బపుష్టి, శక్తి కలవాడు.

బుచ్చి వెంకట్రావు చివరకు ఒక సినిమా తీయడానికి నిశ్చయించాడు. తను కంపెనీకి పేరు పెట్టమని సుశీలనే అడిగినాడు. నరసింహమూర్తి "నీ కెందుకు వెంకట్రావూ, ఈ సినిమా పిచ్చి? ఏదో రొయ్య పప్పు వ్యాపారం చక్కగా సాగుతోంది. నాలుగురాళ్ళు వస్తున్నాయి. సినిమా అంటే లక్షలమీద మాట. ఆ డబ్బంతా గంగపాలే కావచ్చును. లేకపోతే కూపంపాలే అనుకో," అని నరసింహమూర్తి మేష్టారు అన్నాడు.

"ఉండవయ్యా! నీ సలహా ఎవరికి? ఇందులో మంచి చెడ్డలన్నీ సుశీలకు తెలుసు." అన్నాడు బుచ్చి వెంకట్రావు. రామచంద్ర అనే ఒక డైరెక్టరు: ఊరుకోవయ్యా స్వామి! పానకంలో పుడకలా అడ్డం రాకు.

సోమేశ్వరరావు అనే సినిమా నటుడు : మాకు సంబంధించిన విషయాలలో మీ సలహా ఎందుకండీ! లక్షాధికారి వెంకట్రావుగారు బొమ్మ తీస్తామనడం ఏమిటి, వెధవ స్త్రీ దారిలో ఎదురుపడినట్టు మీరు అడ్డం రావడం ఏమిటి?

సుశీల : మేష్టారు సినిమా గొడవలు మీ కేమీ తెలియవు. మీరు వింటూ వూరుకోండి. వెంక: మీ వంటపని మీరు చూసుకోండి బాబూ!

నరసింహమూర్తి మేష్టారుకు పిడుగు తాకినట్లయింది. అతడు తెల్లబోయి అలా నిలుచుండిపోయినాడు. గజ గజ వణికిపోయినాడు. అతని కళ్ళల్లో నీరు తిరిగింది. తూలుతూ అతడు లోపలికి వెళ్ళిపోయాడు.

3

"అమ్మాయి! ఆయన సంగతి శ్రుతిమించి రాగాన్ని పడింది." అన్నాడు పద్మావతితో.

"ఏమిటండి అది? నాకు పరీక్ష రోజులు వస్తున్నాయి" రాక్షసిలా చదువుతున్నాను. మొదటి తరగతిలో నెగ్గి తీరాలి!"

"నాకు చాలా సంతోషంగా వుంది. నువ్వు షికార్లు మానివేసి చదువులో పడ్డావు. ఆ రాధాకృష్ణ స్నేహం తగ్గించావు; కాస్త నాకు మనస్సు ఊరటపడింది."

"ఏం? రాధాకృష్ణ స్నేహానికి ఏమి వచ్చింది? పరీక్షలో నెగ్గాలనే పంతంతో చదువుతున్నాను. కనుక షికార్లు మానాను... అంతే. రాధాకృష్ణ గొడవ ఏమి వచ్చింది? రాధాకృష్ణగారు చాలా మంచివాడు. ఆయనవల్ల ఇంతపేరూ ప్రతిష్ఠా, స్వంత సంపాదనా వచ్చింది."

"అలాగా?"

"కాదుటండీ, మేష్టారూ, నా మనస్సంతా ఇప్పుడు పరీక్ష మీద లగ్నం అయివుంది. మీరు రాధాకృష్ణగారి మీద నేరాలు గీరాలు చెప్పి మనస్సు పుండు చేయకండి. మీరు ఈ రెండు మూడు నెలలూ నాకు కనపడకుండా వుంటే మంచిది. నేవెళ్తాను సెలవు."

పద్మావతి లోనికి వెళ్ళిపోయింది. నరసింహమూర్తి మేష్టారు దిగులుపడి పోయినాడు.

అతని మనస్సు క్రుంగిపోయింది. కాళ్ళీడ్చుకుంటూ బస్సు దగ్గరకు పోయినాడు.

అతనికి తాను అతివృద్ధుడైనట్లు తోచింది. రాధాకృష్ణ ఎందుకు దాపురించాడు? ఓ పార్శ్వం పండింది. తానింక ఎవరికి కావాలి? తన అవసరం ఎవరికింక? బుచ్చి వెంకట్రావు ఇంట్లో తాను వంటవాడు. తనబాణి పాతరకం. రాధాకృష్ణ సంగీతమేళానికి తానెందుకూ పనికిరాడు. తెలుగుతనం లేని పిచ్చిపాటలు కోరే లోకానికి కళాయుక్తమై, పరిపూర్ణ సౌందర్యరూపకమైన తన ఆంధ్రవాణి ఎవరికి అవసరం గనుకనూ? దేశం నీచస్థితిని పొందినప్పుడు కళ కూడా నీచస్థితిని పొందుతుంది. కవులు నీరసించారు. గాయకులు నీరసించారు. శమ్మంగుడి ముసిరి, సుబ్బలక్ష్మి, వెంకటస్వామి నాయుళ్ళను ఎవరు గౌరవిస్తారు? వారి గానం దేశంలో లక్షకు ఒకరు వింటారేమో! తప్పితే ఇద్దరు వినవచ్చును. కాదయ్యా పది మంది ఆంధ్రులైన హరినాగభూషణంగారు, పారుపల్లి వారు వారణాసి బ్రహ్మయ్య, బలరామయ్యగార్లు, మంత్రవాది వెంకటప్పయ్య కాంగ్రెసులో సిసలైన పెద్దలలా వెనకే ఉండవలసి వచ్చింది.

అతడు పెద్ద నిట్టూర్పు విడిచాడు. నల్లబజారు నాయకులు, మాయాబజారు సినిమాలు, మాయారంభలైన తారలు, గారడివాండ్రైన గాయకులు! చాలయ్యా మదరాసు!

ఏమిటి తన కర్తవ్యం, తానూ క్షేత్రయ్యలా తీర్థయాత్రలు సేవించి, “భగవాన్ నువ్వైనా విను, ఈ పౌరాణికమైన వాణి” అని ఆయన దగ్గిర పాటలు పాడుకోవచ్చును.

ఏమి బుద్ధి పుట్టిందో అతడు చటుక్కున లేచాడు. అర్థరాత్రి దాటినా ఏదో ఉత్తరం వ్రాస్తూనే వున్నాడు. హాలు గడియారం రెండు కొడుతూ ఉండగా బుచ్చి వెంకట్రావు, సుశీలా కారులోంచి దిగి, పకపక నవ్వుకుంటూ, తలుపు తట్టినప్పుడు నరసింహమూర్తి మేష్టారు ఉత్తరం డ్రాయరులో దాచి వచ్చి వీధి తలుపు తెరిచాడు.

అతడున్నాడనైనా లేకుండా బుచ్చి వెంకట్రావు సుశీలను కౌగలించుకుని “ఇవాళ మనప్రోగ్రాం గ్రాండుగా సాగిందికదూ! ఏం ఇవాళ ఇక్కడ పడుకోరాదూ?” అని ఆ యువతి మోము తనవైపు తిప్పుకొని, పదిముద్దులామె పెదవులపై కురిపించినాడు.

సుశీల చల్లగా అతని ఆలింగనాన్నుండి చిత్రంగా తప్పుకొని, “అలాంటి విద్రోహాలులేవు మన జాతకంలో! ఇంతవరకూ, మన సరిహద్దు! సో! సో! సెలవు!

నరసింహమూర్తి మేష్టారు నిద్ర చెరిపాము! సెలవు గురువుగారి గురువుగారూ!” అంటూ తుర్రున వీధిలోనికి తేలిపోయింది. గుమ్మం దగ్గరనుంచి "బుచ్చీ! రేపు సాయంకాలం రా! మరచి పోకు” అని కారెక్కి బుర్రుమనిపించి మాయమైంది.

బుచ్చి వెంకట్రావుకు కోపం వచ్చింది. “ఈ ఆడవాళ్ళు వట్టి బ్రహ్మరాక్షసులయ్యా!” అంటూ సోఫాలో కూచుని సిగరెట్టు వెలిగించాడు.

“ఎంతవరకూ వెళ్ళింది ఈ వ్యాపారం?”

“ఎంతవరకూ వెళ్ళడమేంటి? చాలా దూరం వెడితే, ఆ అప్సరస రాక్షసి అలా పారిపోతుందటయ్యా వెఱ్ఱి బ్రాహ్మడా?”

నరసింహమూర్తి మేష్టారు ఒక్కనిమేషం బుచ్చి వెంకట్రావును తీక్షణంగా పరికించినాడు. సరే ఇంకా రాగాలాపన ప్రారంభం కాలేదనుకున్నాడు.

"ఏంది అట్టా చూస్తున్నావు. నేను రాక్షసునిలా కనపడుతున్నానా, లేక నేజెప్పింది అసత్యమనుకుంటున్నావా?"

బుచ్చి వెంకట్రావు మోము జేవురించింది. అతడు జర్రుమని లేచి తన పడకటింటిలోనికి పోయినాడు.

౪

మరునాడు చాలా పొద్దెక్కేవరకూ బుచ్చి వెంకట్రావు లేవలేదు. మామూలు అలవాటుగా నరసింహమూర్తి మేష్టారు లేవలేదు. పనివారు లేచి, ఇల్లంతా సర్దినారు. పనిమనిషి వచ్చింది. అంట్లువేసే నరసింహమూర్తి మేష్టారు కనబడలేదు. వంటగదిలోకి ఎవరూ వెళ్ళడానికి వీలులేదు. కాబట్టి పనివాడు లోపలికి వెళ్ళి చూడలేదు.

బుచ్చి వెంకట్రావుకు తొమ్మిది గంటలకు మెలకువ వచ్చింది. స్నానాలగదిలోనికి వెళ్ళి మొగం కడుక్కొని కాఫీ కనివచ్చి, "మేష్టారూ కాఫీ ఏదయ్యా?" అని పొలికేక పెట్టినాడు.

పనివాడు పరుగునవచ్చి, "పొద్దున్నుండీ ఆయన అలికిడి లేదు స్వామీ? ఏందో?" అని మనవి చేశాడు.

"ముసలివాడయిపోతున్నాడు! ఇంకోరెవర్నన్నా పెట్టుకోవాలి" అంటూ వంట ఇంటివేపుకు వెడితే, బుచ్చి వెంకట్రావుకు తలుపులు వేసే వున్నట్లు తెలిసింది.

"ఏడీ మేష్టారు" అని వెంకట్రావు గొణుగుకుంటూ మళ్ళీ మేడ యెక్కి నరసింహమూర్తి మేష్టారు గది దగ్గరకు వెళ్ళితే ఆ తలుపు పైన గొళ్ళెం పెట్టి ఉంది.

"ఇదేంది చెప్మా!"

బుచ్చి వెంకట్రావు తలుపు గొళ్ళెం తీసి లోనికి వెళ్ళాడు. అన్నీ సర్ది ఉన్నాయి. బల్లమీద తనకు వ్రాసినట్లు కవరు వుంది. అతడా కవరు చింపి లోని ఉత్తరం చదవడం సాగించినాడు.

"చిరంజీవి నా పుత్రసమానుడైన బుచ్చి వెంకట్రావుకు దీర్ఘాయువుగా, ఆరోగ్యయుతునిగా బహు సంతానవంతునిగా ఆశీర్వదిస్తూ!

"నాయనా! చుక్కానిలేని నావలావున్న ఈ చీకు పడవకు నీ హృదయం అనే రేవులో ఆశ్రయం ఇచ్చావు.

"అరవైమూడు సంవత్సరాలు గడిచి, అరవైనాలుగో ఏడు జరుగుతో ఉంది. ఇంతవరకూ నా జీవితంలో అసత్యము, అధర్మమూ ప్రవేశించలేదు. నేను నీ దగ్గర ప్రవేశించక మునుపు బ్యాంకిలో రెండువేలు దాచుకున్నాను. నువ్వు నా కిచ్చిన జీతాలు పదిహేను వందలవరకూ ఉన్నాయి.

"నువ్వూ, నీ భార్య - బిడ్డలు లేని నాకు బిడ్డలయ్యారు. మీమీద నా ఆశలన్నీ పెట్టుకుని, మీ ఆనందం నా ఆనందం అనుకుని, మీ వృద్ధి నావృద్ధి అనుకొని సంతోషంతో పొంగిపోయాను.

"కాని పరిస్థితులు ఈలా తారుమారు అవుతాయని అనుకోలేదు. పద్మావతి సినిమాతార సగం అయింది. తక్కిన సగమూ పూర్తిఅయిపోతుంది. నువ్వు తారలమధ్య చంద్రుడవు అయిపోతున్నావు. ఈ విధానం ఎంతవరకూ సాగిపోతోందో! నీ కంపెనీ ఆఫీసులో కనుక్కుంటే ఈ మధ్య నువ్వు చాలా ఖర్చు పెడుతున్నట్లు తెలిసింది. ఎందుకో నేను ఊహించదలచుకోలేదు.

"నేనూ నీకూ అవసరం లేదు. నీ భార్యకూ అవసరం లేదు. మీ జీవితాలు విచిత్ర పరిణామాలు పొందాయి. ఇంకా అనేక చిత్రవిచిత్ర పరిణామాలు మీ జీవితంలో రాగలవు! కాన ఆ పరిణామాలలో నాకు భాగం లేదు. నేను భాగం పంచుకొనే రకం కావు అవి!!

"నీకోసం పద్మావతీ, పద్మావతికోసం నువ్వూ ఉద్భవించారనీ, మీ ఆదర్శ జీవితం, హీనస్థితిలో వున్న కులాల వారికీ, జాతులకే కాకుండా ఉత్తమ కులాలవారికీ, జాతులకూ కూడా ఆదర్శం కాగలదనీ ఉప్పొంగిపోయాను. కాని మీరూ అందరితో పాటువారే అయ్యారు.

"ఈ సందర్భంలో నేను మీ దగ్గిరలేకుండా దూరదేశాలకు పోతే మీరు ఒకరికొకరు సన్నిహితులు అవుతారేమో!

"మీ ఇద్దరూ, నేను ఆశించే రీతి వృద్ధిపొంది తిరిగి కలియుదురుగాక. మీకు దీర్ఘాయురోగ్య ఐశ్వర్యాలూ, దాంపత్యప్రేమ సాఫల్యమూ, బహు సంతాన లాభమూ కలుగుగాక అని ఆశీర్వదిస్తూ,

గాఢానురాగంతో
నరసింహమూర్తి మేష్టారు."

ఈ ఉత్తరం చూడగానే బుచ్చి వెంకట్రావు మొదట చాలా ఆశ్చర్యం పొందాడు. "ఏడిశాడు వెఱ్ఱిబాగులవాడు! పోతేపోయాడు. శని విరగడైంది అనుకుంటాను. ఈ రోజుల్లో పెద్ద నీతినియమాలు రాస్తాడేమిటి? దేవుడుంటే నీతినియమాల్లూ; దేవుడేడీ. గోపరాజు రామచంద్రరావు అనే ఆయన వాదించినట్టు? ఇతరులకు ఇబ్బంది లేకుండా ఉంటే చాలు. కాని నాకు నీతులు చెప్పవస్తాడేమిటి? అతని మోములో చిడిముడిపాటు కాంతులు ప్రసరించాయి.

"అయినా మంచివాడు. ఎంత చాకిరీ చేశాడు! ఎంత నమ్మకం. తనకూ పద్దాలుకు తల్లీదండ్రి అయ్యాడు. ఎంత ఓపిక, ఎంత నెమ్మది, ఎంత ఆపేక్ష! సరే ఎక్కడకు వెడతాడు? నాలుగు రోజులు కాగానే వస్తాడు. ఈలోగా తిరిగిరానీ!"

ఆ మర్నాడు బుచ్చి వెంకట్రావు చూసుకున్న ఉత్తరం పద్మావతికి వచ్చింది. ఏమిటీ ఉత్తరం అనుకుంటూ, పద్మ కవరు విప్పి చదవనారంభించింది.

ఉత్తరం సాగినకొద్దీ ఆమె గుండె దడదడ ఎక్కువ కాసాగింది. ఉత్తరం పూర్తిచేసి కాళ్ళు తేలిపోగా, పద్మావతి మంచంమీద కూలబడింది. ఏమిటి మేష్టారే! తమ్ము విడిచి వెళ్ళిపోవటమా? ఇంకేముంది! ఇంక తనకు సముద్రమే దిక్కు.

ఆమెకేదో భయం పట్టుకుంది. తాను తన భర్త దగ్గరకు వెళ్ళడానికి భయం వేసింది. వెళ్ళి "ఏమిటి?" అని నరసింహమూర్తి మేష్టారును గురించి అడగాలని. కాని ఏమి అడుగుతుంది! ఆయన చాలా దూరమైపోయాడు.

తమను గురించి ఆయన అల్లా రాసినాడేమిటి? ఏమిటి? అలా వెళ్ళిపోయినా డేమిటి? తనగతి ఏమిటి?

ఆమెకు కళ్ళు తిరిగిపోయినాయి.

అష్టమ గుచ్ఛము

౧

నరసింహమూర్తి మేష్టారు రాసిన ఉత్తరం చదువుకున్నప్పటినుండి పద్మకు ఉద్భవించిన ఆవేదన నానాటికి ఎక్కువైపోయిందీ. తనకెంత విసుగు ఉద్భవింపచేసినా, నరసింహమూర్తి మేష్టారు తన దగ్గరకు రావడం మాయమైపోగానే, ఆ లోటామెకు రోజురోజుకూ ఆందోళన ఎక్కువ చేయసాగింది. సాయంకాలం కాగానే ఆయన వస్తాడన్న భావం అతడు రాకపోయేసరికి గుండె గుభేలుమనటమూ! నాలుగురోజులు గడిచేసరికి పద్మావతికి భరింపరాని బాధ కలిగింది.

ఏమయ్యాడు? ఎక్కడ బాధపడుతున్నాడో! సముద్రంలోనో ఏ రైలుకిందోపడి ప్రాణం తీసుకోలేదుకదా!

ఈమధ్య తాను సముద్రతీరానికి వెళ్ళినా, సముద్రంగాని, ఇసుకతిన్నెలుగాని, కెరటాలుగాని, నీరదూరాలుగాని కనపడడం మానివేశాయి. కారులూ, జనమూ, రేడియో సంగీతమూ, జనంఘోషా, వేషాలు, భాషలూ, ఒత్తుగా, ఘాటంగా కమ్ముకువచ్చి కనబడతాయి. అలాంటిది నేడు నరసింహమూర్తి మేష్టారు ఆమె జీవితంలోంచి మాయమై పోయినప్పటినుండీ, ఆమెకు సముద్రం ఎంతో దూరంగా చిన్న కెరటాలతో దృశ్యం కాసాగింది. సముద్రపు చేపలు నీటిలో ప్రాణరహితమై తేలిపోయి కనబడినవి. ఎక్కడ చూచినా మండిపోతూ ఇసుక ఎడారిలా సముద్రమూ, ఇసుక తీరాల బయళ్ళూ ఆమె మనోనేత్రాలకు గోచరించినవి.

ఆమె కన్నులు మూసుకోలేదు. కన్నులు తెరచి ఉంచుకోలేదు. నిద్దుర ఎండిపోయింది. నుదురు మండిపోతున్నది. ఒళ్ళు సలసల కాగిపోతున్నది.

ఆమె ఆంధ్ర మహిళా సభలో ఉండలేకపోయింది. భర్త దగ్గరకు వెళ్ళలేదు. సుశీల కడకు పోలేదు.

ఏమవుతుంది. తన బ్రతుకు? ఎందుకు ఈ ఆవేదన? అందరికీ ఈలాంటి పరిస్థితులు సంభవిస్తాయా? వారికీ ఏదో సంఘటనలు జీవితంలో ప్రత్యక్షం అవుతూనే ఉంటాయి. ఊహించుకోలేని కష్టాలు వారికీ కలుగుతున్నాయి. అవ్యక్తమైన ఆశయాలు, వ్యక్తావ్యక్తమైన ఆశలూ వారికీ ఉన్నాయి. తనకింత బాధ ఏమి? తన మనస్సుకు ఇంత కుదురులేదేమి?

శ్రీమతీ దేవిని తనతో రమ్మని పద్మ ఆహ్వానించింది.

“ఎక్కడకు పద్మా?”

“రండి అక్కా! నన్ను మీ రెక్కడకైనా నాలుగు రోజులపాటు తీసుకుపొండి!”

“మనం ఇద్దరమే!”

“ఆ!”

“ఏమిటీ అసలు విషయం ?”

"నన్నెక్కడకైనా సరే తీసుకువెళ్ళండి. నాలుగు రోజుల పాటు ఈ స్థితే నాకు ఉంటే నన్ను మోదవాకం పిచ్చి ఆస్పత్రిలో చేర్పించవలసిందే!"

"నీ చదువుమాట?"

"తిరిగి వచ్చి ఆలోచిద్దాము అక్కా! నా ప్రార్థన అంగీకరించండి. నా హృదయంలో ఉన్నది అంతా మీతో ఏమి చెప్పుకోగలను."

"సరే పద్మా! హంపీయాత్ర చేసి వద్దాము. లేపాక్షి, పెనుగొండ, బేలూరు, హాలెబీడు, శ్రావణ బెలగోలా, మైసూరు, శివసముద్రం ఇవి మనం చూసి వచ్చేవి."

"చాలా బాగుంది. మనం ఇద్దరమే! ఇంకెవ్వరూ వద్దు."

"కాని నాకీ పనుల్లో తీరిక ఏది పద్మా!"

"ఏలాగో తీరిక చేసుకోండి. ఖర్చంతా నాదే. నాకు అతిథిగానే, గురువుగా మీరు రావాలి!"

"సరే. ప్రిన్సిపాలుగారి సెలవు తీసుకుని బయలుదేరుదాము. రేపు శనివారం బాగుంటుంది."

"అచ్చా !"

ప్రిన్సిపాలుగారికి తన సంగతి అంతా చెప్పుకొని, పద్మావతి ఆమె కడ సెలవు తీసుకుని, శ్రీమతితో బయలుదేరి యాత్ర ప్రారంభించింది.

పాఠశాలలో ఇతరులెవ్వరికీ ఈ యాత్ర విషయం తెలియదు. వీరిరువురూ చల్లగా వచ్చి సెంట్రల్లో బొంబాయి మెయిల్ యెక్కి గుంటకల్ చేరుకున్నారు. అక్కడనుండి రైలుమారి హాస్పేటచేరి, హంపీ చేరుకున్నారు.

హంపీలో డాక్ బంగళాలో మకాం పెట్టి, మూడు రోజులపాటు శిధిలాలన్నీ చూచారు.

"శ్రీకృష్ణదేవరాయల భువనవిజయం ఇవాళ ఎల్లావుందో చూడు! ఈలా ఒక మహానగరం శిధిలం కాకపోతే మనకు ఈ మహాద్భుత ప్రదర్శనశాల ఉండేదా పద్మా?"

"అదేమిటండీ అల్లా అంటారు ఆనాడు తల్లికోటలో జరిగిన భయంకర పరాభవం ఆంధ్రుల చరిత్రనే కాకుండా, భారతీయ చరిత్రనే మార్చెయ్యలేదండీ అక్కా!"

"అవునమ్మా! నేను చరిత్రలో అలా జరగడమే మంచిదనే మతిలేనిదాన్ని కాదు. ప్రతి చెడ్డలోనూ మంచి కూడా ఉందని."

వారు హజారు రామస్వామి, విఠలనాథకోదండస్వామి, విరూపాక్షస్వామి వారల దేవాలయాలన్ని దర్శించారు.

సరిగమ పదనిస అని పాడే సంగీత స్తంభం పరిశీలించారు. రాతిరథం ఆనందాశ్చర్యాలతో దర్శించారు. విజయనగర శిల్పంలో మనుచరిత్రలాంటి కావ్యసౌందర్యం ఉందని శ్రీమతి కరుణామయి పద్మకు బోధించింది.

హంపీ నుండి బయలుదేరి పెనుగొండ లేపాక్షి వెళ్ళా. విజయనగరం తర్వాత పెనుగొండే ఆంధ్ర సార్వభౌముల రాజధాని. అంతకుముందు చక్రవర్తులు వేసవికాలాలు పెనుగొండలో ఆ చల్లటి ప్రదేశాలలో గడిపేవారు. పెనుగొండలోనూ విజయనగర సామ్రాజ్య చిహ్నాలు హృదయాలకు ఏవో ఆవేదనలను కలుగజేస్తాయి.

లేపాక్షి క్షేత్రానికి సంబంధించిన పూర్వగాథలు తెలుసుకుంటూ ఆ విచిత్ర దేవాలయాన్ని, అందున్న అద్భుత శిల్పాన్ని, విచిత్ర చిత్రలేఖనాలనూ గమనిస్తూ వారిరువురూ జగత్తును మరిచిపోయారు.

అక్కడనుండి మైసూరు రాష్ట్రంలో హోయసాల శిల్పుల సంపూర్ణాలంకార స్వరూప మహాభావ విన్యాస దార్శనికాలైన దివ్యశిల్పాలను, బేలూరు, హాలేబీడులలో వారు దర్శించారు.

అక్కడనుండి శ్రవణ బెలగోలాలో గోమతేశ్వరుని దర్శించారు.

“ఎందుకు అక్కా, మనుష్యుడు కొండలలాంటి ఈ మహాశిల్పాలను సృష్టిస్తాడు?” అని పద్మావతి ప్రశ్నించింది.

“చెల్లీ! మనలో అతిసూక్ష్మ శరీరమూ ఉంది అతి స్థూలమైన ప్రపంచమూ ఉంది. అతి సూక్ష్మభావాలే పారలౌకిక విశ్వంలో విశ్వస్వరూపాలైన భావాలు, వానికి రూప కల్పన చేసేటప్పుడు, ఈ పర్వతాలలలాంటి శిల్పాలను సృష్టిస్తారు.”

మైసూరులో వారు బృందావన వన సౌందర్యం, గరిసెప్ప జలపాతం, అద్భుత ప్రకృతీదేవి ఆనంద తాండవం చూచినారు.

ఈ తాండవభావం ప్రత్యక్షం చేసుకొనడానికి వారు చిదంబరం చేరినారు.

శ్రీమతి పద్మావతికి నటరాజభావం వర్ణించి చెప్పింది. సృష్టిస్థితి లయాత్మకమైన లీల లీనాట్యభావములు. అందుకనే,

“ఆంగికం భువనం యస్య
వాచికం సర్వవాఙ్మయం
ఆహార్యం చంద్రతారాది
తన్నమ సాత్వికం శివం"

ఆనంద తాండవాదులు, గౌరీశంకర మహాభావ రూపాలు. శంకరాచార్యులు సౌందర్య పరమావధి దేవీ భావంలో, ఆనంద పరమావధి శైవభావంలో దర్శించినాడని శ్రీమతి అన్నది.

జగల్లీల మహాభావయుక్త సంధ్యానాట్యము. ప్రళయాలు, కల్పాంతాలు, నూత్న తారాజన్ననాలు, నిత్య నూతన విశ్వోద్భవాలు, ఆనందనాట్యము, తారకల కాంతి, కాలభావసముద్భవ రహస్యము లాస్యనాట్యము. ఈ మహాభావం వెనకాల శక్తిలీల, నృత్తము అని శ్రీమతి అరమూత కన్నులతో ఏవేవో మాట్లాడింది.

౨

పద్మావతి యాత్రకు వెళ్ళిందని బుచ్చి వెంకట్రావుకు తెలిసేసరికి అతనికి ఆశ్చర్యమూ,

కోపమూ, ఏదో భయమూ కలిగాయి.

ఎందుకు వెళ్ళింది? తనతో చెప్పలేదే! ఇంత స్వతంత్రించిందే! ఆంధ్ర మహిళాసభ కళాశాల ముఖ్యాచారిణి, తాను పద్మావతిని చూడడానికి వెళ్ళినప్పుడు తనతో కొంచెం గట్టిగా మాట్లాడింది.

“ఎందుకండీ మీ భార్యను చదివించాలని పూనుకొన్నారు. ఆవిడ నరాలు ముద్దవుతున్నవి? ఆవిడకు పేరూ ప్రఖ్యాతులూ వచ్చేశాయి. చదువుమీద శ్రద్ధ తగ్గింది. మొన్న జరిగిన పరీక్షలలో ఆ అమ్మాయికి చాలా తక్కువ మార్కులు వచ్చాయి. అంతకుముందు వచ్చిన మార్కులను బట్టి ఆలోచించడానికి వీలులేదు.”

“ఈ మధ్య ఎక్కడా సంగీత సభలు ఒప్పుకోలేదుకదా అండి!"

“నిజమేనండి. సంక్రాంతి ముందునుంచి అలాగనే చదువు సాగించింది. కాని జీవితం అంతా సంగీతం పొదివి వున్న ఆ బాలికకు చదువుకు తావులేదు. చదువుకోసం సంగీతం మానుకునేసరికి, ఆ అమ్మాయికి నరాలు పట్టుతప్పిపోతున్నవి. మతి తారుమారవుతున్నది.”

“మీ సలహా ఏమిటండీ?”

“చదువు మానిపించి ఒకసారి ఇంటికి తీసుకువెళ్ళండి.”

“పరీక్ష రోజులు మూడు నెలలే కాదండీ ఉంటా!”

“ఏమి లాభం ?”

బుచ్చి వెంకట్రావు తల వాల్చుకొన్నాడు. అధ్యక్షురాలికి నమస్కరించి, వచ్చి కారులో కూచున్నాడు. కారును తానే నడుపుకొని వచ్చినాడు. ఎక్కడకు పోవాలో అతనికి తెలియలేదు.

అతనికి సుశీలాదేవిని సలహా అడుగుట ఇష్టం లేదు. తాను తన భార్యంటే చాలా ఆపేక్షగా ఉంటాడని ఆమె అనుకుందేమో! అనుకుంటే తప్పేమి? అని మళ్ళీ అనుకున్నాడు. కాదు. ఆమెతో ఈ విషయం చర్చించకూడదని అతడు నిశ్చయం చేసుకున్నాడు. అతడు వెంటనే సుశీల దగ్గిరకు కారు పోనిచ్చినాడు.

సుశీలకు పద్మావతి హంపి మొదలైన క్షేత్రాల యాత్రకు వెళ్ళిందని బుచ్చి వెంకట్రావు చెప్పగానే “మంచి పనిదా చేసింద”ని ఆమె వెంటనే అన్నది.

“అదేమిటి? ఈ యాత్ర మంచిదే నంటావు సుశీలా?”

“తప్పక! తిరగనీ దేశాలు. ఏమయ్యా యాత్రవల్ల వచ్చే జ్ఞానం జన్మంతా చదివినా రాదే!”

“వెళ్ళితే వెళ్ళనీ, నాకేమి గాని ”

“నీ భార్య సంగతి నీకుదా అక్కరలేదా?”

“భార్య అని ఒళ్ళో పెట్టుకుని తిరుగుతారా?”

"ప్రేమ ఉంటే అంతేదా!"

"ప్రేమ ఉంటే కూడా, ముభావంగా ఉన్నట్లు కనబడే భార్యాభర్తలు లేరా?"

"కాబట్టి నీకు నీ భార్యా అంటే బాగా ప్రేమ అన్నమాట ఆపిడి!"

"ప్రపంచం సంగతి చెబుతున్నానుగాని."

"చిత్రంగా వుంది నీ సంగతే! ఇంతకూ నీకు నీ భార్యమీద బాగా ప్రేమ వుందా లేదా సొల్లు!"

బుచ్చి వెంకట్రావుకు సుశీల అనే మాటలకు చాలా కోపం వచ్చింది.

"మీ ఆయన పెద్దమేడ తీసుకున్నాడు. శుభ ముహూర్తం చూసి అందులో ప్రవేశించాలి. త్వరలో సినిమా పని ప్రారంభించాలి. మీ ఆయన నాకు అప్పగించిన సోమేశ్వరరావు అచ్చుపనులన్నీ చేస్తున్నాడు. ఏమి కథో మనం ఆలోచించలేదు సుశీ!"

సుశీల బుచ్చి వెంకట్రావును సోఫాలో కూచో పెట్టి అతని పక్కగా, దగ్గిరగా కూచుంది. అతని మెడచుట్టూ చేయివేసి, కుడిచేత్తో జుట్టు సవరించసాగింది.

"నువ్వేగా నాకుదా నాయకుడవు?"

"నువ్వేగా నాకు నాయికవు?"

ఇద్దరూ పకపక నవ్వుకున్నారు. వారిద్దరూ అలా కూచుని ఉండగానే, అక్కడకు రాధాకృష్ణ ఏదో కూనిరాగం తీస్తూ వచ్చాడు.

"ఏవైనా సినిమా సీను రిహార్సులు చేస్తున్నారా?" అన్నాడు రాధాకృష్ణ.

సుశీల నెమ్మదిగా దూరంగా జరిగింది.

బుచ్చి వెంకట్రావు కంగారుపడ్డాడు. తెల్లబోయాడు. నెమ్మదిగా సంబాళించుకొని వెండి సిగరెట్టు కేసు జేబులో నుండి తీసి, మీటనొక్కి తెరచి, అందులో స్టేటు ఎక్స్‌ప్రెస్ 555 సిగరెట్టు రాధాకృష్ణను తీసుకొని కాల్చుమన్నట్లు అతని ఎదుట చాచినాడు.

"నేను త్రీ కాజిల్సు తప్ప ఇంకోరకం కాల్చను కాదటయ్యా! ఒక్కొక్క గొంతుక్కు ఒక్కొక్కరకం చక్కగా సరిపోతాయి!" అని రాధాకృష్ణ తన సిగరెట్టు కేసు తాను తీసుకొని ఒక సిగిరెట్టు వెలిగించాడు. -

రాధాకృష్ణకు కోపం వచ్చిందనీ బుచ్చి వెంకట్రావు అనుకున్నాడు. ఏమిటి ఈతని ఉద్దేశం? సుశీలను తన కౌగిలింతలలోనికి పురికొల్పింది అతడే! తమరిద్దర్నీ వదలి ఎన్నిసార్లో రాధాకృష్ణ వెళ్ళిపోయాడు. సుశీల కూడా తన మనస్సు కరిగించి ఆమె అంతట ఆమె తన ఒడిలోనికి ఏలా చేరింది! చిత్రచిత్ర విలాసాలెన్నో సుశీల తనచుట్టూ భర్త ఎదుటె సుళ్ళుచుట్టి వేస్తూంటే, ఆ భర్త ఏమీ అనకుండా, చూచీ చూడనట్లున్నప్పుడు సుశీల తన పురుషత్వానికి స్త్రీ కావడం వారి కిష్టమనుకున్నాడు బుచ్చి వెంకట్రావు. అతడింతవరకూ పరస్త్రీ సంగమ దోషానికి పాల్పడలేదు. ఈ మధ్యే ఏ దుష్టపు గడియలు ఆవేశించాయో తనకూ తన భార్యకూ మధ్య దూరాలు ఉద్భవించుకు వచ్చాయి. ఆ సమయంలోనే శ్రీ

శుకుణ్ణి కూడా మనసు మురిపించే సుశీల తన జీవితంలో ప్రవేశించింది. ఆ ప్రవేశంలో ఉన్న భావం పూర్తి కాకుండా రాధాకృష్ణ అడ్డం వచ్చేటట్లయితే వీళ్ళు తన్ను మోసం చేస్తున్నట్లే అయిందిగా! అందుకనే ఆ పిచ్చి బ్రాహ్మణుడు నరసింహమూర్తి అంత గోలపెట్టాడు.

రాధాకృష్ణ బుచ్చి వెంకట్రావుకు తెలియకుండా అతని మోము పరిశీలించి అతని హృదయంలో సుడిగాలై తిరిగే భావాలు గ్రహించాడు.

"సుశీ! మా ఇద్దరికీ ఏమైనా ఫలహారం కాఫీలు ఏర్పాటు చేయి." అని సుశీలవైపు బుచ్చి వెంకట్రావు గమనించకుండా తీక్ష్ణమైన చూపు బరపి కంటిసైగ చేసినాడు.

సుశీల బుచ్చి వెంకట్రావు దగ్గరకు వచ్చి అతని భుజం మీద చేతులువేసి "అయిదు నిముషాలలోగా దుస్తులు మార్చుకుని వస్తుంటిని. మనం ముగ్గురం చూస్తివా, చాలా మాట్లాడుకోవలసి ఉందే. కాఫ్యాదులకు ఆర్డరుదా ఇస్తున్నాను." అని గబగబ లోనికి వెళ్ళిపోయింది.

3

ఆమె లోనికి వెళ్ళిపోగానే రాధాకృష్ణ బుచ్చి వెంకట్రావు దగ్గిర కూర్చుండినాడు.

"వెంకట్రావుగారూ, మీ మోములో ప్రసరించిన ఛాయలను చూచి, మీరు నన్ను గూర్చి తప్పభిప్రాయాలు పడుతూవున్నట్లనుకుంటున్నాను."

"అవన్నీ ఇప్పుడెందుకులెండి?"

"నన్ను పూర్తిగా చెప్పుకోనివ్వండి. నాకు పూర్వ కాలపు ఛాందసపు భావాలేమీ లేవు. స్త్రీలు ఎవరిని ప్రేమించారో వారితో కులాసగా ఉండవచ్చునని నా నిశ్చయమైన అభిప్రాయం. కాని వివాహం చేసుకొన్నాక ఆ భర్తకు విడాకులు ఇచ్చి, తాను మళ్ళీ వివాహం చేసుకోవాలి. అంతే. వివాహం చేసుకొని ఆ భర్త వెనక పరపురుషునితో సాంగత్యం చేయడం నా ధర్మశాస్త్రం ప్రకారం అధర్మం. తన భర్తను తాను పురుషునిలా ప్రేమించి, స్నేహంలో ఇతర పురుషులతో అతి చనువుగా ఉండవచ్చును. అంతే! మీరు సుశీల నడవడి యొక్క గమత్తు చూచి, ఆమె మిమ్ము ప్రేమిస్తున్నదని తప్పభిప్రాయ పడుతున్నారని అనుకుంటున్నాను. నా జీవితం వదులు అయినదే! కాని అధర్మం, అసత్యం, నా బ్రతుకుకు నూరుగజాల దూరానికైనా రానివ్వను. నేను సుశీలను కనుక్కుంటాను. ఆమె మిమ్మల్ని నిజంగా ప్రేమిస్తే, వెంటనే ఆమెకు విడాకులు ఇస్తాను. నేను సుశీలను గాఢంగా ప్రేమించవచ్చును. కాని నా ప్రేమ ఆమె జీవితానికి అడ్డం రాకూడదు. ఈ విషయమే చెప్పితే మీరు నన్ను గురించి తప్పభిప్రాయాలు పడరని అనుకుంటాను. ఈ సంఘటనలు స్నేహానికి అడ్డం రాకూడదు. దొంగస్నేహం అయితేనే స్నేహంకాదు. అది శత్రుత్వానికన్న అధమాధమం!"

రాధాకృష్ణ మాటలు వింటూ వుంటే, బుచ్చి వెంకట్రావు మనస్సు క్రుంగిపోయింది. రాధాకృష్ణ మాటలలో దాపుడు లేదని మాత్రం అతనికి తట్టింది. అవును తాను సుశీలను వాంఛించినమాట నిజం. ఆమె ఉద్దేశమేదో! తాను పద్మావతిని వదలి, ఆమెకు విడాకులు ఇచ్చి సుశీలను పెళ్ళి చేసుకోవాలా?

అతనికి హృదయం ఎక్కడికో జారిపోయినట్లయినది. బుచ్చి వెంకట్రావు మాటలాడలేదు. అతడు చటుక్కున లేచి వీధిలోనికి వెళ్ళి తన కారు ఎక్కి ఇంటికి వెళ్ళిపోయినాడు. రాధాకృష్ణ ఆశ్చర్యముపొంది, కదలక అట్లానే నిలుచుండిపోయినాడు.

అతని సిగరెట్టు చేతిలో కాలుతూనే ఉంది.

ఇంతట్లో సుశీల చీరమార్చి మంచిరకం సిగరెట్టులా వచ్చింది.

"ఎంగె మన బుచ్చి వెంకట్రావు?" ఆమె మాటలు తీక్షణంగా ఉన్నాయి.

"ఇంటికి వెళ్ళిపోయినట్లున్నాడు!"

"నువ్వు పంపి వేస్తివా?"

"నేను వెళ్ళమనలేదు, వెళుతోంటే ఉండమనలేదు."

"కారణం?"

"కారణం ఏమిటి నీ మొగం! కాస్త స్పష్టంగా చెప్పాను, అతడు మారిపోయినాడు. దిగాలుపడిన హృదయంతో చక్కాబోయి ఉంటాడు."

"నీతినియమాలు చెప్పడం సాగిస్తివి కదా కాబోలు. నీ దొంగనీతి, నీ పద్ధతీ నాకుదా తెలియవా? నీ సుగుణగుణాలు మన స్నేహములో నాకుదా అర్థం కాలేదా? మన సినిమా జాతివారికి నీతినియమాలు కూడా ఉండునా ఏమి? ఒక బాలికను ఒకడు పెళ్ళిచేసుకుంటానని ఆశపెట్టి తీసుకుపూడుస్తుడు! ఆవిడ ఒక గొప్పతార! అయినా వెట్టిబాగుల్ది. ఆ పిచ్చిది వాణ్ణి నమ్మి వాడితో పెళ్ళి అవుతుందని నమ్మకంతో వాడితో కాపురం చేస్తుందే? ఎన్న! ఆమెకు గర్భం ఆవరిస్తుంది! తన అవసరం తీరగానే అతడు ఆమెను వీధిలోనికి త్రోసి తలుపు వేసుకుంటాడు. ఆడవాళ్ళు మీ కళ్ళకు పశువులు. బజారు వస్తువులు. చూడు ఈ బుచ్చి వెంకుల్ని! వీడుదా పంది. చక్కనిది, ప్రజ్ఞావంతురాలు - అలాంటి భార్యనుదా సరీగా చూడలేక తన ఇంటిలోనించి తరిమివేస్తే ఆ అమాయకురాలు ఆంధ్ర మహిళా సభలో వెళ్ళిచేరిందే! ఆనందం పడుతోంది. పాపం! ఆవిడ ఏదో బాధపడుతూ దక్షిణాది యాత్రలకు బయలుదేరిందట!"

"ఓసి ఫూల్! నేను ఎప్పుడైనా నీ విషయంలో అనౌచిత్యంగా ప్రవర్తించానా? మనం ఇద్దరం వివాహం చేసుకొనే ముందు నేను సంబంధం కల్పించుకొన్న స్త్రీలు వట్టి జారిణులు. నేనా వివాహంముందు నా చరిత్ర అంతా నీతో చెప్పినాను. పోనీ నువ్వు మాత్రం 'అనాఘ్రాత పుష్పం'లా ఉంటివి గనుకనా? కాని మన వివాహం ఐన దగ్గరనుండీ నా చరిత్రలో ఏ విధమైన దోషమైనా చూపించగలవా? ఒకటే చెపుతున్నాను. బాగా మనస్సుకు ఎక్కించుకో! నీకూ యీ బుచ్చి వెంకట్రావుకూ ఎంతవరకూ వెళ్ళిందో నాకు తెలియదు. నీకు అతనితో గాఢసంబంధం ఏర్పాటు చేసుకోవాలని ఇష్టం పుడితే నా చాటున మాత్రం ఆ విధమైన నడవడిక సుతరామూ వీలులేదు. అంతటితో నీకూ నాకూ బంద్. ఈ ఆస్తి అంతా తీసుకుని వెళ్ళిపో - నేను మళ్ళీ కొత్తగా నా జీవితం ప్రారంభించుకుంటా."

ఎప్పుడూ ఏడుపంటే ఏమిటో ఎరుగని సుశీల అక్కడ సోఫాపై కూలబడిపోయింది. వెక్కి వెక్కి ఏడుపు ఆమెను ముంచుకొచ్చింది. సోఫాలో పడిపోయి, దిండులో ముఖము దూర్చుకొని సముద్రము పోటులా రోదించింది.

నవమ గుచ్ఛము

౧

"కంచిలో నాయనాపిళ్ళై, పుదుక్కోటలో దక్షిణామూర్తిపిళ్ళై, తిరుచునాపల్లి గోవిందస్వామిపిళ్ళై, అలహనంబి, కోయంబత్తూరు తాయి, బెంగుళూరు నాగరత్నం, వీణధనం, కంచి ధనకోటి, బందరు సుసర్ల దక్షిణామూర్తిగారు వీరందరూ కొద్ది సంవత్సరాల క్రితం వరకూ సర్వదక్షిణాపథమూ రసవాహినులతో నింపిన మహాగాయకులు. ఆంధ్రలో సంగమేశ్వరుడు, వీణ రమణయ్యగారు, ఆదిభట్ల నారాయణదాసు" అని, శ్రీమతి తిరుచునాపల్లిలో విఘ్నేశ్వరుని కొండ ఎక్కుతూ పద్మావతికి చెప్పింది.

"ఓహో, ఆనాటివారి అదృష్టం అక్కా! ఈనాడు అరియకుడి, శెంబంగుడి, మధురమణి, పాపా వెంకట్రామయ్య, బాలసుబ్రహ్మణ్యం మొదలయిన వారున్నూ ఉన్నారు. ద్వారంవారు, హరినాగభూషణంగారు, పారుపల్లి రామకృష్ణయ్య జగత్పూజ్యులు."

"మనం ఎప్పుడూ ఏ విద్య విషయంలోనన్నా విద్యార్థులుగా ఉండాలి చెల్లీ! ఈ విశ్వ రహస్యము, మన నిత్య విద్యార్థిత్వంలో కొంచెం కొంచెంగా, తెరవీడుతూ దర్శనమిస్తుంది. ఆ ప్రత్యక్షమే మనకు ఆనందం సమకూరుస్తూ ఉంటుంది."

"ఆనందమేనా ఈ ప్రపంచానికి కావలసిన వస్తువు అక్కా?"

"అవును! సేవ ఇతరులకు ఆనందం సమకూర్చడానికి, జ్ఞానం ఆనందంకోసం. సర్వకృషీ ఆనందంకోసం. కళలు ఆనందంకోసం!" ,

"వైద్యమూ, వ్యవసాయమూ, చేపలు పట్టడమూ ఆనందంకోసమా ఏమిటి అక్కా"

"ఆ! ఇతరులు జబ్బుతో బాధపడుతూ ఉంటే, వైద్యం వల్ల జబ్బుకుదిర్చి ఆనందం సమకూరుస్తాముకాదా? వ్యవసాయం తిండిగింజలు వగైరాలవల్ల ఆకలి తీరితే ఆనందం. అందుకే చేపలు పట్టడమూనూ!"

ఈలా అనేక విషయాలు చర్చించుకుంటూ పద్మావతీ, శ్రీమతీ తీర్థయాత్రలు సాగిస్తున్నారు. అనేక మానవ ప్రకృతులు ఈ యాత్రలో పద్మావతికి శ్రీమతి బోధవల్లనైతేనేమి, తాను గాఢంగా పరిశీలించడంవల్లనైతేనేమి అవగతం కాసాగినవి.

మనుష్యుడు తనకు లోటైన శక్తీ, సంపదా, ఇతరులలో ఉంటే చూచి ఓర్వలేడు. ఓర్వలేనితనం జగత్సంక్షోభానికి కారణం అవుతుంది. దక్షిణాది సంగీతనిధులు కర్ణాటక బాణీని అద్భుతంగా కాపాడుకుంటూ వస్తే, నీరసులై పరిశ్రమ చేయక తపస్సు చెడగొట్టుకుని తెలుగువారు అరవడం ఎందుకు! ద్రావిడ కజగం అని బ్రాహ్మణద్వేషంతో దక్షిణాది బ్రాహ్మణేతరులు అరవదేశానికి స్వాతంత్ర్యం కావాలనడానికి కారణమూ ఈ ఓర్వలేని తనమే!

శ్రీమతి : 'కజగం' - 'సంఘం' అన్న సంస్కృత మాటకు తద్భవం. 'పేశం' - 'భాష' అన్న పదానికి తద్భవం. ఇంక మణిమేఖలై, శిలప్పాధికారం సంస్కృత సమాసాలే. వారి తొలిక్కాప్యయంలో 'కాప్యం' అన్నమాట 'కావ్యం' అన్న మాటకు తద్భవం.

పద్మావతి: మనకు ఏది మంచో, ఏది చెడ్డ ఎల్లా తెలుస్తుంది అక్కా!

శ్రీమతి : మన జీవితంలోని సామ్యశక్తే అది నిర్ణయించగలదు.

అన్ని క్షేత్రాలలోని గుళ్ళూ, గోపురాలూ చూపిస్తూ, వానిలోని శిల్ప సౌందర్యం వర్ణిస్తూ, మధుర, రామేశ్వరమూ మొదలయిన క్షేత్రయాత్రలు సంపూర్ణం కావించి, తిరువనంతపురం చేరుకున్నారు మన ఇద్దరు యాత్రికులు.

తిరువనంతపురంలో అనంత పద్మనాభుడి దర్శనం చేసుకుని కన్యాకుమారి అగ్రం చేరుకున్నారు వారు.

౨

కన్యాకుమారి అగ్రం దగ్గిర, ఎదుట ఆకాశంలోనికి పోయి పోయి విశ్వానితో లీనమైపోయిన మహాసముద్ర గంభీరభావం దర్శించి పులకించిపోయినారు మన యాత్రికులిద్దరూ!

"ఈ సముద్రము కలియు
ఏ విశ్వరూపాన!
ఈ జీవితము మెలయు
ఏ దివ్య భావాన
నిత్యయాత్రాంకిత పు
నీతమగు నాతరగ"

అంటూ తీయగా పాడుకొన్నది శ్రీమతి.

"ఈ దృశ్యానికి, ఈ పాటకూ సంబంధం ఏమిటి అక్కా!"

"ఓసి వెఱ్ఱిదానా! ఒక పవిత్రదృశ్యం సంఘాతమై ఒక మహాభావం ఉదయిస్తుంది. అది కావ్యరూపంగా వచ్చినప్పుడు ఆ దృశ్యానికీ, ఆ కావ్యానికి ప్రత్యక్ష సంబంధమేమీ కనబడదు నిజమే! కాని ప్రతి కావ్యానికి విశ్వమే హంగవుతుంది.

ఆ పాట ఎంత అర్థమైనదో, ఆ మాటలూ అంతే అర్థమయ్యాయి పద్మావతికి. అయినా పద్మావతి శ్రీమతి ఆలోచనాపథం కొంచెం కొంచెం అవగతం చేసుకొంటున్న కొలదీ ఆమెకూ ఏవేవో నూతనమైన పొలిమేరలు గోచరిస్తున్నాయి. మానవజీవిత వైచిత్రి సర్వశ్రుతియుక్తమై ఆమెకు దర్శనమిస్తున్నది. సామ్యతలు ఉండవు. ఒక్కొక్కప్పుడు తాళం తప్పుతుంది. గమకము మాయమౌతుంది.

ఈ నిత్యయాత్రలో మనుష్య డొకప్పుడు అటూ ఇటూ పడిపోతాడు. జీవితం దుర్భరమౌతుంది. కాలం అప్పుడు చౌకగా ప్రసరిస్తుంది. సంతోష సమయాలు ధృతంగా ప్రవహించిపోతాయి. అందుకనే నా పదాలలోని విరహబాధ విలంబితమౌతుంది? కవులు బాధాపూర్ణమైన క్షణాలను యుగాలుగా వర్ణిస్తారు. ఆనంద స్పందితమైన సంవత్సరాలు క్షణికాలై గడచిపోయినాయంటారు.

కాలగర్భంలోనుండి ఉద్భవించి కాలాతీతమౌతుంది. రాగం. మానవకాంక్షా రూపమైన రాగమే సంగీతంలో రాగమైనది. కాబట్టే అనంతమైన సంపూర్ణ, ఔడవ, షాడవరాగాలు

అనురాగ, కరుణ, క్రోధాది రాగాల రూపాలు కాబోలు, ఆమెకు తల తిరిగినది. ఆమెలోనుండి బరువైన నిట్టూర్పు వెలువడింది.

ఆ నిట్టూర్పు విని శ్రీమతి ఆమెవైపు తిరిగింది. "ఎందుకు తల్లీ నీకు నిట్టూర్పు?"

"ఎందుకేమిటి? ఈ సముద్రం ఎంతవరకు? ఏ తీరాలు చేరుస్తుంది! ఆ తీరాల భూమి ఎంతవరకు, ఏ సముద్రాలవరకూ! ఆ సముద్రాలు?"

"అలాగే ఆలోచనలు సముద్రంలోని కెరటాలవుతాయి... స్వప్నాలు లోతులు!"

"ఎంత లోతులు?"

"మనం మునగలేనివి!"

"అప్పుడా లోతులకు సార్థకత?"

"తెలుసుకోగలిగినవారికి!"

"ప్రతి విషయమూ సముద్రమేనా?"

"కాక!"

"ఆకాశమంత అనంతమా సముద్రము లోతు!"

"ఆ లోతూ అనంతంలోనే లీనమవుతుంది!"

"అంటే?"

"ఫసిఫిక్ మహాసముద్రం ఆరుమైళ్ళ లోతు అనుకో! అక్కడ భూమి, ఆ భూమి తవ్వుకుంటూపోతే, కొన్నివేల మైళ్ళవతల ఆవలప్రక్క సముద్రం ఆ సముద్రం పై అంచు ఆకాశంలో!"

ఇద్దరూ మౌనం వహించారు.

అలా వారు రెండురోజు లాగినారు.

మూడవదినం ఉదయం ఆ అగ్రసముద్రంలో స్నానం చేసి, కన్యాకుమారి గుడిలో పూజలుచేసి, వచ్చి భోజనానికి ఇంకా రెండు గంటలు వ్యవధి ఉండడంవల్ల సముద్రం ఒడ్డునే వచ్చి కూచున్నారు. ఇంకా యాత్రికులు స్నానాలు చేస్తూనే వున్నారు. కుడివేపుగా సూర్యుడు ఆకాశంలోనికి చొచ్చుకుపైకి సాగిపోతున్నాడు. చల్లని గాలి వీస్తూంది. ఆకాశంలో మేఘాలులేవు. సముద్రం కెరటాలు ఎక్కడ ఉద్భవించాయో, వస్తూ ఒడ్డున విరుగబోయే రేకలు తాల్చి వయ్యారంగా తలలు వంచి నురుగులతో, బుడగలతో విరుగుతున్నాయి. ఆ విరుగుడులోనుంచి చిన్న తరంగాలు ఉద్భవించి ఒడ్డుకు గుసగుసలతో నివేదిస్తున్నవి.

3

అప్పుడు పద్మావతి సముద్రం హోరుకు తన కంఠం శ్రుతి కలిపి, తోడిరాగంలో,

ఆదితాళంలో -

"కోటి నదులు ధనుష్కోటిలో నుండగ
ఏటికి తిరిగెదవే? ఓ మనసా ||కోటి||
సూటిగ శ్యామసుందరమూర్తిని
మాటిమాటికి జూచు మహారాజులకు ||కోటి||
గంగ నూపురంబునను జనియించెను
రంగని గని కావేరి రాజిల్లెను.
పొంగుచు శ్రీరఘునాథుని, ప్రేమతో
బొగడు త్యాగరాజు మనవి వినవే ||కోటి||

అన్న త్యాగరాజు కీర్తన పాడింది.

"కోటి నదులు అనగానే గంగా, యమునా, గోదావరీ, కృష్ణా, మహానది, సింధు, నర్మదా, తపతీ, కావేరీ మొదలయిన భారతీయ నదీ నదాలు వివిధ దేశాలలో మస్సోరీ, అమెజాన్, నీలవోల్గా, ఒరోనికో, జాంబేసీ వోల్గాది నదులు అన్నీ వివిధ రాగాలు పాడుకుంటూ శ్రీరామచంద్రుని పాదాలకడకు ప్రవహించి వస్తున్నట్లు ప్రత్యక్షమైనది శ్రీమతికి. శ్రీమతి తన్మయురాలైనది.

తాము దర్శించిన ధనుష్కోటేనా రామాయణకాలపు ధనుష్కోటి! అక్కడనుండేనా శ్రీరామప్రభువు లంకకు వారధి నిర్మించినది? ఈనాటి సింహళమేనా ఆనాటి లంక?

"ఈ కన్యాకుమారీ అగ్రమూ ఈ సముద్రమూ చూచేనా ఆ కీర్తన జ్ఞాపకం వచ్చింది నీకు గీతాదేవి?"

"అదేమిటక్కా నన్ను అలా పిలుస్తున్నావు?"

"నిజంగా నువ్వు గీతాదేవివే! ఈ పాట నా చిన్ననాడు నాయనా పిళ్ళే పరమ గాంధర్వ స్వరూపంగా పాడినాడు."

"నాయనా పిళ్ళే అనే పేరేమిటి?"

"అసలు పేరు సుబ్రహ్మణ్య పిళ్ళై. నలుగురు అక్క చెల్లెళ్ళు ధనకోటి సోదరీమణులు. ధనకోటి, కామక్షమ్మ అమ్మా పొన్నమ్మ, చినకుట్టెమ్మ. కామాక్షమ్మ కుమారుడు నాయనా పిళ్ళై. పేరు సుబ్రహ్మణ్యం అయినా తల్లులు నలుగురూ 'నాయనా' అని పిలవడంచేత 'నాయనాపిళ్ళై' అయినాడు!"

"పిళ్ళైలు గొల్లవారా?"

"ఈ పిళ్ళైలు భోగంవారు. అందులో వీరు తెలుగు భోగంవారు. ధనకోటి మహోన్నత సంగీత విద్వాంసురాలు. ఆ కుటుంబంలో ఈయన పుట్టాడు."

"చిన్నతనాన్నుంచి సంగీతంలో లయమైపోయి ఉంటారు." "ప్చ్! వట్టిమాట ముప్పై ఏళ్ళవరకు రౌడీ! అల్లారుముద్దుగా పెరిగిన బాలుడు! ఇంకేమి, ఏ కృషీ పట్టుబడలేదు. రౌడీల సావాసం, సామూ, కసరత్తూ, ఓ జట్కాబండి ఉండేది. ఆయనకు ముప్పై ఏళ్ళు వచ్చినప్పుడు, కంచికి ఒక మహాయోగి విచ్చేసినాడు. ఆయన 'కైలాసనాథాలయం'లో విడిది

చేశారు. ఆయన తేజస్సు చూచి నగరమంతా ఆయన్ను దర్శించి పునీతులయ్యారు. ధనకోటి చెల్లెళ్ళతో ఆయన దర్శనం చేసింది. తన చెల్లెలి కుమారుని సంగతి చెప్పుకొన్నది. "రేపు ఉదయం నేను రమ్మన్నానని చెప్పి ఆ యువకుని తీసుకొనిరండి." అని స్వామీజీ ఆదేశించారు.

ధనకోటి: వాడు ఎంత బ్రతిమాలినా రాడండీ!

స్వామి: నేను రమ్మన్నాను అంటే వెంటనే వస్తాడు.

ఀ

నిజంగా స్వామీజీ చెప్పినట్లే అన్నీ జరిగినవి. నాయనా పిళ్ళే స్వామీజీ పాదాలకడ వాలినాడు.

స్వామివారు ఏదో మంత్రముపదేశించి తామే స్వయంగా ఆ యువకునకు సంగీతం చెప్పినారు. ఎవరీ స్వామి? నారదుని అవతారమా అని ధనకోటీ వారూ అనుకున్నారు.

ఒకరోజున ఆ స్వామి మాయమైపోయినాడు. నాయనా పిళ్ళే దుఃఖం ఏడు సముద్రాలైనది. గురువుగారిని స్మరిస్తూ ఆ త్యాగరాజు అపరావతారం. ఆనాడు భారతీయ గాయకులలో నాయకమణి అయినారు. మహాభక్తుడు ధనానికి ఆశించలేదు. నిత్య నాదబిందు కళారాధనమే!

"ఆయన తమ నలభైరెండవ ఏట గాన తేజస్సులో లీనమైపోయినారు. చెల్లీ! ఆయన శిష్యుడే చిదంబరపిళ్ళేగారు. నా చిన్నతనంలో కాకినాడ గానసభలో ఆయన కచ్చేరి విన్నప్పుడు నా ఆత్మ నన్ను వీడి ఆయన పాదాలకడ వాలింది."

"అక్కా ఆయన రికార్డులు ఏమీ కనబడవే?"

"ఆయన రికార్డులే ఇవ్వలేదు. లక్షలు ఇస్తామన్నారు ఒప్పుకోలేదు. ఇంతకన్న ఛాందసుడు తుమురాడ సంగమేశ్వరశాస్త్రిగారు. ఈ యుగంలో వీణా పరమేశ్వరుడు, ధనాన్ని దోసి, తన జీవితం నాదబిందు కళారాధనకు అర్పించినాడు. ఇద్దరూ బీదవారుగానే పోయినారు."

"ఎంత చక్కని కథ చెప్పావు అక్కా?"

"ఇది కథకాదు చెల్లీ, చరిత్ర!"

"ఆ చరిత్రలో నువ్వూ భాగస్వామివే. ఎంత అదృష్టవంతురాలవు!"

"తల్లీ! నీ జీవితం సంగీతాంకితం చేయి. సుబ్బలక్ష్మి పట్టమ్మాళులను మరపింపచేయి. ఇదీ నీ తపస్సు. నీ భర్త ఉత్తముడు. అతని హృదయం నలిపివేయకు, భగవంతుని పూజా పుష్పంలా చూచుకో!"

ఈ మాటలు అంటూ ఉంటే అక్కడకు నరసింహమూర్తి మేష్టారు నడిచి చక్కా వచ్చారు.

దశమ గుచ్ఛము

౧

నరసింహమూర్తి మేష్టారును చూడటంతోటే పద్మావతి తెల్లబోయింది. అపరిమితాశ్చర్యంతో నిశ్చేష్ట అయింది! "మేష్టారూ!" అంటూ గబగబా ఆయన దగ్గిరకు పరుగెత్తి పోయి పాదాలకు నమస్కరించింది. "ఎల్లా వచ్చారు? మేము ఇక్కడ ఉన్నామని తెలిసిందా? ఇన్నాళ్ళూ ఎక్కడ ఉన్నారు? మీరు లేకపోవడం నాకు మతిపోయినట్లే అయింది". ఇలా ఏవేవో మాటలు అంటూ మోము ప్రఫుల్లమైపోగా, బొమ్మలా నిలుచుండిపోయింది.

ఇది అంతా శ్రీమతి కరుణామయీదేవి చిరునవ్వుతో గమనిస్తూ అలా నిలుచుండినది.

నరసింహమూర్తి మేష్టారు ఆశ్చర్యంతో పద్మావతిని చూస్తూ ప్రాన్పడి అలాగే నిలుచుండిపోయినాడు. ఈమె పద్మావతేనా? అవును. అదిగో ఆమె వసతి గృహాధికారిణి శ్రీమతి కరుణామయి. పద్మావతి! పద్మావతే! అవును ఎలా వచ్చింది! "మీరు - మీరు - మీరిద్దరూ ఇక్కడకు ఎలా వచ్చారు?"

శ్రీమతి: అమ్మాయికి దక్షిణాదిలోని దివ్య శిల్ప క్షేత్రాలన్నీ చూడాలని బుద్ధి పుట్టింది. మేము ఇద్దరం కలిసి వచ్చాము. మీరు మమ్మల్ని ఇక్కడ కలుసుకోడం ఆశ్చర్యమే!

నర: నేనూ దక్షిణాదియాత్ర చేస్తూ, అయిదారు రోజులు తిరువాంకూరులో ఉండి, కన్యాకుమారిదేవిని అర్చించడానికి వచ్చాను.

వారందరూ కలిసి బసకు వెళ్ళారు. పద్మావతికి ఒకవైపు ఆనందమూ, ఇంకొకవైపు ఏదో ఆవేదనా? ఆమె ఏమీ మాట్లాడలేకపోయింది. ఆ రాత్రి చీకట్లో ఆమె నిద్రరాక పక్కపై కదలకుండా పడుకుని ఉన్నప్పుడు చటుక్కున ఓ ప్రబంధ కావ్యంలోని కథలా తన కథ ప్రత్యక్షమై జరిగిపోసాగింది.

తాను తప్పుచేసిందా? తనకు భర్త అంటే ప్రేమే లేదా? తన సంగీతం ఏమయింది? ఎందుకు తనకీ చదువు! ఈ శ్రీమతిగారూ, నరసింహమూర్తి మేష్టారూ ఎవరు? ప్రపంచంలో తనకింక పని ఏమి ఉంది?

ఉన్నట్టుండి ఆమె కన్నీరులో కరిగిపోయి, నరసింహమూర్తి మేష్టారు పాదాలకడ వాలిపోయి, ఆయన పాదాలమీద మోముంచి వెక్కి వెక్కి రోదించినది. నరసింహమూర్తి మేష్టారూ కూలబడి కూలబడి, పట్టలేని దుఃఖంలో మునిగి భుజాలు ఎగిరిపోతూ ఉండగా గొల్లుమని ఏడ్చినారు.

శ్రీమతి కిది ఏమీ అర్థంకాలేదు.

"ఏమిటండీ ఇది? మీ కిద్దరికి మతిపోయిందా? లెండి" అని అంటూ వారిద్దరినీ ఆమె కేకలు వేసింది.

నరసింహమూర్తి మేష్టారు త్వరగా సంబాళించుకొని, తాను లేచి పద్మావతిని లేవదీసి, తన హృదయానికి అదుముకొన్నాడు.

“తల్లీ నువ్వే నాకు కన్నకూతురువు. బిడ్డలులేని లోపం నీ భర్త సహచర్యం నీ సహచర్యంవల్లా తీర్చుకొంటున్నాను. ఏదో మన దురదృష్టవశాత్తూ ఈనాటికి ఏవేవో సంఘటనలు వచ్చాయి” అని అతడు శ్రీమతివైపు చూచి, “అమ్మా పదండి!” అన్నాడు.

వారందరూ నెమ్మదిగా నడకసాగించారు.

శ్రీమతి “ఏమిటండీ నరసింహమూర్తి మేష్టారు, ఈ కన్యాకుమారి అగ్రాన్ని గూర్చిన విశేషాలు?” అని ప్రశ్నించింది. ఆమె తమలోని ఈ ఆవేదన ఉపశమనం అయ్యేందుకు ఈలా ఏదేని విషయాన్ని గూర్చి సంభాషణ ప్రారంభించిందని పద్మావతీ, నరసింహమూర్తి మేష్టారూ గ్రహించారు. పద్మావతి త్వరగా ఉపశమనం పొందలేకపోవచ్చును. తన విధి శ్రీమతిగారిని మద్దతుచేయటమే కదా! అమ్మాయి దుఃఖంచూచి, తానూ కరగిపోయాడు. కాని తాను ఈ లోక సంబంధం మానుకుని, భగవచ్చరణారవిందాలలో మనస్సు లగ్నం చేసుకోడమే తనకు విధి అనుకున్నాడు.

“శ్రీమతిగారూ! ఈ అగ్రం ఏవేవో విచిత్రభావాలను ఉద్భవింపచేస్తోన్నదండీ. ఇది భారతదేశానికి దక్షిణపు కొన. రవివర్మగారు ఈ అగ్రాన్నే - నిలుచున్న ఒక దివ్య మాత పాదాలుగా చిత్రించారు. సముద్ర హృదయాంతర దివ్యభావ మహోతరంగాలలో స్పందనమయ్యే భారతవీణ శ్రుతితీగ మీటి కనబడింది నాకీ అగ్రం. కన్యాకుమారీ భావం సంపూర్ణంగా అర్థం కాలేకపోయినా, అనన్య పరమభావాలేవో నన్ను కదిపివేస్తున్నవి. విరిగిపోయిన శాంతి తిరిగి హృదయంలో చేరుకుంటున్నది.”

"నరసింహమూర్తి మేష్టారూ! పద్మావతికి పరీక్షలు దగ్గరకు వచ్చినాయి. ఇంతవరకూ బాగానే చదివింది కాని, ఇకముందు ఏమి చేస్తుందో అని కొంచెం భయంగానే ఉంది నాకు. అసలు పద్మావతికి పరీక్షలో విజయం పొందవలసిన అవసరం ఉందని కాదు. ఆమెకు పరీక్షలో నెగ్గడం గౌరవ సంబంధం మాత్రమే అని నాకు తెలుసు. అయినా చిహ్నమాత్రమైన పరీక్ష నెగ్గడం నెగ్గకపోవడాలలో, ఈ రోజులలో మానవ మానసిక ప్రవృత్తి సంపూర్ణ బాంధవ్యం సంపాదించుకుంది. పరీక్షలు నెగ్గి పైకి వెళ్ళడం అనే ప్రయత్నంలో, మానవునకు జ్ఞానం పాలసముద్రంలా వెల్లివిరుస్తుంది.”

"పద్మావతి నాలుగు కచ్చేరీలు చేసుకుంటే పదివేలు సంపాదించుకుంటుంది. అయినా మీరన్నట్లు ఈనాడు ఈ పరీక్షలకు, మానవజీవితానికి ముఖ్యమైన సంబంధం ఉంది సుమండీ!”

“బాలసుబ్రహ్మణ్యంగారు ఎం.ఎ. ఆయన మొదటి శ్రేణి గాయకోత్తముడు. ఆ ఎం.ఎ. డిగ్రీ ఆయనకు ఇంకో లక్షగౌరవం తెచ్చి పెడుతూ ఉందికదా!”

“అందుకనే కాదండీ కవిత్వంవల్ల ప్రసిద్ధనామం సంపాదించుకున్న వారికి డిగ్రీ ఉంటే, లేనివారికన్న ఎక్కువ గౌరవం చేస్తాము. అలాగే సినిమా తారల విషయంలోనూ!”

“అయితే మీ ఉద్దేశం పద్మావతి పరీక్షలో కృతార్థతను పొందడమే మంచిదని.”

“కాదండీ మరి!”

“అయితే ఫిబ్రవరి వచ్చింది. ఈ నెల అంతా గట్టిగా చదివితే చాలు. మార్చి రెండవవారంలో కాశీ వెడతాను. అప్పటికి అమ్మాయి .ఫస్టుగా ప్యాసవడానికి సరియైన స్థితికి వస్తుంది.”

"మీరిద్దరూ అన్ని క్షేత్రాలూ చూచారుగా"

"ఓ! ఇంక ఇంటికి మళ్ళడమే!"

అప్పటికి పద్మావతి హృదయం ఊరట చెందింది వినీ వినబడని కంఠంతో.

"నరసింహమూర్తి మేష్టారూ! మీరు కూడా మీ యాత్రలు ఇంతటితో మానివేసి మదరాసు రావాలి. మీరు రాకపోతే నేను మదరాసు వెళ్ళగానే ఎవరికీ కనబడకుండా ఎక్కడికైనా వెళ్ళిపోతాను. ఆ పాప పుణ్యాలు మీవే!" అన్నది.

నరసింహమూర్తి మేష్టారు పద్మావతిని తన పక్కకు నొక్కుకుని "తల్లీ! నీ కోర్కె నాకు రామాజ్ఞ. పద అందరం కలిసే మదరాసు పోదాం" అన్నాడు.

౨

రాధాకృష్ణ తనతో ఏమి మాట్లాడాడు? అతడు తన ఉద్దేశం గ్రహించాడు. అతని మాటల్లో మరేమీ ఘాటు లేకపోయినా, భావం ఘాటుగానే ఉంది. వెంకట్రావుకు ఆ మాటలతో నాలుగు రోజులు తిన్నగా తిండి సహించలేదు. నరసింహమూర్తి మేష్టారు వెళ్ళిపోగానే సుశీల వెంకట్రావుకు ఒక నాయరు వంటమనిషిని ఏర్పాటు చేసింది. అతని వంట కొన్నాళ్ళవరకూ వెంకట్రావుకు రుచించలేదు. తర్వాత అదే అలవాటయింది.

"వెంకట్రావుగారూ మనది 'ఫ్రీ లవ్' సంఘంకాదు! కాని అలాని ముసలమ్మ ఛాందసాలు కలవాణ్ణి కాదు. వివాహం చేసుకున్న స్త్రీ భర్త విషయంలో సత్యమైన నడవడి చూపించాలి. అంతకన్నా దిట్టంగా భర్త వర్తించాలి. ఇష్టం లేదూ, భార్యాభర్తల తనం రద్దు చేసుకోవాలి! ఏమంటారు! వెనక ఒకటీ, ముందు వేరొకటీ ఉంటే న్యాయమా చెప్పండి!" అని రాధాకృష్ణ అన్నాడానాడు.

ఆ మాటలకు వెంకట్రావు కించపడిపోయాడు. ముచ్చెమటలు పోశాయి. ఒకనిమేషం అక్కడ ఉండలేకపోయినాడు. వెంటనే అతడు "రాధాకృష్ణగారూ! నాకు చాలా అర్జంటు పని ఉంది. నేను వెడుతున్నాను. సుశీలగారితో చెప్పండి!" అని వెళ్ళిపోయినాడు.

ఇంటికి వెళ్ళే దారిలోనే అతనికి మతిపోయింది. కన్నీరు లేని దుఃఖం అతనికి పొర్లి వచ్చింది. వక్షము వేడినిట్టూర్పుతో నిప్పురాజేయ తోలుతిత్తిలా ఎగసిపోయింది. ఇంటికి పోయి పక్కమీద వాలిపోయినాడు. ఆ పూట అతడు భోజనం చేయలేదు. నాయరు పిలిచినా వంట్లో బాగుండలేదని వంక పెట్టినాడు.

ఆ మర్నాడూ, ఆ మర్నాడూ ఆఫీసుకు వెళ్ళలేదు. తన చీకు హృదయం అందరికీ తెలిసిపోయిందని అతడు సిగ్గుపడి కృంగిపోయినాడు. చివరికి నాయరుకూ తన మొగం చూపించలేకపోయినాడు. అతని జీవితం ప్రాథమికావస్థలోనే పెరిగింది. ఈ నాటికి బహుళ భావ సంఘాతంతో క్లిష్టమైంది. పరస్త్రీ గమనం మహా దోషమనిగాని, కాదనిగాని అతనికి ఎప్పుడూ ఆలోచించవలసిన అవసరం లేకపోయింది. అలాగే పరస్త్రీ గమనం చేయాలని కాంక్షా ఉద్భవించలేదు. ఆ రకమైన రంగులు అతని జీవిత చిత్రంలో సన్నిహితం కానేలేదు. పద్మావతే అతనికి సర్వమై బ్రతుకు నిండి ఉండేది. నేడా నిండుతనం వెలికి తాల్చింది. బహుముఖమైన పూర్ణ మానవ జీవితంలోని ఘాటువాసనలూ, పులుముడు రంగులూ, రకరకాల చీకట్లూ, వెలుగులూ, చిత్రవిచిత్రాలైన జీవితాలూ, భావాలూ, రాజకీయాలు, మతాలు, ఆదర్శాలూ, కాంక్షలూ వివిధ మానవ హృదయ వికారాలూ అతని జీవితాన్ని

పొదివికొని పోయినవి.

అడవిలో పెరిగిన పక్షిలావున్న అతడు ఉద్యానవనాల్లో చేరిన మయూరంలా అయ్యాడు. ఈ ధ్వనులూ, ఈ వాసనలూ, యీ గుంపులూ వేరు. అక్కడ ప్రకృతి, ఇక్కడ మానవారణ్యము.

నాలుగవరోజున సుశీలా రాధాకృష్ణ లిద్దరూ అతని ఇంటికి వచ్చినారు. అతడు తెల్లబోయినాడు. అతనికి విపరీతమైన కోపం వచ్చింది. వారితో ఎంతకాలంవరకో అతడు మాట్లాడలేదు. పౌడరు పూసుకున్న సుశీల ముఖాన్ని ఫెళ్ళుమని చెంపపెట్టుతో వికారం చేయాలని అతని మనస్సు గాండ్రించింది. సెంట్లురాసుకుని, లాలిత్యంగా దుస్తులు వేసుకుని ఫ్రేములేని కంటి అద్దాలు ధరించిన రాధాకృష్ణుని ముక్కలుచేసి అతడెక్కి వచ్చిన కారులోనే పోలీసుస్టేషనుకు తానే ఆ కారు తీసుకువెళ్ళి అప్పగించాలన్న తీవ్రక్రోధం వెంకట్రావును ఊపివేసింది.

"వెంకట్రావుగారూ! ఏమిటీ స్థితి? క్షవరం అన్నా చేసుకోలేదు. మా రకం జీవితం మీకు అర్థంకాక కంగారు పడిపోతున్నారు" రాధాకృష్ణ అన్నాడు.

"మీకు మాకూ గాఢమయ్యే స్నేహంలో మొహమాటంలేక రాధాకృష్ణగారన్న మాటలకు మనస్సు చీకాకు పెట్టుకున్నారా? " అని సుశీల అడిగింది.

వెంకట్రావు మండిపోయాడు. మీ ఇద్దరి స్నేహం నేను కోరలేదు. మీరే నా స్నేహం చేసి నన్ను గడబిడ చేశారు. మీ ఉద్దేశాలు నాకు తెలియవు. మీ విధానాలు నాకు అర్థం కాలేదు. దగ్గిరకు వచ్చినా మీరే, అపార్థాలు చేసుకున్నా మీరే? మీకూ నాకూ స్నేహం లేకపోవడమే మంచిది" అని అతడంటూ పడకగదిలోనికి వెళ్ళి, పక్కమీద మేనువాల్చినాడు.

పది నిమిషాలయిన తర్వాత రాధాకృష్ణ ఒక్కడూ లోనికి వచ్చాడు "వెంకట్రావుగారూ! మీరు ఏది కోరితే అది చేస్తాను, సుశీలను ఇక్కడ వొదిలి పొమ్మంటే వెడతాను. కాని నన్ను గురించి తప్పభిప్రాయం పడవద్దని ప్రార్థన" అన్నాడతను.

వెంకట్రావు తెల్లబోయాడు. అతడు లేచి రాధాకృష్ణ భుజాల మీద చేయివైచి ఒక్కనిమేషం నిల్చివుండి నిట్టూర్పు విడిచి, మళ్ళీ వెళ్ళి మంచంమీద వాలినాడు. రాధాకృష్ణ మోము ప్రఫుల్లంకాగా, మంచం దగ్గిరకు వచ్చి "నేను రేపు వచ్చి కనబడతాను!" అని ఆవలకు వెళ్ళిపోయినాడు.

సుశీల లోనికి వచ్చినది ఆమె తలవాల్చుకుని గుమ్మం దగ్గర నిలుచున్నది. వెంకట్రావు గుండె గబగబ కొట్టుకుంది. ఆమె రావడమే? అతడు రివ్వున లేచి నిలుచున్నాడు. అతని గుండె రెండు క్షణికాల కాలం ఆగిపోయింది. కళ్ళు మైకం కమ్మినాయి. తల వాల్చుకున్నాడు.

"సుశీ! నువ్వు నాకు చెల్లెలవు. నువ్వు ఇంటికి వెళ్ళు! ఒకరి కొకరం మనం పూర్తిగా అర్థంకాక ఈలా అయింది. ఇద్దరూ ఎల్లుండి రండి" అన్నాడు. సుశీల నెమ్మదిగా . వెళ్ళిపోయింది.

ఇదివరకే తన భార్య ఏ యాత్రకైనా వెళ్ళవచ్చునని బుచ్చి వెంకట్రావు అనుమతి పత్రం వ్రాసి విద్యాలయాధికారిణికి ఇచ్చి ఉన్నాడు. ఆ విషయం తాను బయలుదేర బోయేముందు, పద్మావతి భర్తకు కవరు వ్రాసి పోస్టులో వేయించింది. ఆ ఉత్తరం అతడు రెండురోజులు చూడకుండ అలాగే ఉంచాడు. తర్వాత చూచుకొని ఆశ్చర్యం పొందినాడు.

ఈ యాత్ర ఎందుకు వెళ్ళినట్లు?

తాను యాత్రలకూ ప్రయాణాలకూ వెళ్ళకుండానే ఎక్కడకు చేరుకున్నట్లు?

తనకూ! ఏమి కావాలి?

అనేకులు ధనం సంపాదించుకొనడమే ఆశయంగా పెట్టుకుని, కుమిలి కూలిలి. దొర్లి దొరి, ఆ ధనం సంపాదించుకుంటారు. అలా వారి జన్మంతా ఆ భయంకరయోగంతో నిండిపోతుంది. కాని తనబోటి వాళ్ళకు వ్యక్తంగాని ఏవో కాంక్షలూ, ఆశయాలూ నిండిపోతాయి. వాని స్వరూప జ్ఞానం లేక తాము ఆవేదనలో క్రుంగిపోవడం రోజూ జరిగే నిత్య నాటకం. -

తనకు సుశీల కావాలా? ఆమే తనకు దక్కితే తనకు ఏదో ఆనందం కలుగుతుందా? అంతకన్న అందమైన మలయాళభామినులు ధనం చూపిస్తే తనతో వచ్చి ఉండగలరే! మలయాళీ లేమిటి? ఏ దేశస్థులైనాసరే ధనానికి వచ్చేవారు, అప్సరసలవంటివారు మదరాసులో ఉన్నారు.

"బ్రాతెలు” శాసనం అమలులో ఉన్నా అమలులో లేనట్లే! ఎంతమంది రహస్యంగా ఈ వృత్తి సాగించడం లేదు, అయినా అతి పురుషవాంఛ జీవితానికి ముఖ్యంకాదే! అలాంటి ఆలోచనలే కలుగలేదే! ఈ సుశీల ఏదో అతి విచిత్రమైన బాలిక. ఆమెలో ఏదో అద్భుతమైన ఆకర్షణ ఉంది.

బహుముఖ్యమైన కారణాలవల్ల స్త్రీ పురుషులలో ఆకర్షణ ఉద్భవిస్తుంది. రూప సౌందర్యమూ, అవయవ సౌష్ఠవమా, ఆకారపుతీరూ, కంఠమాధుర్యము, గుణగణాదులు, చేష్టలు ఇంకా ఎన్నో కారణాలుండవచ్చును. సుశీల తనలో పశుత్వభావాలకు దోహదమిచ్చింది.

ఆలోచనలు సముద్రతరంగాలై, పోటు పాటులై ముంచెత్తుకు వచ్చాయి బుచ్చి వెంకట్రావుకు.

తాను సినీమా కంపెనీ పెడుతున్నట్లు పద్మకు తెలియదు. ఆ పెట్టబోయే కంపెనీతో చక్కని చిత్రం తీయాలి. అందులో పద్మ భాగం పుచ్చుకోవాలనికదా తనకోర్కె! కాని సినిమా కంపెనీని స్థాపించి పూనుకోడం ప్రత్యేకం సుశీలకోసం. సుశీల తనకు ఇంకా దగ్గిరగా వస్తుంది. సుశీల కథానాయకురాలు కావాలి. కాని తన భార్య కంఠం ఆ కథలో భాగం కావాలి.

బుచ్చి వెంకట్రావు అనేక సినిమా కంపెనీలు పరిశీలించి చూచాడు. అనేక సినిమా సంస్థలు కుక్కగొడుగుల్లా ఉద్భవించి మరునాడు మాయమైపోతున్నాయి. కొన్ని ఏదో రకంగా తంటాలు పడుతున్నాయి. కొన్ని చచ్చి చెడి చేయంగల విన్నపాలై ఒక బొమ్మ తీసి మాయమైపోతున్నాయి. ఆ బొమ్మ లాభం తెస్తే డిస్ట్రిబ్యూటరు గుంజుకుంటాడు.

విజయవంతమైన చిత్రం కాకపోయినా, ఆ చిత్రంవల్లనే డబ్బుగుంజుకోగలడు డిస్ట్రిబ్యూటరు.

ఒక కంపెనీ పెట్టి చిత్రం తీయడం ప్రారంభిస్తే ఎంత మహోత్సవంలా అయిపోతుందో! వేలకొలది జనులు చిత్రం నిర్మించడానికి కావాలి. అందరూ నిర్మాతకు దాసానుదాసులవుతారు; కారులు, రిహార్సల్సు, తారలు రావడం, పోవడం, చిత్రంలో

ఒక్కొక్కసంఘటన తీయడం! దానికై సెట్టింగులు, ఆ వెనుక దర్శకుడూ, ఛాయాగ్రాహకుడూ, శబ్దగ్రాహకుడూ కార్యక్రమానికి ఉపక్రమించడం. అంతకుముందు నగలు, నాణ్యాలు, దుస్తులు, సేకరించి సిద్ధం అవడం, స్త్రీ పురుష తారలకు వేషాలు వేయడం, సెట్టింగులలో దీపాలు అమరించడం, ఆ దీపాలతో పగటిలా చేయడం, ఆర్పేస్తూ ఉండడము! ఒక్కొక్క సెట్టుకు సంబంధించిన రంగాలన్నీ తీయడం! ఎంత గడబిడ! ఈ గడబిడకంతకూ అతడు తాను నాయకుడు. అందరూ అతని చుట్టూ మూగాలి అతన్ని కొలవాలి. పొగడాలి. గౌరవించాలి. అతడు సంపూర్ణాధికారి.

ఇదీ బుచ్చి వెంకట్రావు హృదయాంతరాన ఉదయించిన గాఢమైన కాంక్ష.

పద్మావతి యాత్రకు వెళ్ళిన అయిదవరోజున సుశీల, రాధాకృష్ణలు ఇద్దరూ బుచ్చి వెంకట్రావు దగ్గిరకు వచ్చారు. రాధాకృష్ణ తానే తన కారును నడుపుకొంటూ వచ్చాడు.

"రండి. దయచేయండీ!" అంటూ వచ్చి వెంకట్రావు వారిని లోని హాలులోనికి తీసుకొనిపోయినాడు.

రాధాకృష్ణ: వెంకట్రావుగారూ, త్యాగరాజ నగరంలో మొదటిరకం మేడ ఒకటి కుదిర్చాను. శుభముహూర్తం చూచి మనం పని ప్రారంభించడమే!

వెంకట్రావు: ఫష్టు! శుభముహూర్తం చూడండి!

రాధాకృష్ణ: మీ దగ్గర ఇప్పుడు ఎంతడబ్బు సిద్ధంగా ఉంది చెప్పండి?

వెంకట్రావు: ఇరవై అయిదు వేలున్నాయండి.

రాధాకృష్ణ తెల్లబోయినాడు. "ఇరవై అయిదు వేలతో మనం ఏం చేయగలం బుచ్చి వెంకట్రావుగారూ? పని ప్రారంభించిన పది రోజులకుకూడ సరిపోదే!" అని అతడు కాలుస్తున్న సిగరెట్టు సగంపైగా ఉండనగానే బూడిదరాల్చు గిన్నెలో పారవేసినాడు. "ఒక లక్షైనా పెట్టుబడితో ప్రారంభిస్తారనుకున్నాను!" అని అతడు కుర్చీలో కూలబడ్డాడు.

"నా దగ్గిర లక్ష ఎక్కడున్నాయి రాధాకృష్ణగారూ! నా వ్యాపారానికి అవసరమైన సొమ్ము అరవైవేలు. ఆ సొమ్ము మారుతూ వుంటుంది. ఏర్పరచుకొన్న జీతమూ, నావంతు లాభమూ, ఖర్చులుపోను మిగిలింది ఇరవై అయిదువేలున్నాయి. అది పెట్టి మాత్రమే సినిమా ప్రారంభించగలను. మీరు ఇతర భాగస్వాములను తీసుకువస్తామన్నారు కదా?" అని వెంకట్రావు రాధాకృష్ణను పృచ్ఛచేసినాడు.

సుశీల నెమ్మదిగా వారిరువుర దగ్గిరకు వచ్చింది. ఇంతవరకూ ఆమె ఇటూ అటూ పచారుచేస్తున్నది. "నా పేర వేసిన ఆరువేలూ వేసి నేనూ భాగస్వామిని నవుతాను. రాధాకృష్ణగారి దగ్గిర అయిదువేలున్నాయి. అంతవరకూ ఆయన వేస్తాడు. నా జీతమూ రాధాకృష్ణగారి జీతమూ నిర్ణయించి అది కూడా కంపెనీ వాటాలు చేయవచ్చును." అని ఆమె గోడకు కట్టిన ఒక నవీన చిత్రం చూస్తూ నిలబడింది.

"మీ ఇద్దరిడబ్బూ వేయడం అన్యాయం. అదీకాక మీకు ఈయబోయే జీతాలు కూడా వాటాగా చూసుకోడం మరీ అన్యాయం. నా తంటాలు నేను పడతాను. ముహూర్తం పెట్టించండి. మనం ఏర్పాటు చేసుకొన్న మేడలో పని ప్రారంభిద్దాము." అంటూ వెంకట్రావు లేచి "రండి, ఆ మేడ చూచి వద్దాము." అని పూర్తిచేశాడు.

సినీమా కంపెనీ ప్రారంభమైంది. ప్రారంభోత్సవానికి మూడువేలయింది. తారలకూ, తారకులకూ ప్రారంభ రుసుములు ఎనిమిది వేలయ్యాయి. స్టూడియోకు అడ్వాన్సు అయిదువేలిచ్చారు. రాధాకృష్ణ దర్శకుడు. తెలుగు చిత్రాలకు ఎవరు దర్శకులు కాలేరుగనుకా. చిత్రంకూడా గీయలేని ఒక చిత్రకారుడు, కళాదర్శకుడు. సంగీత దర్శకుడు రాధాకృష్ణే!

పెళ్ళుమని ప్రారంభమైంది బుచ్చి వెంకట్రావు "నవీన చిత్రా ఫిలిమ్సు" కంపెనీవారి 'దేవాలయం' అనే చిత్రం. 'మందాకిని' స్టూడియోలో తీయడం ఏర్పాటయింది. మొదటి రోజు షూటింగు ఒక మంత్రిగారు 'మీట' నొక్కి ప్రారంభిస్తారుట.

కథకు పేరు పెట్టారు. కథ ఏమిటో ఎవరికీ తెలియదు. ముందర రాధాకృష్ణ పాటల వరసలు నిశ్చయం చేశాడు. మూడు డాన్సులన్నా ఉండాలన్నాడు రాధాకృష్ణ!

“కాదయ్యా! మొన్న లక్షలు ఆంధ్రదేశంలో గణించిన 'కొట్లడా' అనే అరవచిత్రంలో ఎనిమిది డాన్సులు, పదహారు పాటలు ఉన్నాయి. మన చిత్రంలో ఆఖరికి ఆరు డాన్సులు, పధ్నాలుగు పాటలన్నా ఉండకపోతే ఎట్టాగూ?” అని అసిస్టెంటు డైరెక్టరు రామచంద్ర అన్నాడు.

“కథ రాయడం ఎవరు? వాటికి మాటలూ పాటలూ రాయడం ఎవరు?” అని బుచ్చి వెంకట్రావు అడిగినాడు.

"కథ నేనే ఇంగ్లీషులో రాస్తాను. డైలాగ్సుకూడా నేనే ఇంగ్లీషులో రాసిపారేస్తాను. అవి తెలుగులోకి మార్చడమేగా? కొస్త కథలు దిట్టంగా రాస్తున్నాడు మా మేనల్లుడొకడు. ఈ మధ్య ప్రతి పేపరులోనూ వాడి కథే! వాడు రాసిన 'గజ్జెల చప్పుడు', 'మ్యావు మ్యావు', 'పైటకొంగు', 'కుచ్చెళ్ళు!, 'రాత్రివేళ!' అనే కథలు మా రంజుగా ఉన్నాయి. వాడే నా డైలాగ్సు తెలుగులో పెడతాడు.” అని రాధాకృష్ణ అన్నాడు.

“కథలో మూడు ప్రేమ దృశ్యాలు, రెండు ఆకాశంలో ఎగరటాలు, అయిదన్నా కత్తియుద్ధాలు, రెండు గుఱ్ఱంస్వారులు, నాలుగు విరహతాపాలు ఉండాలి. లేకపోతే రక్తికట్టదు." అని రామచంద్ర అన్నాడు.

“ఒక రాజభవనం, మూడు పల్లెటూళ్ళు. రెండు అడవులు. రెండు పడవసీనులు, నాలుగు పల్లెటూరి ఇళ్ళు” ఉండితీరాలని కళాదర్శకుడన్నాడు.

ఏకాదశ గుచ్ఛము

౧

ప్రత్యూష శీతల మధుర పవన బాలికలులా పద్మావతీ, శ్రీమతి కరుణామయియీ ఎగ్మూరు స్టేషనులో దిగినారు. వారితో నరసింహమూర్తీ దిగినాడు. అందరూ టాక్సీమీద ఆంధ్రమహిళా సభా కేంద్రానికి వచ్చారు. పద్మా, శ్రీమతులక్కడ దిగిపోయినారు. నరసింహమూర్తి మేష్టారు మైలాపురంలో ఒక హోటలులో దిగినారు.

ఆ సాయంకాలం పద్మావతి భర్త సినిమా కంపెనీ పెట్టిన విషయం, ఆ ప్రారంభ మహోత్సవం అన్ని పత్రికలలో చదువుకొన్నది, ఇంక ఆ ఊళ్ళో నిలవలేక, ఆ రాత్రి విద్యాలయ ప్రధానాచారిణిగారితో సమాలోచించినది. ఇంక వారం దినాలకు బాలికలను తీసుకొని శ్రీమతిగారు కాశీ వెడతారు. అంతవరకు తాను మదరాసులో ఉండడం భావ్యం కాదనీ ఆ మరునాడే నరసింహమూర్తి మేష్టారుని తీసుకొని తాను కాశీ వెళ్ళిపోతానని మనవి చేసుకున్నది. ప్రిన్సిపాల్‌గారు అందుకు ఒప్పుకొన్నది.

ఆ మరునాడుదయం గ్రాండ్ ట్రంక్ ఎక్స్‌ప్రెస్ బండిలో రెండవ తరగతిలో పద్మ, తన్ను తండ్రికన్న యెక్కువగా సంరక్షించే నరసింహమూర్తి మేష్టారితో బయలుదేరింది.

భర్తంటే ఎందుకో తనకీ భయం? తనకు తన భర్తపై ప్రేమ నశించిపోయిందా?

స్టేషనులో జాజిమల్లి మొగ్గలదండలూ చేరులూ అమ్మకానికి వచ్చాయి. ఆ బాలిక మతిపోయినట్లు అమ్మకానికి వచ్చిన జాజిమల్లె పూలన్నీ కొన్నది. తానున్న ఆడవాళ్ళ సెకండుక్లాసు కంపార్టుమెంటంతా ఘుమఘుమలాడిపోయింది. ఏనాటినుండో తన జీవితంలోనికి ప్రసరించి వచ్చి చేరిన ఆలోచనలు, కళలు, ఆశలు, ఆశయాలు, సంతోషాలు దుఃఖాలు ఒక్కసారిగా ఆ మధురసుగంధాలతో కలిసి పైకి పొంగివచ్చాయి. తన బావ తనకు అవతారపురుషుడుకాదూ! తన బావ తనకు వీరాధివీరుడు కాదూ! తన చిన్నతనంలో తన బావకోసం తిండీ నిద్రా మాని ఎదురు చూడలేదూ! తన బావకు వేరు వేరు సంబంధాలు వస్తే, అంత చిన్నతనంలో, తనకు బాలికల బ్రతుకులో వున్న గుబాళింపులు అర్థంకాని రోజుల్లోనే ఎంత బాధపడిపోయింది! తన బుచ్చి వెంకులు బావ, తన సముద్ర దేవుడు. తన జాజిమల్లెల పొదరింటికాడు, తన పూర్ణిమల చంద్రుడు తనకు దూరం అయిపోతే తాను బ్రతికి లాభం ఏమిటి?

ఈ రైలు ఎక్కేసరికి తనకు ఈ విచిత్రమైన ఆలోచనలు ఏమిటి? అవును కొత్తగా కావలిలో తానూ తన భర్తా కాపురం చేసే రోజుల్లో, ఏటిలో పడవమీద కలిసి వెళ్లిన ప్రతి నిమేషమూ, తనకు ఏవో మధుర మధురమైన ఆలోచనలు కలిగేవి. పక్కనే శ్రీకృష్ణునిలా తన బావ! తాను రెండెడ్ల బండిపై బావతో కలిసి తమ ఊరు వెడుతూ ఉన్నప్పుడూ ఈ రీతిగానే ఆలోచనలు. మద్రాసులో తామిద్దరూ కొత్తగా కాపురంపెట్టిన దివ్యముహూర్తాలలో తానూ తన భర్తా వెనక సీటులో, డ్రైవరూ, నరసింహమూర్తి మాస్టారు ముందు కూచుని కంచి, కాళహస్తి, తిరుపతి వెళ్ళినప్పుడు, అలా అలా కారు మహావేగంలో వెళ్ళిపోయే సమయములో, తాను తన బావవళ్ళో తలపెట్టుకొని, ఆకాశంలా గంభీరమైన అతని మోము చూస్తూ ఏవేవో అద్భుతమైన ఆలోచనలలో మునిగిపోయింది. తన బావ! తన బావ! జాజిపూవులు, సన్నజాజులు, జాజిమల్లెలు! తన బావ సినీమా కంపెనీ పెట్టినాడని నరసింహమూర్తి మేష్టారన్నారు.

ఎందుకు సినీమా కంపెనీ?

ఎందుకు ఆ గొడవంతా నెత్తిమీద పెట్టుకొన్నాడు తన బావ!

ఎన్ని లక్షలో ఖర్చు?

తాను తనకు ప్రాణమూ ఆత్మ అయిన బావను వదిలి అలా దూరంగా వెళ్ళిపోతే తన బావ సినిమాలు పెడతాడు. నాటకాలూ పెట్టవచ్చును. ఇదంతా తన తప్పు.

తనకు 'గీతాదేవి' అని బిరుదు. తాను సంగీత కళానిధిగా పేరు సంపాదించింది. అంతకూ ఎవరు కారణం? ఎవరమ్మా తనకీ పెద్ద ఆలోచనలు ఆలోచించే శక్తి నిచ్చింది? బావ! తన బావ!

గ్రాండ్ ట్రంక్ ఎక్స్‌ప్రెస్ అతివేగంగా వెళ్ళిపోతోంది. కొత్తరకం కెనడా రైలు ఇంజను అతివేగం.

ఈనాడు జీవితమే అతివేగం. ఎన్ని జన్మలకో కలగవలసిన సంస్కారం ఈనాడు తనకు ఈ కొద్ది సంవత్సరాలలోనే చేకూరిందే.

రైలు గూడూరు వచ్చింది. పక్క మగవారి సెకండు క్లాసులో ఉన్న నరసింహమూర్తి మేష్టారు వచ్చి “భోజనం వస్తుంది. భోంచేయి తల్లీ!” అన్నాడు.

“మేష్టారూ! బావగార్ని నేను చూడకుండా బయలుదేరాను!”

“నిజమే! అంత తొందరగా బయలుదేరాం మనం మరి!”

“మీరైనా నాకు గట్టిగా చెప్పలేదేమండీ!”

“నేనా! నేనా!”

“పోనీలెండి. మీకు మాత్రం ఏం తెలుసు నా మనసు? ఏమిటో ఇంత తొందరపడి పోయాను!”

నరసింహమూర్తి మేష్టారు మౌనంగా ప్లాట్‌ఫారంలో చూడని చూడని చూపులతో ఎవరికొరకో చూస్తున్నాడు.

“బావగారని నన్ను ఏరోప్లేనులో వచ్చి కలుసుకోమంటే!”

“వస్తాడా?”

"ఇక్కడే ఒక టెలిగ్రాం ఇవ్వండి!"

“ఏమని?”

"నాకు చూడాలని బెంగగా ఉందనీ, ఇద్దరం కలిసి కాశీ, ప్రయాగా, బృందావనం. మధుర, గోకులం మొదలైనవి చూడాలనీ!”

"పరీక్షలైనవరకూ చూడడం ఎలా పడుతుందీ? అప్పుడే వస్తానంటే?"

"మీరు టెలిగ్రాం ఇవ్వండి మేష్టారూ!"

"నువ్వు మదరాసులో అతణ్ణి చూడకుండా వచ్చేశావు! ఇప్పుడు చూడాలని అంటే, అతడు -"

"ఎందుకండీ ఈ కుళ్ళుంకలూ? నిజంగా నాకు ఆ బుద్ధి పుట్టింది. మదరాసులో ఉన్నదేలేదు. పైగా సినిమా కంపెనీ పేరు వినగానే కడుపులో దిగులుపుట్టి కదా బయలుదేరాను!"

"సరే సరే!"

నరసింహమూర్తి మేష్టారు టెలిగ్రాం ఇవ్వడానికి వెళ్ళిపోయాడు.

౨

"కళకు ప్రధానాశయం ఆనందం. ఆనందం చేకూర్చుకోడానికే సంగీతం. చిత్రలేఖనం, శిల్పం, కవిత్వం, నాట్యం, సినీమా, నాటకం మొదలైనవన్నీ!" అని సంగీత దర్శకుడు రాధాకృష్ణ అన్నాడు.

"సరేనయ్యా! కాని మా నరసింహమూర్తి మేష్టారు కళలన్నీ భక్తిరూపాలనీ, కవిత్వం సాలోక్యమనీ, చిత్రమూ శిల్పమూ సారూప్యమనీ, సంగీతం సామీప్యమనీ, నాట్యం సాయుజ్యమనీ అనేవారు. ఆ మాటలు నాకు నచ్చాయి. అట్లాగే మన కథ కొంచెం లోకానికి ఏదయినా ఉపకారంగా ఉండొద్దామరి!" అంటూ బుచ్చి వెంకట్రావు, కాల్చే సిగరెట్టు ఆఖరుకాగా బల్లపై బూడిద గిన్నెలో వేసినాడు.

"ఇప్పుడు వచ్చే సినిమాలు భక్తితో కూడుకొని ఉన్నాయనా మీ ఉద్దేశం?"

"భక్తిలేదూ బండలులేవు! చచ్చు ఫిల్ములు చూడడానికి తాము సంపాదించుకొనే నాలుగురాళ్ళూ పారేసి వెడుతున్నారు. ఎంత డబ్బు బుగ్గిపాలవుతోందో."

"ఇవాళ మనం తీసేబొమ్మ నీతిదాయకంగా ఉండాలనీ మీ వుద్దేశం వెంకట్రావుగారూ? అయితే మన లక్షా బుగ్గిపాలయిందన్న మాటే"

"అది కాదండీ! మనం అల్లేకథ అందంగా వుండాలి. మనలో అనేక ఉత్తమ విషయాలను గురించి పరివర్తనం వచ్చేటట్లూ వుండాలి. అలాంటి కథ చాలా గొప్పది. నేను ఈ మధ్య చాలా ఇంగ్లీషు సినీమాలు చూస్తున్నాను. వాటిలో కొన్ని ఎంతో బాగున్నాయి. పైగా ఈ కథలు ఎన్నాళ్ళవరకో నన్ను పట్టుకు వదలందే! అదీ విజయం ? అట్టాంటికథ అల్లాలి."

"నేను రాసిన కథ ఎల్లా ఉందంటారు?"

"బాగానే వుందనుకోండి. కాని, అందులో అన్ని రుచులూ-"

"లేవంటారు. అదేమిటండీ! ఆ రాచకొడుకు దేశం చూడ్డానికి బయలుదేరాడు, దారిలో..."

“అబ్బబ్బా! ఏమిటండీ ఈ రాచకొడుకులూ వాళ్ళూ!

“అనగా, అనగా' అని మా అవ్వకథలు చెప్పేది. ఆ కథలో రాచకొడుకులు దేవతల్లా తోచేవారు. ఇప్పుడు వచ్చే సినిమాల్లో రాచకొడుకులు నాగేశ్వర్రావులే కాదండీ! రాచకొమరితలు అంజలీలూ దేవతా కన్నెలు వరలక్ష్ములు! అబ్బా విని ప్రాణం విసిగిపోతోంది."

“మనం విసగడం కాదుగదా ఆలోచించవలసింది? ప్రజలందరూ విరగబడి చూడడం, వాళ్ళకు నాగేశ్వరరావు వీరాధివీరులే. వాళ్ళ కర్రకత్తులు నిశితమైన వీరఖడ్గాలూ!"

“అదేమిటండీ రివాల్వరు పెట్టుకొని కత్తి యుద్ధాలూ, ముష్టి యుద్ధాలూ చేస్తారు. పైగా ఆ వేషాలేమిటి? లాగులు, కోట్లు - ఆ డ్రెస్సులు గవర్నరుగారి కోచీలుతోలే ప్యూనుల వేషాలు, ఆ డ్యాన్సు లేమిటి. ఆ పాటలేమిటి? ఛా ఛా! భాషలో కూడా స్త్రీ పురుషుల సంబంధాలు అర్థమిచ్చే మాటలూ, పాటలూ రామచంద్రా మా కులం వాళ్ళ తిట్లు కూడా అంత ఛండాలంగా ఉండవు!"

“టెలిగ్రాం సార్!” అని వీధిలోనుండి కేక వినబడింది.

బుచ్చి వెంకట్రావు, రాధాకృష్ణా వెంకట్రావు మేడమీద పద్మావతి కాశీ ప్రయాణం చేసే రోజున సాయంకాలం నాలుగు గంటలకు సినిమా విషయాలు చర్చించుకునేందుకు కలుసుకొన్నారు. అప్పుడే ఈ తంతివార్త వచ్చింది. అది రాధాకృష్ణ అందుకొని, కాగితం తీసి, మడత విప్పి చదివినాడు. "పద్మావతి... పరీక్ష...కోసం ... కాశీ... వెడుతున్నది... నిన్ననే.. రామేశ్వరం... నుండి రాక... నేను కూడా వెడుతున్నాను... నిన్ను... చూడాలని... ఆదుర్గాపడుతున్నది... అక్కడ... చూడటం... వీలు... లేకపోయింది... వెంటనే... విమానంలో... బయలుదేరి... ఢిల్లీలో... కలుసుకో... నరసింహమూర్తి అని ఉంది. “తంతి గూడూరు రైల్వే స్టేషనునుండి ఇచ్చినట్లున్నది వెంకట్రావుగారూ!”

“మీరు వెంటనే బయలుదేరి వెళ్ళడం మంచిది!” అని రాధాకృష్ణ అన్నాడు.

“ఎక్కడికి?"

"ఢిల్లీ."

“ఇప్పుడు వెళ్ళమంటారా.”

“ఆ. ఢిల్లీలో కలుసుకొనే మీరు ఒకటి రెండు రోజులు అమ్మాయితో ఉండి వెంటనే రావచ్చును. కాశీవరకూ వెళ్ళి దిగబెట్టిరండి!”

“ఇదో దండగా?”

రాధాకృష్ణ మాటాడలేదు. పదినిమిషాలాగి. “నేను ఇంటికి వెడతాను ఇంటిదగ్గిరే ఉంటాను, మీరు వెళ్ళదలచుకొన్నదీ లేనిదీ. నాకు 'ఫోను' చెయ్యండి!”

“సరేలెండి!”

రాధాకృష్ణ వెళ్ళిపోయినాడు.

ఒక్కసారిగా విరుచుకుపడే సముద్ర కెరటాలులా ఆలోచనలు విరుచుకు పడ్డాయి - వెంకట్రావు హృదయంలో, ఏమిటి! ఎప్పుడు వచ్చింది యాత్రనుంచి పద్మావతి? ఎందుకు తన్ను చూడలేదు? ఆ వెంటనే ఎందుకు కాశీ వెళ్ళినట్లు! తక్కిన పిల్లలందరూ కూడా వెళ్ళినారా?

అతడు టెలిఫోను తీసి ఆంధ్ర మహిళాసభను పిలిచినాడు. ఎవరో పలికినారు. కాశీకి పరీక్షకు వెళ్ళే బాలికలు ఇంకా వారం రోజులలోగాని బయలుదేరరని తెలిసింది.

కృతజ్ఞత తెల్పి, అతడు ఫోను పెట్టివేసినాడు.

అతనికేదో ఆవేదన ముంచెత్తుకు వచ్చినది. ఎంత అద్భుతంగా పాడుతుంది తన పద్మ! తనదేనా పద్మ? పద్మ భర్త తానేనా? చిన్ననాడు తనతో ఆడుకున్న, వయ్యారాలతో కులికిపోయిన పడుచేనా ఈనాటి పద్మ? పద్మను ఈనాటి స్థితికి తీసుకురావడమే తన కానాడు తపస్సు. ఆ పిల్లది, తన ఇల్లాలు, తమ చిన్నతనంలో దేవతలా ఉండేది. ఇప్పుడు దేవతకాదా?

అతడు ఒక సోఫాలో చతికిలబడినాడు. ఆ బాలిక కోసం కాదూ తాను కావలిలో కాపురం పెట్టింది? తన పద్మకోసం కాదూ తాను లక్షాధికారి కావాలని పట్టుబట్టి చివరకు జయము పొందినాడు! ఎందుకు తాను మదరాసు వచ్చింది! ఆమెకు సంగీతం చెప్పించడం, ఆమెకు చదువు చెప్పించడం తనకు ఏ కవులూ వర్ణించలేని ఆనందం కలిగేది. ఆమెకు ఎన్నో ముద్దినుసు మురిపాల చీరలూ కొన్నాడు. ఆ చీరలు ధరించుకొని తలదువ్వుకొని, నగలు అలంకరించుకొని, పౌడరు రాసుకొని, వాలుకన్నులతో, ఇంచక్కటి చక్కటి రూపంతో గుళ్ళోబొమ్మలా తన ఎదుటికివచ్చి "నేను. నీకు తగినట్లు ఉన్నానా బావా!" అని తన్నడిగినప్పుడు తానా బాలికను నడుంపట్టి పైకి పువ్వును ఎత్తినట్లు ఎత్తేవాడు.

పద్మే తనకు భార్య కాకపోతే తాను తన వాళ్ళందరి మల్లేనే గోచి పెట్టుకొని వట్టితల పాగాచుట్టుకొని తెప్పమీద సముద్రంలోకి చేపలకోసం వెళ్తూ ఉండవలసినవాడేకదా! సంగీతం చెప్పిస్తే అందులో ప్రపంచంలో అందరి ఆడవాళ్ళ కన్న అద్భుతంగా పాడగలిగిందే! చదువు చెప్పిస్తే అన్ని తరగతులలోను మొదటిగా వచ్చింది. చదువు లక్షాధికారులకేనా సొత్తూ?

అతడు చివుక్కున లేచినాడు.

ఆ పద్మ విషయంలో తానిట్టా బొత్తిగా పిచ్చివానిలా అయిపోయినాడేమిటి?

"జాజిమల్లివ్", "జాజిమల్లివ్" అని వీధిలో పూలవాడు కేక వేసినాడు. పిడుగుపడినవానిలో బుచ్చి వెంకట్రావు మ్రాన్పడిపోయినాడు.

3

పద్మావతికి పూలంటే ప్రాణం కదా! అందులో జాజిమల్లి పూలంటే చెప్పలేని ఇష్టం. తన తోటలో ఎన్నో జాజిమల్లి పందిళ్ళు పెంచింది. గులాబీలు, దాలియాలు, చేమంతులు, కార్నేషన్సు, ఆరురకాల బోగైన్ విల్లాలు, కనకాంబరాలు ఎన్ని రకాల పూవులో!

ఎవరో నేర్పినట్లు ఆ పూలూ ఆకులూ గుత్తులు కట్టి కళాశాలలో బల్ల లలంకరించేది.

తల్లో పూలచేరులు ఆమె అలంకరించుకోవాలి. ముడి వేసుకుంటే అర్థచంద్రంగా, జడవేసుకుంటే మధ్య కనకాంబరపు సూర్యబింబం, చుట్టూ రెండువరసల జాజిమల్లెలు.

కొందరు పూలు తోరణాలులా అసహ్యంగా ముడుచుకుంటారు. పద్మావతి దేవతా స్త్రీల అలంకరించుకుంటుంది.

చిన్ననాడు కాడమల్లెలు ఎంత సొంపుగా దండలు కట్టేది, 'పువ్వులదానా' అని తాను పదాలును పిలిచేవాడు.

పద్దాలుకు తనపైన ప్రేమేలేదా?

పద్దాలు! పద్దాలు!!

* * *

రైలు కొత్తరకపు కెనడా ఇంజనుతో లోకాలు పడిపోయినట్లు ముందుకు సాగిపోతోంది.

తన రైలు పెట్టెలో తనతో ప్రయాణం చేస్తున్న ఇద్దరు అరవ స్త్రీలు పద్మావతిని అరవంలో ఏవో అడిగినారు. ఏవో నాలుగు ముక్కలు పట్టుబడ్డాయి కాని పద్మావతికి అరవమేమీరాదు. ఆ పెట్టెలో ఐదు సీట్లే ఉన్నాయి. అయిదుగురు పద్మావతితోపాటు ప్రయాణం చేస్తున్నారు. ఒక అమ్మాయి మారువాడీ అమ్మాయి. ఒక అమ్మాయి పంజాబీ యువతి. వారు నలుగురూ కూడా ఢిల్లీకి ప్రయాణం. పద్మావతి మొదట ఢిల్లీకి పోయి, అక్కడనుండి వెనక్కు కాశీ వెళ్ళడానికి నిశ్చయించుకొని బయలుదేరింది.

అరవస్త్రీలలో ఒకతె ఇరువదిరెండేళ్ళ పడుచు. ఆ యువతి పద్మావతి సంగీత కచేరీ ఒకదానికి హాజరయింది. ఈ గీతాదేవిగానం పరమాద్భుతం అని ఆమె అప్పుడే అనుకుంది. రేడియోలో ప్రోగ్రాం వచ్చినప్పుడు ఎప్పుడూ ఆ బాలిక అతిసంతోషంగా వినేదీ. వసంత కుమారీ, పట్టమ్మాళూ ఒక వైపూ, గీతాదేవీ, సుబ్బలక్ష్మి ఇటువైపూ, వీరు నలుగురూ స్త్రీ గంధర్వరాజ్యాలకు మహారాణులు అని ఆ బాలిక అనుకొన్నది. ఎంత అరవబాణికి శిష్యురాలైనా ఈ గీతాదేవిలో నిజమైన తెనుగుబాణీ యొక్క మహామంత్రిత మాధుర్యం ఏదో ఉంది అనుకొన్నది. ఈనాడు ద్రవిడ ప్రజాలోకం ఈ తెనుగు బాణీకి ముగ్ధులవుతున్నారు. అది సంగీత సంప్రదాయ సభాసంఘం కాకపోవచ్చుగాక, కాని అరవ సినీమాలలో పాడే భానుమతి, సూర్యకుమారి, కన్నాంబ, బాలసరస్వతి, లీల ద్రావిళ్ళను మాయ కమ్మినట్లు తమ తీయని పాటల మంత్రాలతో కట్టివేశారు.

నిజమైన సంప్రదాయం దెబ్బతింటున్నది సత్యమే! అయినా గాలి ఎటు వీస్తోందో తెలియటం లేదూ!

“ఏమండీ మీ పేరు గీతాదేవి కాదూ?” అని ఆ మీనాక్షి అమ్మాళ్ ఇంగ్లీషులో పద్మావతిని ప్రశ్నించింది.

“అవునండీ, మీ పేరు?”

“మీనాక్షి, ఈవిడ మా వదినగారు, పర్వతవర్ధనమ్మాళ్, ఆవిడ భర్త మా అన్నా, మా వారూ, ఢిల్లీ సెక్రటరేట్‌లో ఉద్యోగాలు చేస్తున్నారు.”

“నేను కాశీకి మెట్రిక్యులేషన్ పరీక్షకు వెడుతున్నాను.”

“చాలా సంతోషం .”

“నా పేరు మీ కెట్లా తెలిసిందీ?”

“మీ కచ్చేరీకి ఓ దానికి వచ్చాను. ఎంత గొప్ప పాటండీ మీది!” “తెలుగువారి సంగీతం మీకు నచ్చిందా!”

తెలుగువారి సంగీతమూ, అరవవారి సంగీతం అని, అద్భుతమైన సంగీతాలకు తేడాలు ఉంటాయా! బాణీలు తేడాలు ఉంటాయి, మీ వేషం వేరు, అయినా మనం ఇద్దరం భారత స్త్రీలమే కాదండీ!”

ఇంతలో ఆ పంజాబీ అమ్మాయి వీరిద్దరి దగ్గరకు వచ్చి కూర్చుని “మాది ఒకనాడు లాహోరు. ఈ రోజు మదరాసు కాపురం, ఢిల్లీలో మా నాయనగారు మిలిటరీలో ఉన్నారు. కెప్టెన్! మావారు ట్రిప్లికేనులో కొత్తగా బట్టల దుకాణం పెట్టుకున్నారు. బాగా లాభం వస్తోంది. మేం త్యాగరాజ నగరులో ఉంటున్నాము. మదరాసు వచ్చి రెండేళ్ళపైన అయింది.

అరవ బాలికలు, తెలుగు బాలికలు మాతో ఎంతో ఆప్యాయంగా కలిసి ఉంటున్నారు. అందరమూ భారతీయాంగనలము అన్నమాట ప్రతి అక్షరమూ నిజం” అన్నది.

“పాడండి” అని రెండవ అరవ అమ్మాయి కోరింది. రైలు వేగంగా బిట్రగుంట దాటి వెళ్తోంది.

పద్మావతి రైలు హోరున శ్రుతికలిపి తోడిరాగము ఆలాపన ప్రారంభించింది. ఆ రాగం అరగంట పాడింది. తరువాత తానం ఎత్తుకుంది. తానం ఇరవై నిమిషాలు సాగింది. ఆ వెనుక పల్లవి ప్రారంభించింది.

వంగోలు దాటిపోయింది.

పల్లవి ఒక అరగంట సాగింది.

స్టేషన్లు వెళ్ళిపోతున్నాయి.

రైలు మహావేగంతో సాగిపోతూంది.

ద్వాదశ గుచ్ఛము

౧

రైలు వేగంగా సాగిపోతోంది. పద్మావతి హృదయంలో ప్రత్యూషం ఉదయించేటట్లే లేదు. తన భావ ఢిల్లీ రాకపోతే? తన బావకు తానేమీ పనికిరాకపోతే? పురుషునకు స్త్రీగాని, స్త్రీకి పురుషుడుగాని ఒక్క స్త్రీ పురుష సంబంధార్థానికేనా ఉద్భవించింది! అయితే పండువలె, ఋషి దంపతులవలె జీవించే వృద్ధులైన భార్యాభర్తల గతి?

బ్రహ్మచారిణులై, విధవాత్వాన యోగినులై జీవిస్తూ, జాతి సేవచేసే ఉత్తమ స్త్రీల జీవితాలు అర్థములేనివేనా? మానవ జీవితం తీగెలల్లుకుపోయిన నికుంజమువంటిది. బహుళ లతాపూర్ణ నికుంజములో ఏ తీగను విడిగా పరిశీలించగలమూ అని పద్మావతి భావించుకొన్నది.

రైలులో తనతోటి ప్రయాణీకులైన ఈ నూత్న స్నేహితురాండ్రు తన్ను సంగీతం పాడమని ప్రార్థించినప్పుడు, తాను పాడుటకు సందేహించలేదు. వారా పాట విని ఆనందంలో ఏవో లోకాలకు తేలిపోయామని ఉప్పొంగిపోతూ తన్ను మెచ్చుకొన్నారు. భగవంతుడు తనకా గాంధర్వ మహిమను ప్రసాదించింది ఏదో ఉత్కృష్ట సేవ జగానికి అర్పించమనేకదా! ఎంతకాలం తాను నీడలను చూచి భయపడి పారిపోవడం? తన బావ ఢిల్లీలో తన్ను కలుసుకుంటాడా సరేసరి అతనికి నిజమైన సైదోడై, అతని నీడనుండే సంఘసేవలో మానవజాతికి సాష్టాంగమవుతుంది. తన్ను కలుసుకోలేడూ - తాను ఒంటిగానే బ్రతుకుదారుల ప్రయాణిస్తూ జాతికి పరిచర్య చేస్తుంది. చదువు పూర్తి చేస్తుంది. సేవచెయ్యాలనే అనుకుంటే, చేసే దీక్ష కలవారికి మార్గాలూ ఉన్నాయి. మార్గాలలో మహోత్తమమైనవీ ఉన్నాయి.

ఇంక తన బావను దూరంనుండే ఆరాధించుకుంటూ తన సేవామార్గాన్ని అనుసరించిపోతుంది.

మనుష్యులెంత దగ్గిరవారైనా వారి హృదయాలు ఇనుపగోడల వెనక ఉన్నట్లు ఉంటాయి. ఆ హృదయాలు తామన్న ప్రేమార్ద్రతా పూర్ణములై కరిగిపోతాయని నమ్మినంతసేపూ ఆ హృదయాలు ఆ రీతిగానే ప్రత్యక్షమవుతూ ఉంటాయి. ఎదుటి జీవితాలలో అర్థములేని ఏదో ఒక సంఘటన జరిగేసరికి, ఆ సంఘటన ఇవతలి హృదయాలపై కోటి క్రినీడలుగా ముసురుకొని దర్శనమిస్తుంది. ఇంక వీరికీ వారికీ ఇంతవరకూ ఉన్న సామరస్యం మాయమై, కాకోలంవంటి విషం ఉద్భవిస్తుంది. తాము గరళకంఠులై ఎవరా విషం ఆస్వాదించగలరు?

తన బావ తన్ను ప్రేమించడం లేదని తానెందుకు నిర్ధారణ చేసుకోగలిగింది? పద్మాలు నిట్టూర్చింది. రైలు స్టేషనులో ఆగుతూనే ఉంది. యోజనాలను అంగుళాలు చేస్తూ సాగిపోతూనే ఉంది.

తాను మాత్రం తన బావను అంతు ఎరగని గంభీర ప్రేమతో ప్రేమించి ఉంటే, తనకెందుకు బావంటే విసుగు జన్మించింది? బావంటే ఏదో భయంవేసి ఏదేని సాకుతో బావను విడిచి పారిపోయింది! ఎట్లు విడిచి ఉండగలిగింది తాను? ప్రేమకోసం సర్వమూ ఆహుతిస్తారన్నమాట వట్టిది. గాఢంగా కోరిన ఏ సంఘటన కోసమైనా మనుష్యుడు తన

జీవితం కొంత ఆహుతిస్తాడు, ధనం, పదవి కోరినవాడు తన గౌరవం, తనలోని ఉత్తమ మానవత్వం నాశనం చేసుకొంటూనే ఉన్నాడు.

ఇప్పుడు పద్మావతిలో బాలికాత్వము జారిపోయింది. ఆమె మనస్సులోని మంచులు దెసలకు ప్రవహించి మాయమైనాయి. చిన్ననాటినుండి తన నాయకుడు బుచ్చి వెంకులు బావే! అతడు తనకై, అతనికై తాను మెట్లెక్కుతూ పైకి నడిచివచ్చారు. తాము చిన్ననాడు ఆడుకొన్న సముద్రానికి మేరలు చిన్నవి. ఈనాడవి విస్తరించి కడపలను దాటి పోయాయి.

ప్రతి జీవితమూ ఇంకో జీవితంతో చేయి అంది పుచ్చుకొని మెట్టెక్కిపోవలసిందే, అదే మానవుని నిత్యలీల! అదే భగవంతుని నిత్యఖేల? అనుకుంది ఆమె చిన్న బిడ్డలా, ఆమె హృదయం శాంతి పొందింది.

రైలు వేగంగా సాగిపోతూ ఉంది.

౨

బుచ్చి వెంకట్రావు ఆకాశపథంలో మహావేగంగా ఉత్తరానికి ఎగిరిపోతున్నాడు. నరసింహమూర్తి మేష్టారి టెలిగ్రాం అందిన వెంటనే కారుమీద విమాన కార్యాలయానికి పోయి, వెంకట్రావు ఢిల్లీకి టిక్కెట్టు కొనుక్కున్నాడు. ఆ మర్నాడు ఉదయమే విమానం అందుకొని ప్రయాణం సాగించాడు.

క్రింద ఎన్ని పట్టణాలు, నదులు, కొండలు వెనక్కు పరుగిడుతున్నాయో! పొలాలూ అడవులు జిల్లాలు, రాష్ట్రాలు, వెనకనే ఉండిపోయాయి. అలాగే తన బ్రతుకులో ఎన్నో కాంక్షలు, బాధలు, ఆనందాలు, సంఘటనలు వెనక్కువెళ్ళినా, అవన్నీ ప్రయాణమార్గంలో ఉండనే ఉన్నాయి. అదేరీతి తన జీవితంలోని సంఘటనలూ అలాగే ఆ వెనక సంవత్సరాలలో ఉండిపోయాయో ఏమో? మనుష్యుడు వెనక్కు వెళ్ళడం నేర్చుకుంటే, ఆ జీవితయానంలో మళ్ళీ ఆ సంఘటనలన్నీ సంభవిస్తాయా? తన తల్లిదండ్రులు వెనకటి ప్రపంచాన్ని ప్రత్యక్షంచేస్తూనే ఉన్నారు కదా!

తాను తన గ్రామంలో తల్లిదండ్రులకు, అన్నదమ్ములకు చక్కని పెంకుటిళ్ళు కట్టించి ఇచ్చాడు. మామగారికీ, చాలామంది చుట్టాలకూ తన రొయ్యపప్పు, ఎండుచేపలూ ఎగుమతి కంపెనీలో వాటాలు ఇచ్చాడు. తన కంపెనీలో వాటాలుగల వారందరి దగ్గర కొద్దోగొప్పో సొమ్ము నిల్వ వుంది. ఆ వాటాదార్లందరూ చిన్న చిన్న పెంకుటిళ్ళు కట్టుకున్నారు. కాని వారందరూ ఇంకా పల్లీయులే. ఇంకా పుట్టగోచీలు పెట్టుకుని తన చుట్టాలు పెద్దలూ చిన్నలూ అందరూ సముద్రం వేటకు వెడుతూనే యున్నారు. అలా పల్లీయులు సముద్రం వేటకు వెళ్ళకపోతే తన కంపెనీ దివాలా తీసిందన్న మాటే!

తన పల్లెవారిలోనుండి ఇంగ్లండులోవలె ఉత్తములైన నావికులు తయారుకావాలి. చదువులు లేకపోవడంచేతనే కదా తన వాళ్ళని ప్రభుత్వం యుద్ధనౌకా నావికులుగా చేర్చుకొనకపోవడం. కులమత వైషమ్యపూరితమైన ఈ నికృష్ట జీవితానికంతకూ చదువు లేకపోవటమే కారణం. తన పద్మ చదువుకొన్నది. చదువుకుంటుంది. తాను చదువు కొంటున్నాడు. ఈ పరీక్షలు చదువులో ముందుకు ప్రయాణం చేయించగల మజిలీలవంటివి. తన పద్మ బి.ఏ. ప్యాసవుతుంది. తానూ తన పద్మా దేశాలు తిరుగుతారు - తన కంపెనీ బాగా ఏర్పాటుచేసి, తానూ తన పద్మా అమెరికాకో, ఇంగ్లాండుకోపోయి అక్కడ చేపల విషయమూ అందుకు సంబంధించిన సముద్రజ్ఞానమూ, సముద్రయాన ప్రావీణ్యమూ

అలవరచుకుని రావాలి. అప్పుడే తన దేశానికి తానేదైనా సేవ చేయగలడు. తనకు ఉద్యోగాలు అవసరం లేదు. తన కంపెనీ మంచి లాభాలు తెస్తున్నది. తాను ఇదివరకు కంపెనీల వారివలె పల్లెవారి దగ్గిర అతి చవకగా కొని, అతి లాభంగా అమ్మటంలేదు. తానన్ని కంపెనీ కన్న ఎక్కువ ఖరీదులకు కొంటున్నాడు. లాభసాటికి పరదేశాలకు ఎగుమతి చేస్తున్నాడు. చీనాకు, జపానుకు, బర్మాకు, మలయాకు, సింహళానికి, జావాకు తన సరకు రవాణా అవుతోంది. తాను ప్రభుత్వానికి లెక్కలన్నీ సరిగా చూపించి, ఇవ్వవలసిన పన్ను సకాలంలో ఇస్తున్నాడు. తనకు రాజకీయాలు అనవసరం.

ఏమిటీ తనకీ ఆలోచనలు? ఈలాంటి ఆలోచనలే తనకి మధ్య, వీటి అన్నింటికీ కారణం పద్దాలు. తనకు చిన్నతనంనుండీ ఓ దేవకన్యలా దర్శనం ఇచ్చేది. ఆమెకు తగిన భర్త కావాలని తాను యుద్ధానికి పోయినాడు. యుద్ధం వారికి అన్నీ సప్లయిచేసే కంపెనీలవారి విషయం అంతా చూసి, తాను యుద్ధం నుంచి రాగానే రొయ్యపప్పు, ఎండుచేపల ఎగుమతి కంపెనీ పెట్టినది, పద్దాలును లక్ష్మీదేవిని చేయడానికే. తన పద్దాలు సౌందర్యదేవత. తన పద్దాలు సంగీత సరస్వతి. తన పద్దాలు తన జీవితానికి ఆరాధ్యదేవి.

ఏ తిక్క పుట్టిందో తనకు మదరాసు నగరంలో తన పద్దాలు వట్టి పల్లెపిల్ల అనిపించింది. తనతోపాటు తన పద్దాలు ముందుకు సాగి రావడం లేదనిపించింది. ఈ సినీమా తారలు, ఈ బీచి సుందరులు తన్నేదో మైకంలో ముంచారు. కాస్తయితే తన పద్దాలు తనకు దూరమైపోయి ఉండును. ఆమె గీతాదేవి. తాను వట్టి మొరకుడు. ఆమె సంగీతం పాడుతూ ఆ సభలలో వేదికపైన కూర్చుని ఉంటే, తనకు ఆకాశంనుంచి దిగి వచ్చిన దేవతామూర్తిలా కనబడింది. తాను బజారుల వెంట వెడుతూ ఉంటే, ఆమె రికార్డులు విన్నప్పుడు, రేడియోలో ఆమె పాడినప్పుడు దివ్యమైన ఆ గాంధర్వం విన్నప్పుడు, తనకప్పుడామె వెలిగిపోయే శరీరంతో ఎదుట నిలుచున్నట్లే అయ్యేది.

పద్దులూ! సౌందర్యాలరాణీ! దివ్య గాంధర్వాలు లోకాలను ఉప్పెనలుగా ముంచే గీతాదేవీ! మూర్ఖుడైన తాను తన్నే మర్చిపోయే స్థితికి వచ్చాడా?

తానట సినీమాకంపెనీ పెడతాడట. సుశీల మాత్రం సీతాకోకచిలకల్లే తనదే. నర భరత పక్షులను కొన సాహసించాడట! ఎంత దౌర్భాగ్యము. ఏనాటికైనా పతితుడు కాబోయే పురుషునికి స్త్రీయే చేయి అందిస్తుంది. స్త్రీ వట్టి బిడ్డలుకనే పశువు అనుకొన్న ప్రతి పురుషుడూ కూవం నదివంటి పరమ దౌర్భాగ్య కూపంలో కూలిపోతాడు.

విమానం హైదరాబాదులో ఆగి మళ్ళీ బయలుదేరింది. నాగపురంలో ఆగింది. అతనికి ప్రయాణంలో పలకరించేవారే లేరు. ఆలోచనలే అతని తోటి యాత్రీకులయ్యాయి.

విమానం మహావేగంతో రెక్కలు చాచి వింధ్యపర్వతాలు దాటింది.

3

పద్మావతి న్యూఢిల్లీలో దిగగానే ఎదుటకు వచ్చి బుచ్చి వెంకట్రావు నిలుచుని వున్నాడు. పద్మావతికి తక్కిన సర్వమూ మాయమైనవి. ఠీవిగా రూపమెత్తిన దివ్యత్వంలా ఆమెకు బుచ్చి వెంకట్రావు కనిపించినాడు. రైలులో ప్రయాణం చేసిన తోటి మహిళలు, ఒక దేవికి నమస్కారం చేసినట్లు పద్మావతికి నమస్కరించి, ఆమెను కౌగలించుకొని, కరస్పర్శ చేసి ఢిల్లీనుండి వెళ్ళబోయే ముందు తమ తమ ఇండ్లకు ఆమెను రమ్మని ఆహ్వానించారు.

పద్మావతి సర్వమూ మరచిపోయింది. వారేమంటున్నారో ఆమెకు వినబడలేదు. ఏదో

చిరునవ్వు! ఏదో నిర్వచింపరాని ఆనందం.

ఇంతట్లో ఆమెకు చటుక్కున జ్ఞప్తికి వచ్చి, ఆ స్నేహితురాండ్రకు బుచ్చి వెంకట్రావును కళ్ళతో చూపి, సిగ్గుతో “వారే! వారే!! నన్ను కలుసుకోడానికి విమానంమీద ఢిల్లీ వచ్చారు” అని చెప్పింది. వారాతనికి నమస్కరించారు. అతడూ సిగ్గుపడుతూ వారికి ప్రతి నమస్కరించాడు. ఎవరి మగవారు వారి కడకు వచ్చారు. మగవారిని ఒకరికొకరు ఆడవారే పరిచయం చేశారు. ఒకరికొకరు నమస్కరించుకొన్నారు.

అందరూ ఒకరి దగ్గిర ఒకరు సెలవు పుచ్చుకొని మళ్ళీ కలుసుకుందామనుకొని ఎవరి దారిన వారు వెళ్ళిపోయినారు.

ఆమె ఏర్పాటు చేసుకొన్న వారింటికిగాక బుచ్చి వెంకట్రావు తానేర్పాటు చేసిన హోటలుకు పోదామన్నాడు.

నరసింహమూర్తి మేష్టారుకు తన బిడ్డలిద్దరూ ఈ విధముగా కలుసుకోవడం వైకుంఠం అబ్బినట్లయినది. సర్వపవిత్ర క్షేత్రాలు ఒక్కసారిగా దర్శించినట్లు అతని ఆత్మ పొంగిపోయినది.

నరసింహమూర్తి మేష్టారి జీవితం సంగీతమయం. విశ్వమే గాంధర్వంలోనుంచి ఉద్భవించిందని అతని నమ్మకం. అతడు కలలు కన్న పరమ సంగీతమూర్తి తన శిష్యురాలైన ఈ కైవర్తక బాలికయై ఉద్భవించింది. అతడు ధనంకోసం ఆదినుంచి ఈ కుటుంబాన్ని నమ్ముకొని మదరాసు రాలేదు. పద్మావతి సంసారమోహంలోపడి ఎక్కడ సంగీతం మరచిపోతుందో అన్న భయంతో వారు అడగగానే వారి వెంటబడి వచ్చాడు. తానింత వండుకొన్నాడు. వారికింత పెట్టాడు. వారు తనకోసం మాంసాహారమే మానివేశారు. బుచ్చి వెంకట్రావుకు మాంస భక్ష్యాలపై మనస్సుపోతే మిలిటరీ హోటలులో మంచి దానికి పోయి తిని వచ్చాడు. స్త్రీలకున్న పట్టుదల పురుషుల కుండదు. పద్మావతి మాంసం మానవేసిందంటే తన జన్మలో మాంసాహారమే ఎరగనిదిగా అయిపోయింది. అందుకనే నరసింహమూర్తి మేష్టారు పద్మావతిని కన్నకూతురుకన్న ఎక్కువగా ప్రేమించుకొన్నాడు.

వారు ముగ్గురూ టాక్సీమీద, బుచ్చి వెంకట్రావు ఏర్పాటు చేసిన ఉత్తమమైన ఒక హోటలుకు వెళ్ళారు.

రైలు స్టేషన్ ప్లాట్ ఫారంమీదగాని, కారులోగాని, హోటలులో దిగి తమ భాగంలోనికి పోయినప్పుడుగాని పద్మావతి భర్తతో ఏమీ మాట్లాడలేకపోయింది. బుచ్చి వెంకట్రావూ భార్యతో ఏమీ మాటలాడలేకపోయినాడు.

నరసింహమూర్తి మేష్టారు మాత్రం ఏదో గ్రహించినట్లు దారి పొడుగునా మాట్లాడుతూనే ఉన్నాడు. ప్లాట్ ఫారం మీద.

“ఏమయ్యా బుచ్చి వెంకట్రావూ! మాకన్న ముందు వచ్చేశావే?” అన్నాడు అందుకు వెంకట్రావు.

“అవును!” అన్నాడు.

“అక్కడ మాయమై ఇక్కడ తేలినావా?”

"అవును!"

కారులో డ్రైవరు పక్క ముందు సీటులో కూర్చుని ఉన్నప్పుడు నరసింహమూర్తి మేష్టారు వెనక్కు తిరిగి చూడకుండానే "నిన్ననే వచ్చేసేయగలిగావన్నమాట బుచ్చి వెంకట్రావూ?" అని ప్రశ్నించాడు.

"అవును!" అని అన్నాడు బుచ్చి వెంకట్రావు.

"విమానంలో భయం వేయదూ?"

"వేయలేదు!"

"రెండు మూడు గంటలలో విమానం రాగలిగిందన్నమాట."

"ఊఁ !"

హోటలులో "సామానెక్కడ పెట్టించమన్నావయ్యా, బుచ్చి వెంకట్రావూ?" అని నరసింహమూర్తి మేష్టారు ప్రశ్నించాడు.

"అది నీ గది. ఆ గది..."

"సరే సరే!" అన్నాడు మేష్టారు.

ఇద్దరి గదులమధ్య తన గది ఏర్పాటు చేశాడేమిటి? అని నరసింహమూర్తి మేష్టారు దిగులుపడిపోయినాడు. తన కొద్ది సామాను తన గదిలో పెట్టించుకొని, పద్మావతి సామాను పద్మావతి గది అని సైగచేసి చూపించిన గదిలో పెట్టించాడు. గది, గది వెనుక పడకగది ప్రక్కన స్నానాల గది. అందులో వేడినీళ్ళ కుళ్ళాయియీ, చన్నీళ్ళ కుళ్ళాయియీ ఉన్నాయి. పడక గదులలో, పందిరిమంచం, పరుపూ, శుభ్రమైన రంగుల దుప్పటీ. బీరువా, అద్దం ఉన్న బల్లా, సోఫా, ఓ మంచికుర్చీ..

అందమైన వస్తువులు అలంకరించి ఉన్నాయి. ఇవన్నీ చూచి నరసింహమూర్తి మేష్టారు ఓ నిట్టూర్పు పుచ్చి "నా కెందుకయ్యా ఇవన్నీని?" అని అనుకున్నాడు. పది నిమిషాలు ఏమిటిది? అని తలపై చేయి పెట్టుకొని ఆలోచిస్తూ సోఫాలో కూలబడి కూచుని ఉన్నాడు. ఏదో జ్ఞాపకం వచ్చిన వానిలా తువాలూ, నలుగుపిండీ, నూనె తీసుకొని స్నానాల గదిలోనికి పోయాడు.

రమ్మని టెలిగ్రాం యివ్వగానే వచ్చాడు బుచ్చి వెంకట్రావు. మనస్సు మారింది అని నరసింహమూర్తి మేష్టారు పొంగిపోయాడు. 'హా! వారిరువురకు ఈ విడిగదుల ఏర్పాటేమిటి? వచ్చినప్పటినుండి ఇంతవరకూ వారిరువురకూ మాటలే లేవే? పూర్ణమైన ఆనందంలో మాట్లాడుకోలేకపోయారా? మొదట ఒకరిని ఒకరు చూడగానే వారిరువురి ముఖాలు వికసించాయి. తాను చూడనట్లు నటిస్తూ జాగ్రత్తగా పరిశీలిస్తూనే ఉన్నాడు.

బుచ్చి వెంకట్రావుకూ, సుశీలకూ ఎంతవరకూ సాగింది? సంబంధం హద్దు దాటితే ఎందుకు వచ్చినట్లు ఈతడు? భార్య గనుక అధికారం చెలాయించడానికా? అయితే భార్యను పరీక్ష పూర్తిచేసుకోనీయకుండా తీసుకుపోతాడా? అయితే ఇంత ఖర్చయ్యే ఈ హంగామా ఎందుకు? ఆడవారి మనస్సు బ్రహ్మకే అర్థం కాదన్నారుగాని మగవారి మనస్సులు

వారికే అర్థంకావు. తాను భగవంతుని ప్రార్థన చేయడం తప్ప గత్యంతరం ఏముంది?

౪

తన గదిలోకి వెళ్ళింది పద్మావతి. స్టేషన్ ప్లాట్ ఫారంపై తన బావను చూడగానే ఆమెకు పట్టరాని ఆనందం కలిగింది. చిన్నతనంలో ఒకసారి తన బావ సముద్రానికి బలి అయిపోయాడు అన్నప్పుడు తన ప్రాణమే పోయినట్లయి, తనకీ ప్రపంచమే లేదనుకొని, తాను కూడా సముద్రానికి బలి అయిపోదామని నిశ్చయించుకొన్నప్పుడు, బావ దొరికాడు. బ్రతికి ఉన్నాడు. రెండు రోజులలో వస్తాడు అని వార్త విన్ననాటి అద్భుతానందంకన్న ఈనాడు తన కెక్కువ ఆనందం కలిగిందే! ఆ వెంటనే బావ ఏదో విధంగా ఉంటే తాను మాట్లాడలేకపోయింది. ఏదో అధోలోకాలకు క్రుంగిపోతున్నట్లు తనకు ఆపరాని నిస్పృహ కలిగింది. తనకు ఈలా విడిగా గదీ! బావకు తనపై ప్రేమే పోయిందా? బావ తన్నిక ప్రేమించడా? తనకీ సంగీతం ఎందుకు? ఈ చదువులూ, పరీక్షలు ఎందుకూ? రమ్మనగానే వచ్చాడే! ఎందుకు? కళ్ళ నీళ్ళు తుడవడానికా? ఆమెకు వెక్కి వెక్కి ఏడ్పు వచ్చింది. పందిరి మంచముపై వాలిపోయింది. .

అటు బుచ్చి వెంకట్రావుకు ఆశ్చర్యం కలిగింది. పద్మావతికి తనపై కోపం తీరలేదని అతడనుకున్నాడు. ఆమె మాట్లాడదు - అంత మౌనం! తాను సిగరెట్టు అవీ కాలుస్తూ ఉంటాడుగదా అనీ, ఆమెకు ప్రత్యేకగదీ అవీ ఏర్పాటు చేశాడు. ఒక్కమాట మాట్లాడదు. తనకెందుకు రమ్మని టెలిగ్రాం ఇచ్చినట్లు? తన దేవి పద్మావతి ఇక దూరమైపోతుందా! ఇకనుండి తన బ్రతుకు తెల్లవారిపోతుందా? ఇతడు సిగరెట్టుపైన సిగరెట్టు కాలుస్తున్నాడు. ముందు గదిలో ఒక సోఫాపై చతికిలబడి కన్నుమూశాడు.

ఒకసారి మహామారిలా ఎక్కడనుండో తప్పు అభిప్రాయం కలిగినప్పుడు, ఆ తరువాత అందుకు సంబంధించిన వారి వర్తనమంతా ఆ భావానికి శ్రుతి అయిపోతుంది. ఆ తప్పు అభిప్రాయం ఇంకా గాఢమైపోతుంది.

ఆ ముగ్గురూ ఆ రోజూ, ఆ మర్నాడూ ఎలా గడిపారో? ఆ మహానగరంలోని, ఆ చుట్టుప్రక్కల విచిత్రాలు ఏలా సందర్శించారో? కుతుబ్‌మినార్, లాల్‌ఖిల్లా, జుమ్మామసీదు, ఫతేపూర్ సిక్రీ పైత్యరోగి నోట భక్ష్యాలయ్యాయి. మహాత్మాజీ చైత్య ప్రదేశమైన రాజ్‌ఘాట్ దివ్యక్షేత్రం కడ పద్మావతి గుండెలవియగా రోదించింది. బుచ్చి వెంకట్రావునకు కన్నుల నీరు తిరిగింది. నరసింహమూర్తి మేష్టారు ఆడదానిలా వాపోయినాడు.

మహాత్ముడు అవతారపురుషుడు. దుఃఖార్తులైన సర్వమానవుల బాధలూ హరించి తన బ్రతుకులో ఆస్వాదించుకొన్నాడు. బీదతనంవల్ల, కడుపునకు ఒక కణమైనా లేని దౌర్భాగ్యంవల్ల ఒక కన్ను నుండైనా ఒక్క బాష్పబిందువైనా రాలిననాడు తక్కినవారి బ్రతుకులు వృధా అనీ. ఆ బ్రతుకులు హింసాపూరితాలనీ, ఆయన బోధించాడు. ఆయన శిష్యులే నేడు రాజ్యభారం వహించి దీన మానవుల కళ్ళనుండి రక్తాశ్రువుల మహాఝురులుగా ప్రవహింప చేస్తున్నారని నరసింహమూర్తి మేష్టారు గజగజ లాడిపోయినాడు.

ఈ అవతారము, ఈ దైవస్వరూపుడు, కోరి అవతారం చాలించింది మనుష్యుల కర్కశహృదయాలు చూచేకదా! ప్రేమలు ఉద్భవించని ప్రేమలు ఎండిపోయిన మనుష్యులే మహాత్ముని గుండెలో రివాల్వరు పేల్చినాడు. “ఓ ప్రభూ! నువ్వు ప్రేమ సముద్రానివి! ఓ పరమకరుణామూర్తీ! నీ బ్రతుకే ఒక ధర్మవిశ్వం!” అని వెంకట్రావు వివశుడై ఆ పవిత్రభూమి ముందు సాష్టాంగపడినాడు.

వారందరూ లేచి ఈవలికి వచ్చినప్పుడు వెంకట్రావు భార్య దగ్గరకుపోయి "పద్మా! నాపైన ఇంకా కోపం తీరలేదా?" అని ప్రశ్నించినాడు. పద్మావతి కన్నుల నీరుతోనే అతని మోము ఒకసారి ఆశ్చర్యంతో చూచి "కోపం ఏమిటి బావా?" అన్నది.

"వచ్చినప్పటినుండీ ఏదోలా ఉన్నావేమి?"

ఆ బాలిక కన్నులు గంగా, యమున లయ్యాయి. "బావా! బావా! నిన్ను... నిన్ను... ఓ నిమిషమైనా... వదిలి ఉండలేను. నాకీ పరీక్షలూ వద్దు... ఈ... ఈ... సంగీతమూ వద్దు!... నీకింత చాకిరీ చేసుకుంటూ... ఉంటాను."

"అదేమిటి పద్మా!" "బావా! నువ్వే... నువ్వే... నాకు... మహాత్ముడవు నా పైన నీకు... నీకు... ప్రేమ... పూర్తిగా పోయింది... అని... అని"

"ఓసి వెట్టి పిల్లా! నీకోసం నేను బ్రతికివున్నాను. సముద్రంలో నా పడవ అలా దరీ, అంచు లేకుండా కొట్టుకుపోతూ నీ మూర్తి... అందాలనీ, నువ్వు... నా ఎదుట ప్రత్యక్షం అవుతూ.... నాకు సరియైన దారి చూపించింది. నీకోసం యుద్ధానికి వెళ్ళాను. ఆ యుద్ధంలో నీ ఆలోచన. నువ్వు నాకోసం కనిపెట్టుకొని ఉన్నావన్న ఆలోచన నాకు ఏనుగుబలం, సింహశక్తి ఇచ్చినాయి. నువ్వే నన్నెప్పుడు కాపాడుకొంటున్నావు అన్న గాఢమైన నమ్మకంతో ముందుకు చొచ్చుకు వెళ్ళేవాడిని."

"నా... నా... మీద నీ ప్రేమ ఏమీ పోలేదూ?"

"ఎలా పోతుంది. పోలేదుకదా. మరీ కోటిరెట్లు పెరిగిపోయింది. నువ్వు కోరితే అన్నీ మాని ఊరు ప్రయాణం కడ్తాను."

ఆమె కన్నులు వెలిగిపోయాయి. అప్పుడే పాలసముద్రంలో దివ్యకమలంతో ఉద్భవించిన లక్ష్మిలా ఆమె తేజరిల్లిపోయింది. ఆమె పదిమందీ చూస్తున్నారని సిగ్గయినా లేకుండా భర్త పాదాలకడ మోకరిల్లి నమస్కరించింది. వెంకట్రావు ఆమెను లేవనెత్తి హృదయాని కదుముకొన్నాడు. సంధ్య చీకట్లు ఆవరిస్తున్నాయి. రాజఘాట్ పవిత్ర చైత్యంపై సాయం సంధ్యాదేవి అరుణకాంతులు వెలిగించింది.

నరసింహమూర్తి మేష్టారు తనలో ఒక నూతనానందం పాలవెల్లువలా పొంగిపోగా, ఆ దంపతులను యమునానది తీరాన్నే వదలి తాను రాజఘాట్ కడ ప్రార్థిస్తూ కూర్చున్నాడు.

చీకట్లు ఆవరించాయి. జగమంతా దీపావళిలా దీపాలతో నిండింది.

"పద్మా !"

"బావా!"

"నువ్వు బి.ఏ. కూడా పూర్తి చేయాలి!"

"మీరు తలపెట్టిన సినీమా పూర్తి చేయండి!"

"మన కథే కొంచెం మార్చి, పేరులు మార్చి తీయిద్దాము."

"ఛా! సిగ్గుకాదండీ!"

“నా గీతాదేవీ! నా ఆత్మలో అధివసించి ఉన్న పద్మా!”

ఆమె అతని ఒడిలో తలనుంచి అతని పాదాలు హృదయానికి అదుముకొంది. జాజిపూల పరిమళాలు జగమంతా నిండిపోయాయి.

ఓం అసతోమా సద్గమయ!
తమసోమా జ్యోతిర్గమయ
మృత్యోర్మా అమృతంగమయ.

సమాప్తము